

REPUBLIEK SURINAME

CRISIS- EN HERSTELPLAN 2020-2022

**Van crisis naar herstel van de economie
en het openbaar bestuur**

**Eerste officiële concept
Ministerie van Financiën
12 Januari 2021**

Lijst van Afkortingen

ABS	Algemeen Bureau voor de Statistiek
Adekus	Anton de Kom Universiteit van Suriname
AFD	Agence Française de Développement
BBP	Bruto Binnenlands Product
BoP	Balance of Payment (Betalingsbalans)
CARICOM	Caribbean Community
CBvS	Centrale Bank van Suriname
CDB	Caribbean Development Bank
CHP	Crisis- en Herstelplan 2020-2022
DNA	De Nationale Assemblee
EBS	Energie Bedrijven Suriname
EZOTI	Ministerie van Economische Zaken, Ondernemerschap en Technologische Innovatie
FDI	Foreign Direct Investment
IaDB	Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank
IsDB	Islamic Development Bank
IMF	International Monetary Fund
Mln	Miljoen
MINOWC	Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur
MKMO	Micro-, Kleine- en Middelgrote Ondernemingen
MoU	Memorandum of Understanding
NGO's	Niet Gouvernementele Organisaties
NH	Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen
NOB	Nationale Ontwikkelings Bank
OW	Ministerie van Openbare Werken
SBA	Stand-By-Arrangement met IMF
SER	Sociaal Economische Raad
SOZAVO	Ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting
SHP	Stabilisatie en Herstel Plan 2016 - 2017
SPS	Stichting Planbureau Suriname
SRD	Surinaamse Dollar
SAP	Structureel Aanpassing Programma
USD	US Dollar
VN	Verenigde Naties
VAT	Value Added Tax (Belasting op Toegevoegde Waarde)
WB	Wereld Bank

Lijst van tabellen

- Tabel 1.1: De inkomsten en uitgaven van de overheid in 2021
- Tabel 1.2: Kosten en opbrengsten van de CHP maatregelen en projecten in 2021
- Tabel 1.3: Projecties van geselecteerde macro-economische indicatoren 2020-2024
- Tabel 2.1: Lopende Rekening 2010-2020 (in miljoenen US\$)
- Tabel 2.2: Stand van de Staatsschuld per september 2020
- Tabel 2.3: Rente- en Schuldaflossingen in miljoenen SRD 2020-2025
- Tabel 2.4: Armoedegrenzen in Paramaribo/Wanica i december 2014 en juli 2019
- Tabel 3.1: Voorstellen van targets naar financieel-economische sector
- Tabel 3.2: Overzicht van fiscale en monetaire maatregelen 2020-2023
- Tabel 3.3: Verwacht effect van het overheidsprogramma op middellange termijn
- Tabel 3.4: Effect van eenmalige en nieuwe maatregelen
- Tabel 3.5: Projecties van geselecteerde macro-economische indicatoren 2020-2024
- Tabel 3.6: Lopende rekening balans in percentage van het BBP
- Tabel 3.7: Fiscale sector projecties 2020-2024 in percentage van het BBP
- Tabel 3.8: Internationale reserves en importdekking
- Tabel 3.9: Rentebetalingen per december 2019
- Tabel 4.1: Strategiematrix van maatregelen Crisis- en Herstelplan
- Tabel 4.2: Maatregelen Sociaal Vangnet
- Tabel 4.3: Expected impact of the government's medium-term program
- Tabel 4.4: Maatregelen en projecten ter stimulering van productie, export en werkgelegenheid
- Tabel 4.5: Maatregelen en projecten ter ondersteuning van productie, export en werkgelegenheid
- Tabel 4.6: Maatregelen en projecten ter versterking van de instituten
- Tabel 4.7: Maatregelen ter versterking van de sociale sector
- Tabel 4.8: Effect zonder loonsverhoging en met electriciteit subjectsubsidie
- Tabel 4.9: Effect met loonsverhoging en met electriciteit subjectsubsidie
- Tabel 4.10: Effect op het maandinkomen met loonsverhoging, electriciteit subjectsubsidie en sociale steun voor 1 ouder met 1 kind
- Tabel 4.11: Effect op het maandinkomen met loonsverhoging, electriciteit subjectsubsidie en sociale steun voor 1 ouder met 2 kinderen
- Tabel 4.12: Effect op het maandinkomen met loonsverhoging, electriciteit subjectsubsidie en sociale steun voor 1 ouder met 3 kinderen, waarvan 1 baby
- Tabel 4.13: Procentuele verhoging als gevolg van loonsverhoging en sociale steun ten opzichte van het nettoloon in 2020
- Tabel 4.14: Inflatieverwachtingen voor de komende jaren gecalculeerd door verschillende modellen
- Tabel 5.1: Financieringsmatrix van CHP projecten en maatregelen in 2021

Lijst van Figuren

- Figuur 1.1: Relatie tussen CHP, SBA en MOP
- Figuur 1.2: Uit te voeren CHP maatregelen en projecten
- Figuur 2.1: Nationaal inkomen per hoofd van de bevolking (in U\$)
- Figuur 2.2: Jaarlijkse verandering Bruto Binnenlands Product 2014-2020
- Figuur 2.3: De monetaire reserves van Suriname 2010-2020
- Figuur 2.4: Import en Export 2006-2020
- Figuur 2.5: Export naar product en waarde 2006-2020
- Figuur 2.6: Ontwikkeling van de goudprijs op de wereldmarkt 2011-2020
- Figuur 2.7: Ontwikkeling van de olieprijs op de wereldmarkt 2000-2020
- Figuur 2.8: Inkomsten en Uitgaven van de Overheid 2010-2021
- Figuur 2.9: Uitgaven van de overheid naar bestemming 2015-2019
- Figuur 2.10: Reguliere inkomsten van de overheid 2010-2020
- Figuur 2.11: De groeiende schuldenberg en het financieringstekort 2005-2019
- Figuur 2.12: Corruptie Perceptie Index 2019
- Figuur 2.13: Stroomtarieven in Suriname en de regio
- Figuur 2.14: Het verloop van het aantal COVID-19 besmettingen in Suriname in 2020
- Figuur 2.15: Economische indicatoren 2020 met COVID-19 effecten
- Figuur 2.16: Verhouding tussen officiële wisselkoers en parallelkoers 2019-2020
- Figuur 2.17: Inflatie 2010-2020
- Figuur 2.18: Ontwikkeling Consumenten Prijs Index, oktober 2019-oktober 2020
- Figuur 4.1: Private investeringen in Suriname 2010-2019
- Figuur 4.2: Loonverhoging en steun per loongroep en met inachtneming van het aantal kinderen ten opzichte van inflatieverwachtingen

INHOUDSOPGAVE

1. ACHTERGROND, DOEL EN RESULTATEN.....	6
1.1 Inleiding.....	6
1.2 Achtergrond.....	8
1.3 Uitdagingen voor duurzame ontwikkeling.....	10
1.4 Doelstelling en maatregelen CHP.....	12
1.5 Verwachte resultaten.....	14
2. ANALYSE VAN DE FINANCIIEEL-ECONOMISCHE CRISIS.....	18
2.1 Inleiding.....	18
2.2 Ontwikkeling van de economie.....	18
2.3 De import en export.....	20
2.4 De overheidsbegroting: uitgaven en inkomsten.....	25
2.5 De schuldenproblematiek en toenemende corruptie.....	28
2.6 Subsidies drukken zwaar op de begroting.....	33
2.7 COVID effecten.....	34
2.8 De burger en zijn/haar koopkracht.....	37
2.9 Conclusies m.b.t. analyse.....	41
3. MONETAIRE EN FISCALE MAATREGELLEN.....	42
3.1 Inleiding.....	42
3.2 Samenwerking met het IMF.....	44
3.3 Doelstellingen van het Stand-By-Arrangement.....	44
3.4 Reeds getroffen maatregelen.....	45
3.5 Werken met modellen en uitkomsten.....	46
3.6 Te treffen maatregelen.....	46
3.7 Resultaten.....	51
3.7.1 Effect van geselecteerde beleidsmaatregelen.....	51
3.7.2 Macro-economisch effect van de beleidsmaatregelen.....	52
3.8 Aanbevelingen.....	59
3.9 Risico factoren.....	61
3.10 Adviezen SER en Staatsraad.....	61
4. OVERIG BELEID: SOCIAAL VANGNET, STIMULEREN ECONOMISCHE GROEI EN VERSTERKEN INSITITUTEN	65
4.1 Inleiding.....	65
4.2 Sociaal Vangnet.....	67
4.3 Versterken bedrijfsleven en ondernemerschap.....	72
4.4 Ondersteuning productie en arbeidspotentieel.....	81
4.5 Versterken instituten.....	86
4.6 Maatregelen ter versterking van de sociale en overige sectoren.....	91
4.7 Effect van de maatregelen voor de huishoudens.....	96

5. UITVOERINGSMODALITEITEN EN TIJDLIJN.....	102
5.1 Inleiding.....	102
5.2 Verantwoordelijkheid voor implementatie en monitoring CHP.....	102
5.3 Matrix van maatregelen en monitoring met tijdslijn.....	103
5.4 Communicatie en overleg.....	104
5.5 Financiering Crisis- en Herstelplan.....	105
5.6 Referenties.....	115
Bijlage 1: Regering krijgt toestemming in DNA voor maatregelen	116
Bijlage 2: De stand van zaken met betrekking tot de staatsschuld in september 2020	118
Bijlage 3: Assumpties die zijn gemaakt bij de modellering.....	122
Bijlage 4: Statistische Annex.....	125

1 ACHTERGROND, DOEL EN RESULTATEN

1.1 Inleiding

Suriname is in een ernstige financieel-economische crisis beland, welke zich al vanaf 2013 duidelijk begon af te tekenen. Deze crisis onderscheidt zich van voorgaande crises, omdat dit keer het land met een ondragelijke schuldenlast te kampen heeft. Daarnaast is de bauxietsector ter ziele, zit de bananensector in hele grote problemen, is het overheidsapparaat flink uitgebreid zonder verbetering in kwaliteit en kwantiteit in dienstverlening, terwijl sinds april 2020 de effecten van de COVID-19 pandemie de economie en samenleving zwaar getroffen hebben. Het leven is voor de Surinaamse burger een stuk moeilijker geworden. De nieuwe regering die in juli 2020 is aangetreden ziet zich met diverse uitdagingen geconfronteerd, waarbij inmiddels is gebleken dat de vorige regering te vaak onverantwoord is omgesprongen met staatsmiddelen en staatseigendommen.

Toen de inkomsten uit export verminderden (2013-2016) zijn er geen adequate, maar veeleer averechts werkende beleidsmaatregelen getroffen. De vermindering werd gemaskeerd door een buitensporig leengedrag, gekoppeld aan het niet betalen van een aantal rekeningen voor geleverde diensten aan Surinaamse bedrijven, waardoor het oppervlakkig bekeken leek alsof er weinig aan de hand was. Ook is gebleken dat ministeries en instituten, waaronder de departementen die voor inkomsten moeten zorgen, maar ook het financieel, controle- en vervolgingsapparaat, verzwakt zijn. Hierdoor is de normale gang van zaken bij de overheid ondermijnd. Het is zelfs gebleken dat staatseigendommen (waaronder auto's, zwaar materieel, computers, en ander kantoor materiaal) in de periode vlak voor en na de verkiezingen zijn verdwenen dan wel vernietigd, terwijl bepaalde belangrijke documenten (m.a.w. data en informatie) onvindbaar zijn.

In de periode voor de verkiezingen van mei 2020 zijn enkele duizenden personen in overheidsdienst genomen en zijn buitensporige loonsverhogingen verstrekt, terwijl de staatskas dat niet kon dragen. Corruptie en onethisch gedrag van vele overheids- en staatsfunctionarissen, inclusief vele parastale en financiële organisaties (waaronder de Centrale Bank), bleken te vaak norm te zijn geworden en vormde een bedreiging voor de hele samenleving. Vanwege het slechte voorbeeld dat vanuit de top werd gegeven en een intimiderende sfeer die stelselmatig vanuit het machtscentrum werd geschapen, hielden controlerende instituten zich kennelijk in en keurde de Nationale Assemblée –waar de toenmalige regering een ruime meerderheid bezat- het contraproductieve beleid keer op keer goed. Kortom de ontstane chaos bij de overheid is groter dan alleen maar blijkt uit een fors begrotingstekort.

De nieuw aangetreden regering Santokhi/Brunswijk wist dat de financieel-economische situatie niet rooskleurig was, maar in de realiteit bleek de situatie een stuk ernstiger te zijn dan verwacht. Ook blijkt de crisis verder te reiken dan het financieel-economisch gebied en strekt dit zich uit tot vele sectoren en instituten in de samenleving. Uiteindelijk is de burger het slachtoffer van wat mis is gegaan in de

voorgaande periode. De nieuwe regering is dan ook genoodzaakt om thans een correctief beleid uit te voeren. Indien hetzelfde beleid zou worden voortgezet –en dus niet worden gecorrigeerd- zal het volgens berekeningen met het MacroabcSU model leiden tot een enorme stijging van de wisselkoers van SRD 7,52 tot SRD 52 voor een Amerikaanse dollar in 2021 en vervolgens tot gemiddeld SRD 199 in de periode 2022-2025.¹ Ook de inflatie zou hoog blijven met een CPI van 91 in 2021 bij voortzetting van het oud beleid en een gemiddelde van 60 in de jaren er na. Het voortgaan met het oude beleid is daarom geen optie. Een nieuw beleid is dringend noodzakelijk om totale verarming van de samenleving te voorkomen.

Dit Crisis en Herstelplan (CHP) is bedoeld om vooral de financieel-economische crisis tegen te gaan en de overheidsfinanciën in de komende periode weer beheersbaar te maken. Dat vergt een aantal maatregelen die verder in dit document worden aangegeven en uitgelegd. Daaraan vooraf wordt een analyse van de economie en de financiële sector gemaakt. In de kern van het CHP staan maatregelen die de uitgaven moeten verminderen en de inkomsten moeten verhogen, zodat de overheidsbegroting stapsgewijs weer in evenwicht komt. Tegelijkertijd zijn er maatregelen nodig om ervoor te zorgen dat de bevolking niet te zwaar belast wordt door de correctieve maatregelen, maar via een Sociaal Vangnet ondersteund wordt in de moeilijke periode. Ook moeten er maatregelen getroffen worden en projecten worden uitgevoerd die misschien niet meteen zorgen voor inkomsten op korte termijn, maar wel dat er meer werkgelegenheid komt en investeringen gedaan worden voor de middellange en lange termijn. Bij dit alles dient rekening gehouden te worden met de regionale en sectorale effecten van de maatregelen.

In het Regeerakkoord 2020-2025 is de regeertermijn opgedeeld in drie fasen t.w. de Crisis- of Urgentiefase (9 maanden), de Stabilisatie- of Herstelfase (24 maanden), en tenslotte de Groei- en Moderniseringsfase (laatste periode van de regering). Dit Crisis- en Herstelplan omvat vooral de eerste twee fasen, terwijl de derde fase in het op te maken Meerjaren Ontwikkelings Plan 2021-2026 beschreven zal worden. De twee plannen dienen echter goed op elkaar aan te sluiten. Daarom moeten in het CHP al projecten zijn opgenomen die van belang zijn voor de economische groei (zie fig. 1.1).

Het Crisis- en Herstelplan is een Surinaams plan waarin de maatregelen en projecten zijn opgenomen, welke er toe moeten leiden dat de economie en financiën in balans gebracht worden en hersteld worden tot het punt waar duurzame groei weer mogelijk is. Omdat de begroting van de overheid op dit moment niet voldoende draagkracht en deviezen heeft om alle maatregelen en projecten zelfstandig te kunnen financieren is externe bijstand nodig. De bijstand wordt gezocht bij diverse donoren en financieringsinstellingen. Voor het herstel van de monetaire en fiscale situatie zal met het IMF worden samengewerkt via een Stand-By-Arrangement (SBA). Voor diverse projecten en programma's zal bij andere donoren zoals de IDB en Wereldbank ondersteuning gezocht worden. Daarnaast zijn in het CHP

---

¹ Starnieuws 25 september 2020: Doorrekening DNA-pakket met MacroabcSU model (Marein van Schaaik en Gerard Lau), zie ook www.stuseco.org. In de versie van 1 januari 2020 is aangegeven dat de koers volgens de baseline zou oplopen naar SRD 87 (2022), 144 (2023), 234 (2024) en 331 (2025). De CPI zou in deze zelfde periode resp. 70, 62, 60 en 47 zijn.

diverse projecten en programma's opgenomen die reeds goedgekeurd zijn of al lopen en dus voortgezet zullen worden (bilaterale en multilaterale projecten en programma's). Verder zijn er een aantal projecten en programma's die in dit document slechts summier zijn aangegeven en nog ontwikkeld moeten worden, waarna de financiering rondgemaakt moet worden.

Crisis- en Herstelplan 2020-2022 (CHP)

Vanaf het aantreden van de regering is men begonnen met crisismaatregelen, welke aangevuld worden met herstel- en groeimaatregelen voor productie, export en werkgelegenheid.

IMF Stand-By-Agreement 2021-2023 (SBA)

Het IMF zal voor de uitvoering van het CHP betalingsbalanssteun geven. Het SBA richt zich op fiscale en monetaire maatregelen.

Meerjaren Ontwikkelings Plan 2022-2026 (MOP)

Het MOP zal op een structurele wijze de toekomstige ontwikkeling van Suriname plannen en het CHP en SBA vanaf 2022 integreren met het MOP.

Figuur 1.1 Relatie tussen CHP, SBA en MOP

De kernmaatregelen in dit plan zijn grotendeels al in september 2020 aan de Nationale Assemblée voorgelegd, die de regering op 19 september goedkeuring gaf om de voorgestelde maatregelen te implementeren (zie bijlage 1 voor het persbericht terzake). Ofschoon de regering dus mandaat had om de maatregelen uit te voeren, heeft zij de kernmaatregelen eerst voorgelegd aan de Staatsraad en de Sociaal Economische Raad, die hierover advies hebben uitgebracht (zie par. 3.10). In dit document zijn de adviezen voor zover als mogelijk verwerkt, zonder dat de consistentie van het CHP in gedrang wordt gebracht. Overigens wordt het hele CHP in januari 2021 weer doorgesproken met diverse stakeholders.

1.2 Achtergrond

Op 29 september heeft de regering de begroting voor het jaar 2021 aangeboden aan de Nationale Assemblée. Die begroting geeft aan wat er met onze economie aan de hand is (zie tabel 1). In de tabel zijn de eigen inkomsten van de overheid (SRD 10,5 miljard) gescheiden van de inkomsten uit leningen en schenkingen (SRD 4,8 miljard). Bij de uitgaven is aangegeven wat het de overheid kost om het ambtenarenapparaat plus wat daaromheen zit (subsidieontvangers) draaiende te houden (SRD 9,4 miljard). De trekkingen betalen vooral voor de kapitaaluitgaven (projecten). Die gelden mogen niet aan andere zaken worden uitgeven.

Tabel 1.1: De inkomsten en uitgaven van de overheid in 2021

Omschrijving	Begroting 2021 (in SRD miljoen)	Opmerkingen
Ontvangsten		
-Directe belastingen	1.099	Waarvan SRD 980 miljoen aan inkomsten en loonbelasting
-Indirecte belastingen	5.829	Belangrijkste: SRD 1.592 miljoen invoerrechten, SRD 1.602 milj. omzetbelasting en SRD 1.628 mln. brandstofbelasting
-Niet belasting ontvangsten	3.619	Belangrijkste: Royalties goud SRD 1.314 mln., dividend Staatsolie SRD 414 mln., opbrengst stroomlevering SRD 1.288 miljoen
Eigen inkomsten overheid	10.547	
-Schenken	132	Schenken van donorlanden en internationale organisaties
-Trekkingen	4.670	Trekkingen uit diverse leningen
Totaal ontvangsten	15.349	
Uitgaven		
-Personeelsuitgaven	4.296	Dit zijn de salarissen en sociale premies van de ambtenaren
-Goederen en diensten	1.286	Dit is wat de ministeries nodig hebben om te kunnen functioneren
-Subsidies en bijdragen	3.829	In de subsidies zit nog 1 miljard SRD aan personeelskosten bijv. salarissen van leerkrachten Bijzonder Onderwijs (SRD 320 miljoen), Universiteit (SRD 120 mln.), etc. Daarnaast SRD 1.288 milj. subsidie aan EBS, AOV (437 mln), Basiszorg (219 mln), AKB (58 mln), Fin. bijstand mensen met beperking (64 mln.), etc.
Exploitatie-uitgaven	9.411	
-Kapitaaluitgaven	4.448	Dit is geld voor projecten zoals infrastructuur, woningbouw, e.a.
Uitgaven overheid	13.859	
-Interest en fees	2.958	Dit is vooral rente die betaald moet worden voor leningen
-Aflossingen	5.324	Dit zijn leningen die afgelost moeten worden aan schuldeisers
Rente en Aflossingen	8.282	
Totaal uitgaven	22.141	
Begrotingstekort I (Comptabiliteitsdefinitie)	-6.792	Het totaal van ontvangsten minus totaal van uitgaven
Begrotingstekort II (IMF definitie)	-6.270	Eigen inkomsten minus totaal van uitgaven (minus aflossingen)
Bruto Binnenlands Product	34.432	Begrotingstekort I is 19,7% van het BBP

Bron: Financiële Nota 2021 (met bewerking)

Hiernaast moet er in 2021 aan rente en aflossingen van leningen SRD 8,3 miljard betaald worden. Die schuldenlast blijft heel hoog tot en met 2026. De overheid verdient in 2021 zelf SRD 10,5 miljard, terwijl de schuldenlast dus SRD 8,3 miljard is. Als de regering alle rente en schulden betaalt, houdt zij nog maar

SRD 2,2 miljard over om alle andere exploitatie-uitgaven (waaronder de ambtenarensalarissen en subsidies), die samen SRD 9,4 miljard bedragen, te betalen.

Hier zien we de kern van het probleem: de overheid is niet meer in staat uit eigen middelen alle uitgaven te betalen, omdat de schuldenlast te groot is geworden; zij eist 79% van alle inkomsten op. Hierdoor kunnen ambtenaren niet meer volledig betaald worden en zullen essentiële goederen en diensten ten behoeve van overheidsdiensten niet gekocht kunnen worden. In feite zouden alle projecten -die uit eigen middelen betaald worden- gestopt moeten worden. Het betalen van de schuldenlast van SRD 8,3 miljard in 2021 brengt het land in grotere problemen, omdat de vele huishoudens, die van een overheidsinkomen afhankelijk zijn, dan enorm zullen verarmen. Omdat de meeste schulden in valuta betaald moeten worden, betekent het ook dat er geen deviezen meer overblijven voor import van medicijnen en noodzakelijke goederen en diensten. Verder worden de deviezen schaarser en zal de koers flink stijgen, terwijl ook meer schaarste aan goederen zal ontstaan. Veel bedrijven, die het al moeilijk hebben met de COVID situatie zullen het nog moeilijker krijgen, de werkloosheid zal toenemen en de koopkracht neemt drastisch af. Kortom er ontstaat een economische en maatschappelijke situatie die onacceptabel zal zijn voor de bevolking, maar ook voor de overheid.

De schuldenberg van circa SRD 45 miljard (eind november 2020) met een aflossing van SRD 8,3 miljard in 2021 –en een vrij hoog bedrag in de jaren daarna- bemoeilijkt dus elke normalisatie van de financieel-economische situatie en dient opgelost te worden. De noodzakelijke afname van de schuldenlast kan niet alleen bereikt worden door de uitgaven van de overheid te verminderen (bezuinigen) en de inkomsten te verhogen (via directe en indirecte belastingen en niet-belastingmiddelen). Deze situatie wordt verder gecompliceerd door de COVID crisis, die de inkomsten van de overheid en de lokale productie van ondernemingen heeft doen afnemen. De oplossing voor de druk van de betaling van de schulden zal gevonden moeten worden in het fors verminderen van het percentage van schuldaflossing van 79% van de inkomsten, dat op de begroting voor 2021 staat; en hetzelfde geldt voor de jaren daarna. Daarbij wordt er van uitgegaan dat Suriname de komende jaren via beter beleid meer productie en export zal krijgen, hetgeen mede door de olievondsten in het zeegebied voor de kust verwachtbaar is; de overheid zal dus vanaf 2026 meer schulden en rente kunnen aflossen.

1.3 Uitdagingen voor duurzame ontwikkeling

De regering heeft geen andere keuze dan een Crisis- en Herstelplan uit te voeren, omdat het alternatief tot onacceptabele verdere verarming zal leiden. De noodzaak tot het treffen van herstelmaatregelen heeft helaas tot gevolg dat het CHP vooralsnog niet tot grotere welvaart voor allen zal leiden. Er zullen maatregelen getroffen moeten worden die er op gericht zijn de basis van de economie weer gezond te maken. Een aantal

daarvan zal echter leiden tot prijsstijgingen en tijdelijke koopkrachtvermindering bij delen van de huishoudens. Via andere maatregelen zal ervoor gezorgd worden dat de kwetsbare groepen in deze periode ondersteund worden.

Zoals bekend heeft Suriname vaker te maken gehad met een verslechterde economische situatie en ook met een Herstelplan. Het laatste plan dateert van 2016 dat toen door de Nationale Assemblee werd goedgekeurd en waarbij ook met het IMF overeenstemming was bereikt voor ondersteuning. Helaas werd de samenwerking met het IMF al kort na de eerste storting van middelen verbroken en werd de uitvoering van het programma stopgezet. Om het hoofd te bieden aan de gevolgen van de crisis werden toen steeds nieuwe leningen aangegaan, te vaak onder ongunstige voorwaarden. De overheidsbegroting groeide verder scheef en op de deviezenvoorraad werd fors ingeteerd. Ook werd er monetair gefinancierd en kasreserves in vreemde valuta van banken bij de Centrale Bank werden -tegen gemaakte afspraken in- deels gebruikt ten behoeve van de overheid. De situatie, die in 2016 al behoorlijk scheef was gegroeid werd door een contraproductief werkend budgettair en monetair beleid verergerd. Dit beleid benadrukt eveneens de dringende noodzaak van het opstellen en uitvoeren van een nieuw Herstelplan.

Tot nu toe hebben wij de focus gelegd op de problematiek, maar er is ook een andere kant van de medaille, te weten de potentie van onze samenleving en economie. In het kort kan deze potentie als volgt worden samengevat: Suriname heeft een relatief kleine bevolking (nog geen 600.000 burgers), die wonen op een omvangrijk gebied met vele exploitabele natuurlijke hulpbronnen. Op basis hiervan schat de Wereldbank dat Suriname potentieel (dus nog niet gerealiseerd) het 17^e rijkste land ter wereld is. De olievondsten in het offshore gebied bieden perspectief op behoorlijke inkomsten in de nabije toekomst, maar er is nog veel meer potentie, die niet is benut.

Opeenvolgende regeringen hebben te weinig gedaan om de particuliere sector voldoende ruimte en stimulansen te geven om de potenties van het land en zijn bevolking te ontwikkelen. Er was geen goed investeringsklimaat, opzetten van bedrijven (ease-of-doing-business) ging moeizaam, en er ontbrak belangrijke wet- en regelgeving. De huidige regering ziet de particuliere sector als een belangrijke partner en zal de samenwerking met deze sector verbeteren. Ontwikkeling wordt tevens gestimuleerd door decentralisatie, zodat de besluitvorming niet op één plaats is geconcentreerd, maar dat meer lokaal en regionaal wordt gedaan. De decentralisatie van bestuur zal daarom serieus ter hand worden genomen.

De potentie heeft vooralsnog onvoldoende geleid tot een bevredigend welvaart- en welzijnsniveau voor de hele bevolking. Integendeel heeft een kleine politieke en economische elite zichzelf via toeigening van staats eigendommen en –inkomsten verrijkt ten koste van de overige burgers. Wij worden nu geconfronteerd met grote leningen, die nauwelijks extra investeringen in productie en export hebben opgeleverd, uitverkoop van hulpbronnen aan buitenlandse bedrijven (via lokale stromannen), zwakke democratische instituten, een Centrale Bank in slechte staat en geplunderde parastatale bedrijven met hoge schulden. Vanwege dit gegeven is een heroriëntatie van het ontwikkelingsbeleid noodzakelijk. Dat beleid kan echter

alleen maar vruchten opleveren indien het plaatsvindt binnen een context van goed bestuur, een gedegen en snelle wetshandhaving, sterke instituten, en goed werkende controlemechanismen. In het CHP zullen daarom ook maatregelen moeten worden aangegeven om te zorgen voor een goed plan van aanpak binnen een deugdelijke context. Toch is het CHP een beperkt korte termijn plan, zodat de ruimere ontwikkeling van sectoren, regio's en hulpbronnen op middellange en lange termijn zal worden aangegeven in het nieuwe Meerjaren Ontwikkelings Plan.

1.4 Doelstelling en maatregelen CHP

Het CHP omvat een samenhangend pakket van beleidsdoelstellingen en maatregelen, dat als doel heeft de economie in financieel en economische zin in de richting van een spoor te brengen dat leidt tot omkering van het lopende proces van verarming van grote delen van de bevolking en tot duurzame reële groei en ontwikkeling. Dit pakket omvat de volgende componenten:

1. **Monetair:** de financieel-economische crisis te bezweren door het herstellen van de macro-economische factoren, welke in combinatie met het bevorderen van de monetaire en financiële stabiliteit een omgevingsklimaat kunnen scheppen waarin er sprake is van duurzame ontwikkeling.
2. **Begrotingsbeleid (Fiscal policy):** de overheidsbegroting stapsgewijs beheersbaar maken, waarbij de Staat de uitgaven tot realistische proporties terugbrengt en deze in aanvaardbare mate kan financieren uit de eigen inkomsten.
3. **Reeel:** De economische groei stimuleren door het verhogen van de productiviteit, het bevorderen van diversificatie, het stimuleren van het midden- en kleinbedrijf, de duurzamere benutting van het potentieel van de natuurlijke hulpbronnen en het aantrekken van investeringen, waardoor de werkgelegenheid zal toenemen.
4. **Sociaal:** Het tegengaan van armoede, koopkrachtverlies en een zeer onevenwichtige inkomensverdeling, middels een goed Sociaal Vangnet en het versterken van de solidariteit van de samenleving.
5. **Bestuur:** Versterken van de instituten van de overheid en het bestuur, zowel op centraal als regionaal en lokaal niveau. Tevens de niet staatsinstellingen (non state actors) stimuleren om zichzelf te versterken.
6. **COVID:** Het zoveel mogelijk minimaliseren van de negatieve effecten van de COVID pandemie op de economie en samenleving, binnen de mogelijkheden die er zijn.

Het CHP zal samenvattend de volgende elementen moeten bevatten:

1. **Monetair:**
  - a) Maatregelen gericht op een prudent monetair beleid, waarbij de interne en externe waarde van de Surinaamse munt op een realistisch niveau gehouden kan worden.
  - b) Het hervormen van de financiële sector met als doel giralisering van de economie en betere toegang van de burgers en ondernemers tot investeringskapitaal.

2. **Begrotingsbeleid (Fiscal policy):**

- a) Maatregelen gericht op het saneren van de overheidsuitgaven, waarbij zoveel mogelijk niet-essentiële uitgaven worden beperkt en het elimineren van verspilling. Dit moet tot uiting komen in zowel de overheidsbegroting als in de begroting van parastatale organisaties.
- b) Maatregelen gericht op het genereren van extra inkomsten voor de overheid via een goede mix van directe en indirecte belastingen, alsook van de niet-belastinginkomsten.
- c) Maatregelen gericht op noodzakelijke herstructurering en aansturing van de economie.

3. **Reële sector:**

- a) Maatregelen gericht op bevordering van productie en export, welke op hun beurt een positief effect zullen hebben op de inkomsten van de overheid en het genereren van meer deviezen.
- b) Maatregelen gericht op behoud en bevordering van werkgelegenheid en bedrijvigheid, welke in samenhang met andere maatregelen nieuwe arbeidsplaatsen en inkomsten kunnen genereren.
- c) Verbeteren van het gemak van het doen van business.
- d) Diversifiëren van de economie.

4. **Sociaal:**

- a) Maatregelen gericht op het bestrijden van de armoede en het verminderen van koopkrachtverlies door het spannen van een Sociaal Vangnet ten behoeve van de meest kwetsbare groepen in de samenleving.
- b) Een efficiënt en effectief subsidiebeleid, waarbij aan degenen die daar aanspraak op maken zo veel als mogelijk rechtstreeks ondersteuning wordt verleend.
- c) Maatregelen gericht op de bevordering van de solidariteit en maatschappelijke betrokkenheid.

5. **Bestuurlijk:**

- a) Maatregelen gericht op de herstructurering van de overheid, waaronder het rationaliseren van de overheidstaken en het bevorderen van het doelmatig en effectief functioneren.
- b) Maatregelen gericht op het versterken van instituten, bevorderen van goed bestuur en een stimulerend, inspirerend en corruptievrij omgevingsklimaat.
- c) Non State actors die zelf steeds het goede voorbeeld geven en bijdragen aan versterking van de samenleving en good governance.

6. **COVID:** Maatregelen ter beheersing van de effecten van de COVID-19 pandemie.

Deze in algemene termen geformuleerde maatregelen worden in hoofdstuk 3 en 4 nader beschreven en concrete inhoud gegeven door het opsommen van projecten en programma's. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de opstelling van een nieuw Meerjaren Ontwikkelings Programma 2022-2026. In hoofdstuk 5 komen de uitvoeringsmodaliteiten aan de orde.

1.5 Verwachte resultaten

Er is geen quick fix voor de financieel-economische problemen waarin Suriname zit, maar met goed beleid komen wij er wel uit na enige tijd. Daarbij moeten de resultaten van het beleid afgezet worden tegen de situatie waar geen nieuwe maatregelen getroffen worden (de baseline). De in de inleiding genoemde baseline van onafhankelijke deskundigen (het MacroabcSu model) laat zien dat voortzetting van hetzelfde beleid van de vorige regering zal leiden tot een ongekend hoge koers in de komende jaren, welke gepaard gaat met een hoge inflatie (CPI). Het is overduidelijk dat de koopkracht van de burger hiermee enorm zal afnemen. Dit is dus geen optie en tevens de belangrijkste reden dat het beleid over een andere boeg gegooid moet worden.

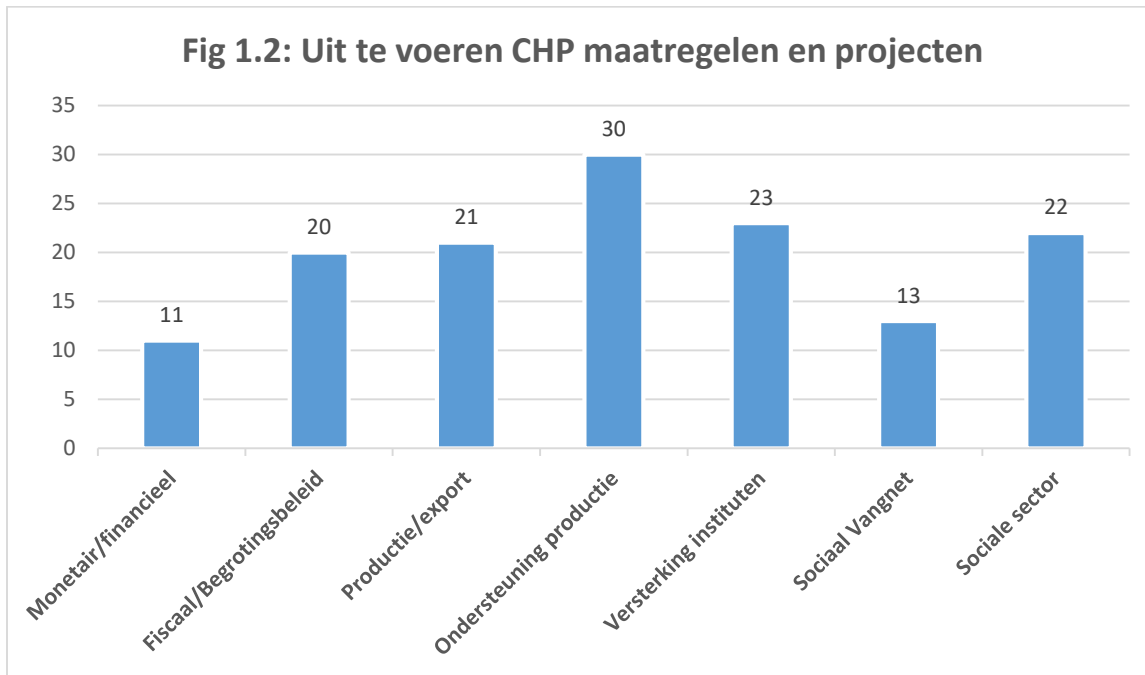
Het nieuwe beleid bestaat uit een aantal noodzakelijke maatregelen die getroffen moeten worden om de neergang van de economie –m.n. de hoge parallel wisselkoers en de inflatie te stoppen- maar daarnaast ook een aantal andere grote problemen aan te pakken, waaronder het enorme schuldenvraagstuk en de overheidsbegroting in balans te krijgen. Daarnaast moet de overheid ruimte en voorwaarden scheppen voor de particuliere sector om zich goed te ontwikkelen m.n. meer bedrijvigheid, meer bedrijven, meer productie, meer export en daardoor ook meer werkgelegenheid in de particuliere sector.

Bij uitvoering van het CHP -d.w.z. het treffen van de maatregelen en uitvoeren van projecten- zal de economie zich op termijn weer herstellen. In 2021 blijft de inflatie nog wel hoog (CBMOD 65%, volgens MacroabcSu 49% en Surya 45%), maar daarna daalt die beneden de 10%. Het BBP (GDP) daalt in 2021 nog (-2%), maar een stuk minder dan in 2020 (-13,2%) en vanaf 2022 zien we weer lichte groei. De Lopende Rekening van de betalingsbalans is positief in de periode tot en met 2023 en vertoont daarna een klein tekort, vanwege de toename van buitenlandse investeringen. De deviezenreserve van de Centrale Bank stijgt gestadig. De koers van de Surinaamse Dollar blijft vanaf 2022 vrijwel stabiel. Het begrotingstekort neemt fors af van -17,6% in 2020 en slaat in 2023 zelfs om in een klein overschot. De rentebetalingen en schuldaflossingen worden vanaf 2021 tot beheersbare proporties teruggebracht. De schulden, uitgedrukt in procent van het BBP, dalen tot onder de 100% in 2021 en onder de 60% in 2024. (zie tabel 1.3 en hfdst. 3).

In totaal zijn er 140 maatregelen en projecten die binnen het kader van het CHP uitgevoerd moeten worden in de komende twee tot drie jaren (zie fig. 1.2), waarbij een extra inspanning in 2021 geleverd moet worden. Deze maatregelen en projecten zijn voor een deel besproken met het IMF m.n. de fiscale (begrotingsbeleid) en monetaire maatregelen/projecten, omdat vooral die maatregelen moeten zorgen voor de stabilisatie van de economie. De maatregelen van het Sociaal Vangnet zijn ook aan het IMF voorgehouden, terwijl de overige maatregelen en projecten niet met het IMF besproken zijn, maar wel van belang zijn om de economie en samenleving te herstellen en op een groeipad te zetten.

De begrotingsmaatregelen leveren bij elkaar SRD 4.7 miljard op aan inkomsten en besparingen in 2021, terwijl de maatregelen van het Sociaal Vangnet 3,1 miljard kosten. Daarnaast wordt er SRD 3 miljard

uitgegeven aan overige maatregelen en projecten, die in fig 1.2 genoemd worden en in tabel 1.2 kort aangegeven worden.

Het effect van de maatregelen is doorgerekend met drie onafhankelijke econometrische modellen (t.w. CBMOD van de Centrale Bank, Surya model van het Planbureau, en MacroabcSu model van Stuseco), terwijl het IMF met hun eigen model de monetaire, fiscale en sociale vangnet maatregelen heeft doorgerekend. De uitkomsten van de drie Surinaamse modellen liggen vrij dicht bij elkaar, hetgeen betekent dat het om een consistent plan gaat. De uitkomsten van het IMF waren op 6 januari 2021 nog niet beschikbaar. De eerdergenoemde onafhankelijke deskundigen komen tot de conclusie op basis van een vergelijking van de uitkomsten van de drie modellen “dat de doelstellingen in belangrijke mate worden gerealiseerd”.

De modellen kunnen geen voorspelling doen van het effect van elke maatregel en elk project dat zal worden uitgevoerd, omdat zij werken met een beperkt aantal inputs van data. Er is bijvoorbeeld geen voorspelling van het effect van de maatregelen/projecten ter versterking van de instituten. Het is echter verwachtbaar dat met de versterking van de rechtsstaat en aanpak van de corruptie er een enorme winst (van honderden miljoenen SRDs) behaald zal worden m.n. zullen overheidsinkomsten toenemen en niet makkelijk wegvloeien.

De maatregelen op het monetaire vlak m.n. de aanpassing van de wisselkoers zijn heel belangrijk geweest om de economie weer op gang te krijgen. Het heeft wel geleid tot prijsverhogingen, die elke burger treft. De fiscale maatregelen zijn echter zodanig gekozen dat het zo min mogelijk alle burgers treft. Het CHP zal de werkgelegenheid niet verder doen afnemen en tevens is er voldoende opvang van kwetsbare groepen en compensatie voor de lage en zelfs gemiddelde inkomensgroepen (zie par. 4.7).

Qua werkgelegenheid is verwachtbaar dat in 2021 enkele duizende arbeidsplaatsen die door COVID verloren zijn gegaan weer geheractiveerd kunnen worden, vanwege een COVID Noodfonds van SRD 300 miljoen ter ondersteuning van bedrijven. Daarnaast is verwachtbaar dat er door nieuwe particuliere investeringen van US\$ 685 miljoen ca. 11.000 banen bijkomen plus nog ca. 1250 banen als effect van de public investments.² Dit is voorlopig ook de verwachting voor 2022 en 2023.

Tabel 1.2: Korte samenvatting van de kosten en opbrengsten van de CHP maatregelen en projecten in 2021

Omschrijving	Opbrengsten (x SRD miljoen)	Kosten (x SRD miljoen)
Begroting en belastingen	Opbrengst voor de Staat Kosten voor de betalers	
➤ Geldt voor de meeste burgers (grondhuurverhoging)	240	
➤ Geldt voor speciale groepen (solidariteitsheffing, invoerrechten, royalties goud, hout, vis, minder vrijstellingen invoerrechten, grondhuur naar eigendom)	2127	
➤ Indirecte belastingen (verhoging omzetbelasting, government take benzine)	679	
➤ Besparingen (EBS subsidie afschaffen, Public Sector Reform)	1664	
Totaal	4.710 (= USD 336)	
Sociaal Vangnet (beneficiaries)		Kosten voor de Staat Opbrengsten voor de ontvangers
➤ Ouderen		180
➤ Kinderen en studenten		197
➤ Zwakke huishoudens/pers.		272
➤ Werklozen (uitkering)		180
➤ Algemeen (EBS subsidie)		500
➤ Werkenden (heffingskorting)		480
➤ Ambtenaren (loonsverhoging)		1301
Totaal		3.110 (= USD 222)
Overige projecten en maatregelen (public investment)		Kosten voor de Staat Positieve effecten voor de ontvangers
➤ Productie, export en werk	Prod., export, werk ↑↑↑	718
➤ Ondersteuning productie	Prod., werk ↑↑↑	616
➤ Institutionele versterking	Sterkere instituten ↑↑↑	357
➤ Sociale sector	Welzijn ↑↑↑	1.304
Totaal	Economie, bestuur en samenleving ↑↑↑	2.995 (=USD 214)
Generaal totaal 2021	4.710	6.105
Verwachting 2022	6.889	5.500
Verwachting 2023	7.404	5.000

² De gemiddelde particuliere investeringen in de afgelopen drie jaar waren ca. US\$ 600 miljoen per jaar, terwijl de publieke investering rond de US\$ 200 miljoen per jaar liggen.

Tabel 1.3: Projecties van geselecteerde Macro-Economische Indicatoren 2020-2024 (CBMOD uitdraai 6 januari 2021)					
Economische Indicator	Units	2020*	2021*	2022*	2023*
Real Sector					
Real GDP growth	in %	-13.2	-2.0	1.1	2.5
Average inflation	in %	46.7	69.1	8.5	5.5
Per capita GDP	in USD	4,217	5,772	5,952	6,054
Nominal GDP	in mln SRD	36,635	66,166	71,914	76,996
Balance of Payments					
Current Account	in mln USD	29.3	385.2	235.3	157.3
Financial Account	in mln USD	-421.3	-49.8	-45.7	218.7
International reserves	in mln USD	376.0	635.2	812.3	1,170.8
Import coverage	in months	2.2	4.1	4.7	6.1
Import coverage excl ringfenced	in months	0.3	2.0	2.8	4.4
Government					
Current balance	in % of GDP	-17.6	-1.2	5.1	7.2
Primary balance	in % of GDP	-10.2	1.3	6.6	7.9
Total balance	in % of GDP	-19.5	-3.0	3.3	5.4
Interest Payments	in % of GDP	9.3	4.4	3.3	2.5
Amortizations	in % of GDP	-19.9	-5.7	-4.3	-6.6
Debt Service	in % of Government Revenues	183.4	51.1	29.5	34.7
Total debt (national definition)	in % of GDP	106.0	89.1	77.2	67.5
Total debt (international definition)	in % of GDP	117.3	80.9	73.3	65.3
Memorandum Items					
Gold Price**	USD, year avg	1,775	1,740	1,698	1,658
Oil Price (WTI)***	USD, year avg	31	37	39	41
<i>Projections Centrale Bank of Suriname</i>	<i>** Projections IMF</i>	<i>*** Projections US Energy Information Administration</i>			

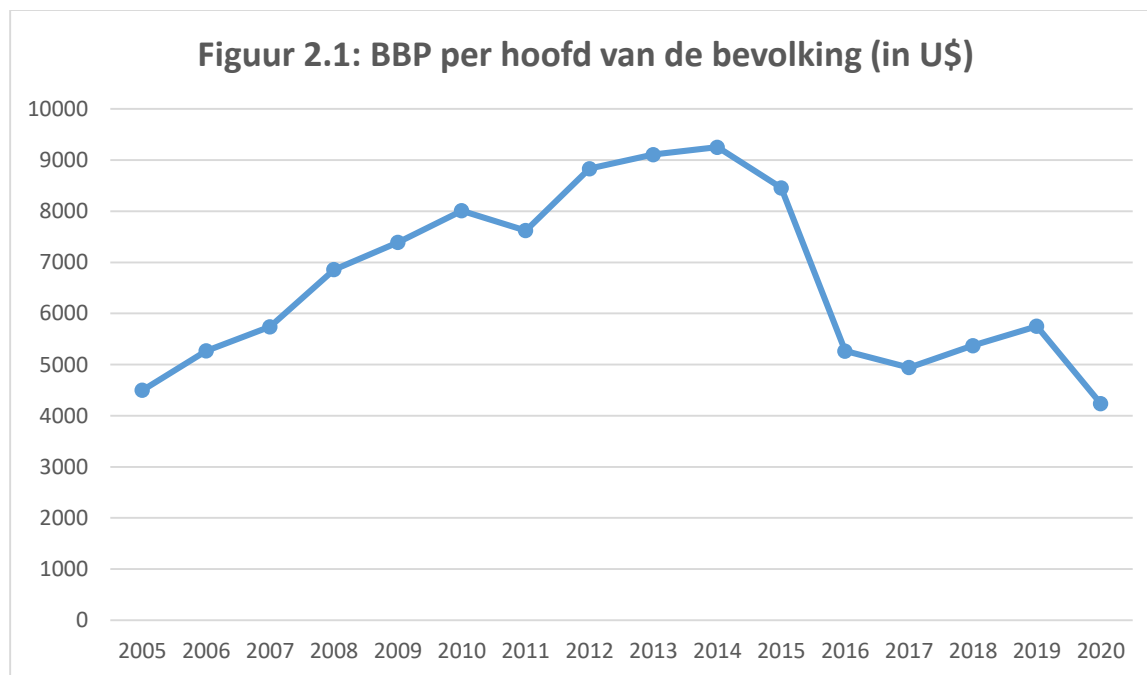
2 ANALYSE VAN DE FINANCIËEL-ECONOMISCHE CRISIS

2.1 Inleiding

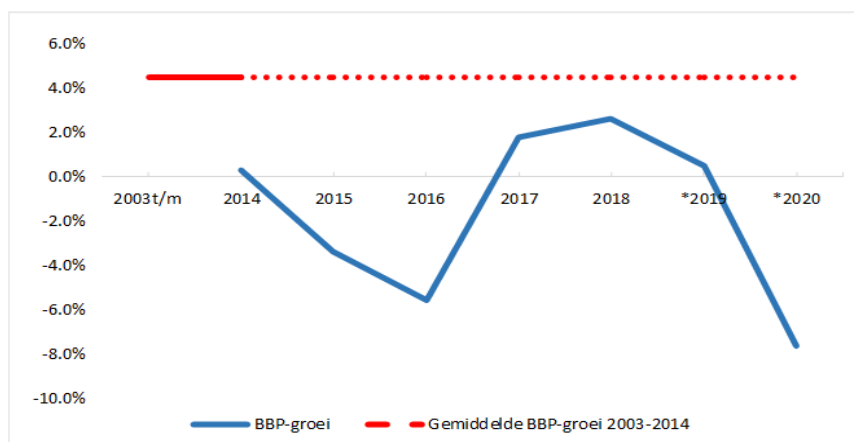
In dit hoofdstuk zal een cijfermatige analyse gemaakt worden van de oorzaken van de huidige crisis. Daarbij komen aan de orde de algemene ontwikkeling van de economie, de import en export over de afgelopen jaren, de gerealiseerde overheidsbegroting, en de ontwikkeling van de schuldenlast. Aan het eind wordt speciaal gekeken naar wat de cijfers betekenen voor de burger en zijn/haar koopkracht.

2.2 Ontwikkeling van de economie

Een heel belangrijke indicator voor de stand van zaken van de economie is het verloop van het Bruto Binnenlands Product (in USD) per hoofd van de bevolking. Dit product geeft een indicatie of en de mate waarin de gemiddelde burger al dan niet vooruit is gegaan. Figuur 2.1 laat zien dat er van 2005 tot en met 2014 sprake was van een vrijwel continue stijging van het BBP, maar dat het vanaf 2015 bergafwaarts ging. De kleine opleving in 2018 en 2019 weerspiegelt niet helemaal de realiteit, omdat bij de omzetting naar U\$ gerekend is met een wisselkoers die in de praktijk reeds veel hoger lag dan de officiële koers (SRD 7,52 voor 1 U\$) van de Centrale Bank. De neerwaartse trend blijkt uit het geschat inkomen per hoofd van U\$ 4.217 voor 2020 en uit figuur 2.2. Het per capita BBP lag in de periode 2015-2019 in ieder geval beneden het niveau van 2008 en in 2020 zelfs lager dan 2005, wat indiceert dat de gemiddelde burger er in de afgelopen tien jaar slechts tijdelijk (maar niet duurzaam) op vooruit is gegaan. Overigens geeft het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking geen indicatie over de spreiding van het inkomen.

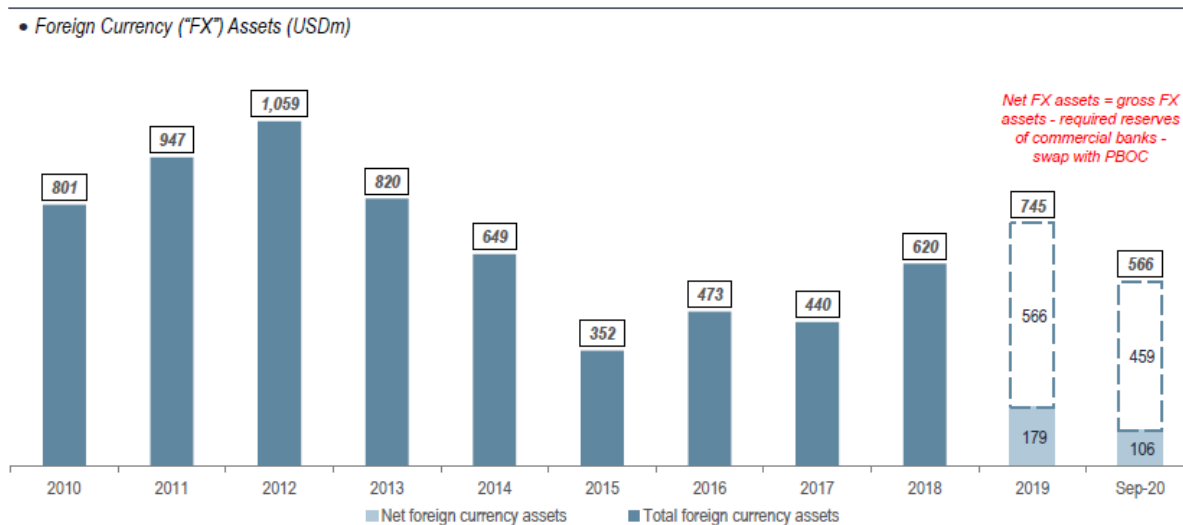
Figuur 2.2: Jaarlijkse verandering Bruto Binnenlands Product 2014-2020

Bron: Algemeen Bureau voor de Statistiek
 *Schattingen Stichting Planbureau Suriname

Uit de ontwikkeling van het Bruto Binnenlands Product over de afgelopen jaren zien we dat het BBP vanaf 2014 steeds onder de gemiddelde groei van 4,5% in de periode daarvoor is gebleven (Figuur 2.2). In 2015 en 2016 was de groei negatief, waarna een bescheiden herstel volgde. In 2020 zien we een uitzonderlijke daling wat dus verergerd is door de effecten van de COVID situatie. Het

geschetste beeld bevestigt dat de prestatie van de economie van Suriname vanaf 2014 uitermate teleurstellend was.

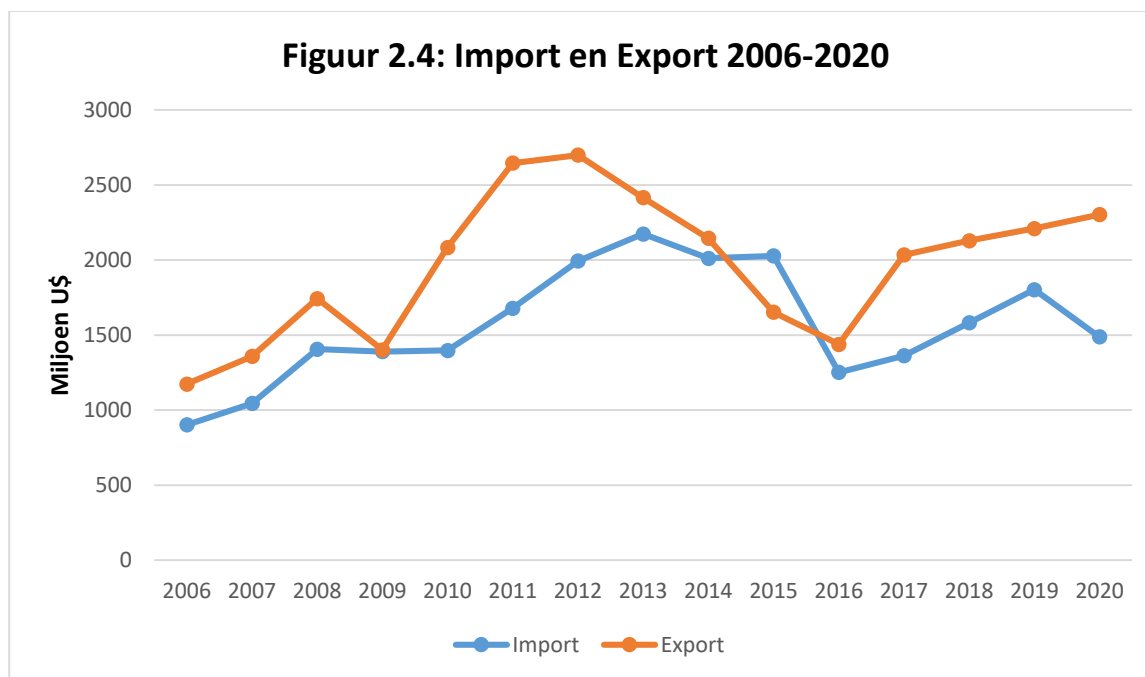
Figuur 2.3: De monetaire reserves van Suriname, 2010-2020

Teleurstellend was ook het beloop van de internationale reserves van de Centrale Bank, die nodig zijn om het vertrouwen in de stabiliteit van de nationale munt te waarborgen, om een vlotte afwikkeling van het internationale betalingsverkeer te bevorderen en om het hoofd te bieden aan tijdelijke verstoringen op de deviezenmarkten. We zien dat door verminderde exportopbrengsten vanaf 2013, plus interventies van de Centrale Bank om de koers te reguleren, de internationale reserves zijn gedaald. In 2019 namen de reserves weer toe tot 3,3 maanden import van goederen en diensten, nadat zij in 2016 waren

geslonken tot slechts 1,3 maanden import. De beschikbare deviezenvoorraad was in 2019 echter niet vrij inzetbaar, omdat de vreemde valuta kasreserves van de banken volgens internationaal gebruik niet mogen worden gerekend tot de internationale reserves, terwijl de Centrale Bank ook rekening moest houden met te vervallen betalingsverplichtingen. Indien met het voorgaande rekening wordt gehouden, blijft slechts een reserve van USD 179 miljoen in 2019 (zie figuur 2.3).

2.3 De import en export

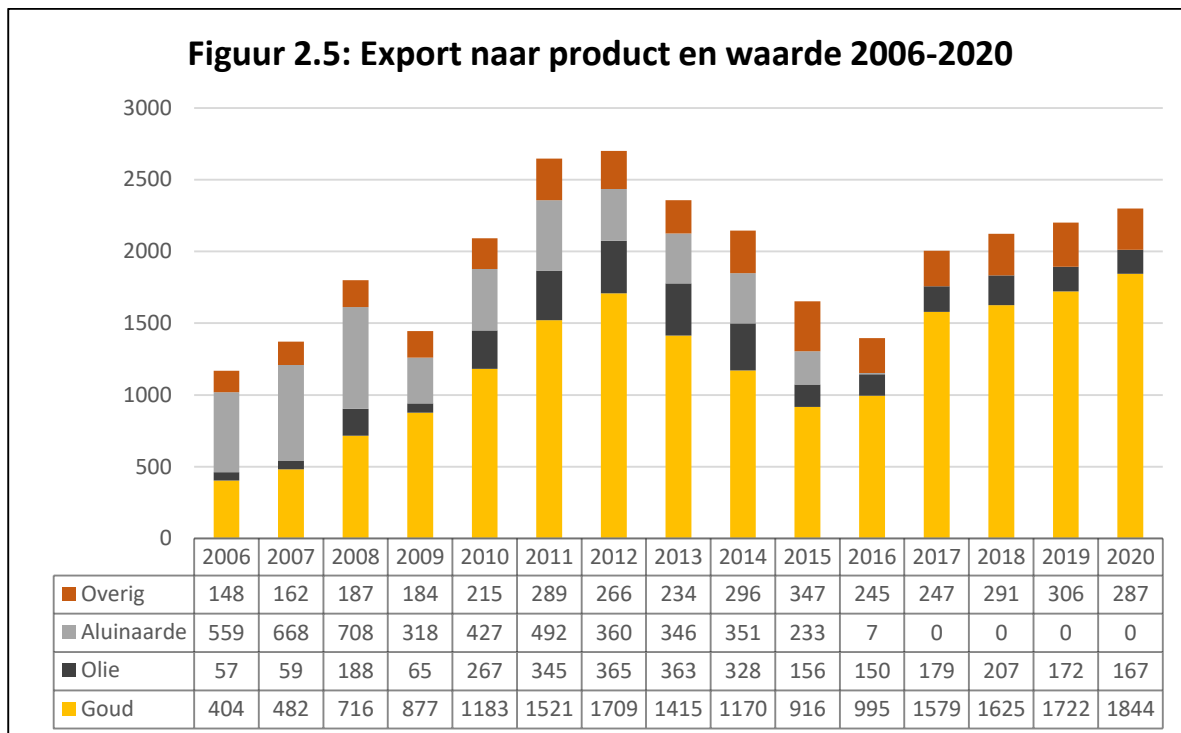
Suriname verdient deviezen (vreemde valuta) met de export van goederen en diensten. Wij produceren echter een beperkt aantal producten, zodat wij relatief veel producten moeten importeren en daarvoor moet betaald worden in vreemde valuta (met name USD en Euro). De import- en exportstatistieken geven daarom ook een beeld van de economische ontwikkeling. Uit Figuur 2.4 zien we het verloop van de import en export van goederen in de periode 2006 tot en met 2020. De ruimte om te importeren wordt mede bepaald door de deviezen die de export binnenbrengt, zodat we de analyse vooral op de export richten; maar er zijn ook andere factoren zoals de geldcreatie door binnenlandse factoren en kapitaalimport die de import stimuleren.³ We zien een behoorlijke stijgende trend van de export tussen 2006 en 2012. Daarna nemen de exportopbrengsten af, hetgeen zichtbaar is in de neergaande lijn tot en met 2016. Daarna stijgen de exporten weer, maar blijven onder de historisch hoge niveaus van 2011-2012.

Bron: Website Centrale Bank van Suriname. Voor 2020 waren 2 kwartalen gegeven, op basis waarvan een schatting is gemaakt.

³ De correlatie tussen de import en export in hetzelfde jaar bedraagt $r = 0,693$ (significant met $p = ,004$). Omdat er meestal wat tijd zit tussen de exportopbrengsten en de import is de correlatie van de import met de export van het jaar ervoor gemeten en die is $r = 0,922$ (significant voor $p = ,000$) d.w.z. een hogere correlatie, wat verwachtbaar was.

Om het verloop van de export te begrijpen kijken we ook naar Figuur 2.5, maar nu onderverdeeld naar de exportproducten. Goud is inmiddels het belangrijkste exportproduct geworden. De waarde van de goudexport is gestegen van US\$ 410 miljoen in 2006 tot US\$ 1844 miljoen in 2020 d.w.z. viereneenhalf keer zo hoog, vooral onder invloed van de hausse in de wereldmarktprijzen voor goud. Daarentegen hebben dalende prijzen een drukkend effect gehad in de periode 2013 – 2016, maar vanaf 2017 is de export weer toegenomen m.n. door het in productie gaan van de Merian goudmijn van Newmont, waardoor er extra volume bijkwam (zie fig. 2.6). De goudprijs is vanaf 2019 weer stijgende. De prijzen van grondstoffen op de wereldmarkt hebben dus ook effect op de economie van Suriname.

Bron: Stichting Planbureau Suriname.

Een andere belangrijke ontwikkeling betreft de sluiting van de bauxiet- en aluinaardeproductie door Suralco (een dochtermaatschappij van ALCOA) in 2016. De exportwaarde van aluinaarde bedroeg in 2008 nog US\$ 708 miljoen, maar is gaandeweg afgenomen en was in 2016 nog maar US\$ 7 miljoen. Het wegvallen van de bauxietindustrie is echter inmiddels opgevangen door de goudexport. De bauxietindustrie had een behoorlijke spin-off in de lokale economie en zorgde voor een stuk directe en indirecte werkgelegenheid. De goudsector heeft ook spin-off effecten, maar dat betreft andere bedrijven en werkgelegenheid.

Na het wegvallen van de bauxietsector is olie nu het tweede belangrijkste exportproduct. De maximale exportwaarde belooft vooralsnog circa US\$ 400 miljoen, maar zij is wel een consistente bron van inkomsten. Ook bij de olie zien we een daling van prijzen in de periode 2015-2018, met een kleine opleving in 2019. Nadien

wordt de sector weer met lagere prijzen geconfronteerd (zie figuur 2.7). Suriname put ook veel voordeel uit de eigen olieproductie, omdat ons land hierdoor deels in zijn eigen behoefte kan voorzien, wat gepaard gaat met besparing van deviezen.

Figuur 2.6: Ontwikkeling van de goudprijs op de wereldmarkt 2011-2020

Figuur 2.7: Ontwikkeling van de olieprijs op de wereldmarkt 2000-2020

Tenslotte laat Figuur 2.5 een categorie ‘overige’ exportproducten zien bestaande uit producten zoals rijst (U\$ 38 miljoen in 2019), bananen (U\$ 8 miljoen), garnalen (U\$ 11 miljoen), vis (U\$28 miljoen), hout (U\$ 72 miljoen) en andere producten (o.m. scrap metal). Het aandeel hiervan belooft minder dan 5% van de exportinkomsten.

De goudexport is erg dominant geworden. Haar aandeel in de exportwaarde steeg van 35% in 2006 tot 78% in 2019. Dit maakt Suriname wel erg afhankelijk van één exportproduct met als gevolg dat het effect van prijsfluctuaties op de wereldmarkt sterk doorwerken in onze economie. Diversificatie van de productie en export blijft dus een belangrijk toekomstig beleidsdoel.

Het saldo van de export en import van goederen is de goederenbalans. Het saldo op de goederenbalans is meestal positief geweest in de periode 2006 t/m 2020. In de periode 2013 t/m 2016 wordt dit saldo echter kleiner, en in 2015 zelfs negatief, terwijl het saldo vanaf 2017 weer toeneemt (zie tabel 2.1). Dit beloop houdt in dat Suriname nog steeds per saldo verdient aan de buitenlandse goederenhandel en dat de dip in de prijs van verschillende exportproducten van tijdelijke aard was. De nettoverdiensten uit deze handel hebben niet kunnen verhinderen dat de internationale reserves in de afgelopen jaren fors zijn geslonken en dat Suriname niet in staat is aan haar schuldverplichtingen in buitenlandse valuta te voldoen, wat heeft geleid tot forse depreciaties van de Surinaamse dollar fors gestegen. De financieel-economische crisis houdt ons dan ook nog in haar greep, wat ook te wijten is aan een samenstel van andere nader te bespreken factoren.

In 2020 is de productie in de meeste sectoren en in het totaal achteruit gegaan, vooral ook vanwege de COVID-19 situatie. De productieomstandigheden verslechterden en de effectieve binnen- en buitenlandse vraag naar goederen en diensten verminderde, wat een weerslag had op de transportverbindingen. Naar schatting was er een afname van ca. 30% in het volume voor de meeste exportproducten en zelfs 75% in de toerismesector.

Tabel 2.1: Lopende Rekening 2010-2020 (in miljoen U\$)

Saldo's	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Goederenbalans	686,2	967,8	706,7	242,5	133,0	-375,9	186,7	672,0	547,1	396,6	867,6
Dienstenbalans	-17,6	-361,7	-424,6	-373,8	-550,2	-462,6	-282,6	-316,7	-380,3	-494,3	-382,3
Inkomensrekening	-104,3	-262,1	-192,5	-131,2	-70,3	-13,3	-166,4	-394,0	-387,5	-412,7	-384,6
Inkomensoverdrachten	86,5	87,3	72,8	66,6	71,2	65,3	101,8	99,7	102,7	89,7	115,4
Lopende Rekening	650,8	431,3	162,4	-196,0	-416,4	-786,4	-160,5	60,9	-118	-420,7	216,1

Bron: Centrale Bank van Suriname website (geraadpleegd 22-11-2020) met aanvulling. Voor 2020 schatting op basis van 3 kwartalen.⁴

⁴ Volgens CvBS jaarverslag was saldo handelsbalans (Goederenverkeer) in 2015 U\$ -375,4 mln. terwijl dit volgens ABS U\$ -90,2 mln. was. De reeks van ABS en die van de Centrale Bank wijken van elkaar af, ofschoon de correlatie tussen beide reeksen erg hoog is (zie statistische bijlage tabel 10)

Naast de goederenbalans worden er diensten ingekocht uit het buitenland, maar ook geleverd aan het buitenland (de dienstenbalans, tabel 2.1). De dienstenbalans laat over de periode 2011-2020 een opvallend groter negatief saldo zien dan dat in de periode daarvoor. Het betekent dat Suriname veel meer diensten uit het buitenland betreft dan andersom. In de periode 2006-2010 verdienden ingezetenen van Suriname in het buitenland gemiddeld U\$ 260 miljoen, maar in de periode 2011-2019 daalden deze verdiensten tot gemiddeld U\$ 184 miljoen. In de periode 2011-2015 werd gem. U\$ 174 miljoen per jaar betaald voor constructiewerkzaamheden, maar daarna was deze post gemiddeld U\$ 71 miljoen. Een vrij hoog bedrag ging naar professional en technical services, variërend van U\$ 118 miljoen tot U\$ 345 miljoen per jaar. We zien verder dat er de laatste jaren meer betaald wordt voor verzekeringen, financiële diensten, computer- en informatiediensten, alsook royalties en licenties.

Volgens de Centrale Bank hebben de toegenomen uitgaven op de dienstenbalans en de inkomensrekening vooral te maken met de uitvoering en deels in exploitatie komen van grote projecten in de mijnbouwsector (uitbreiding olieraffinaderij Staatsolie, opzet Merian mijn van Newmont, constructie van de Saramaccamijn van Rosebel Goldmines, en nearshore exploratieactiviteiten van Staatsolie). Hierbij gaat het om de inzet van buitenlandse specialistische en technische expertise die meestal niet in Suriname aanwezig is.⁵ De omvang en structuur van de dienstenbalans –en daaraan gelieerde sectoren- dienen verdere te worden geanalyseerd, omdat deze balans enerzijds negatief zal worden beïnvloed door investeringen in de offshore olieindustrie, terwijl anderszijds hier wellicht ruimte ontstaat voor meer eigen verdien capaciteit.

De inkomensrekening (vroeger kapitaalopbrengstenbalans) registreert o.m. de inkomens uit winsten en rente. Dat betreft vooral winstovermakingen naar multinationals die in Suriname een vestiging (dochteronderneming) hebben. In de periode 2010-2016 was de inkomensrekening gemiddeld U\$ 134 miljoen negatief per jaar, terwijl dat in de periode 2017-2020 fors toenam tot gem. U\$ -395 miljoen per jaar.

Suriname ontvangt daarnaast geld uit het buitenland met name van Surinamers die goederen en geld voor hun familie sturen (inkomstenoverdrachten). Aan de andere kant sturen hier werkzame buitenlanders ook geld naar hun families (onder andere in China, Brazilië, Cuba en Venezuela). De inkomstenoverdrachten laten gedurende de hele periode een positief saldo zien van gemiddeld U\$ 87 miljoen per jaar.

Samen vormen de goederenbalans, de dienstenbalans, de inkomensrekening en de inkomens-overdrachten de lopende rekening. Per saldo heeft de lopende rekening een vrij grillig verloop laten zien gedurende de afgelopen jaren. Van 2006 tot en met 2012 is het saldo positief, terwijl het in de periode 2013-2019 (op 2017 na) negatief was. In 2010 was het saldo met U\$ 650,8 miljoen het grootst. In 2015 werd het grootste negatief saldo geregistreerd te weten van U\$ -786,4 miljoen. In 2020 lijkt het saldo weer positief te worden.

Resumerend: Het effect van het wegvallen van de bauxietsector vanaf 2016 en dalende prijzen voor olie (2015-2018) en goud (2013-2018) weerspiegelden zich in de handelsbalans. Vanaf 2017 nemen de exportopbrengsten

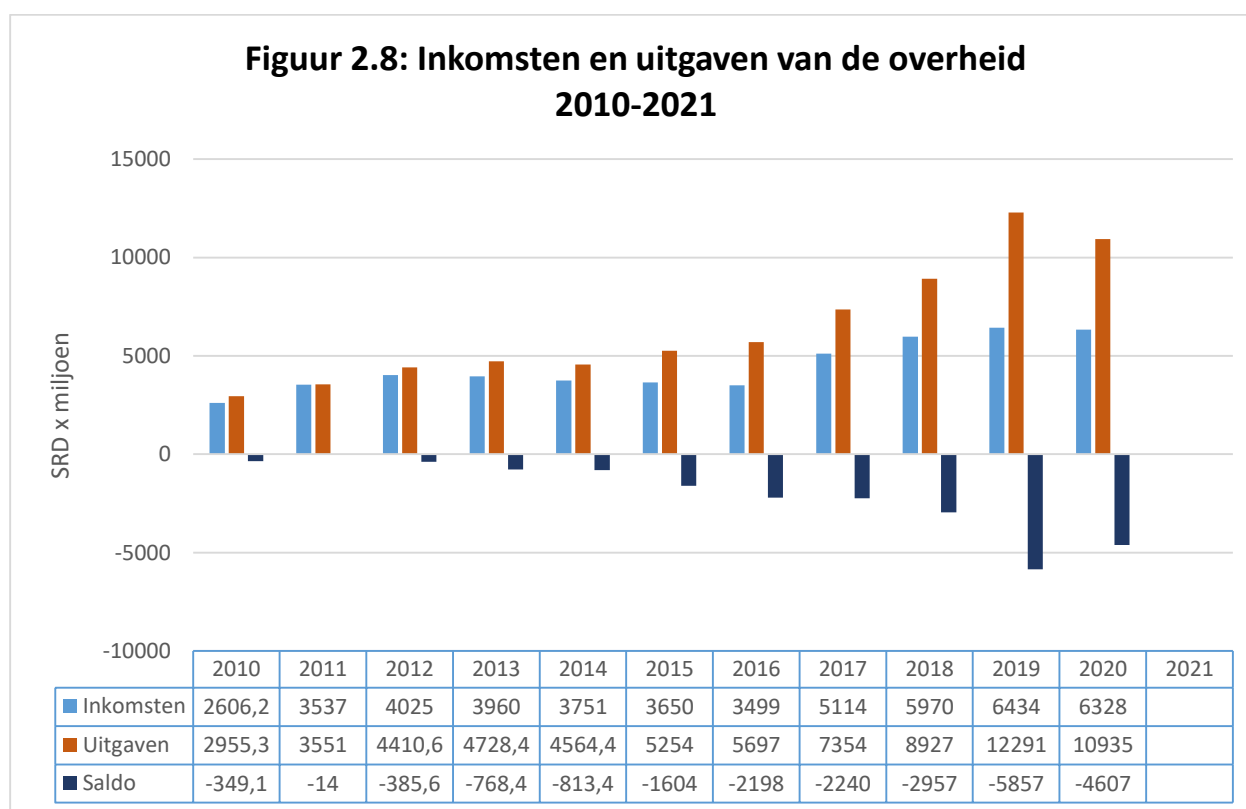
---

⁵ Centrale Bank van Suriname: Notitie Feiten Betalingsbalans, 2020.

echter weer toe, maar dat leidt niet meteen tot een bevredigende verbetering van het saldo op de lopende rekening, omdat de dienstenbalans en de inkomensrekening sterk negatief zijn in de laatste jaren. De productie- en exportvolumes van de meeste producten zijn door de COVID situatie in 2020 afgenomen. Het effect daarvan is deels gecompenseerd door de hogere goudprijs. De afhankelijkheid van de opbrengsten uit de goudexport is inmiddels groot, wat een risico in zich bergt.

2.4 De overheidsbegroting: uitgaven en inkomsten

De overheidsbegroting is een belangrijke indicator van de economie, omdat de inkomsten en uitgaven van de Staat immers normaliter een duidelijke relatie hebben met de performance van de economie als geheel. Wanneer het goed gaat in de economie dan moet dit in principe zichtbaar zijn in grotere inkomsten voor de Staat, waarmee dan ook weer extra uitgaven gedaan kunnen worden ter bevordering van het welzijn van de bevolking. Hierbij moet bedacht worden dat door lacunes in de wetgeving en tekortkomingen bij de inning van inkomsten, veel geld wordt misgelopen.

Bron: Ministerie van Financiën & Planning. Realisatiecijfers voor 2010-2019. 2020 geschat op realisatie van 7 maanden. 2021 begrotingscijfers.

Het begrotingstekort is het saldo van de overheidsontvangsten (exclusief trekkingen) en de overheidsuitgaven (exclusief aflossingen). In 2014 bedroeg het begrotingstekort van de overheid, volgens de bovengenoemde Comptabiliteitsdefinitie, -4,7% van het BBP, maar nam fors toe tot gemiddeld -10,5% van het BBP in de periode

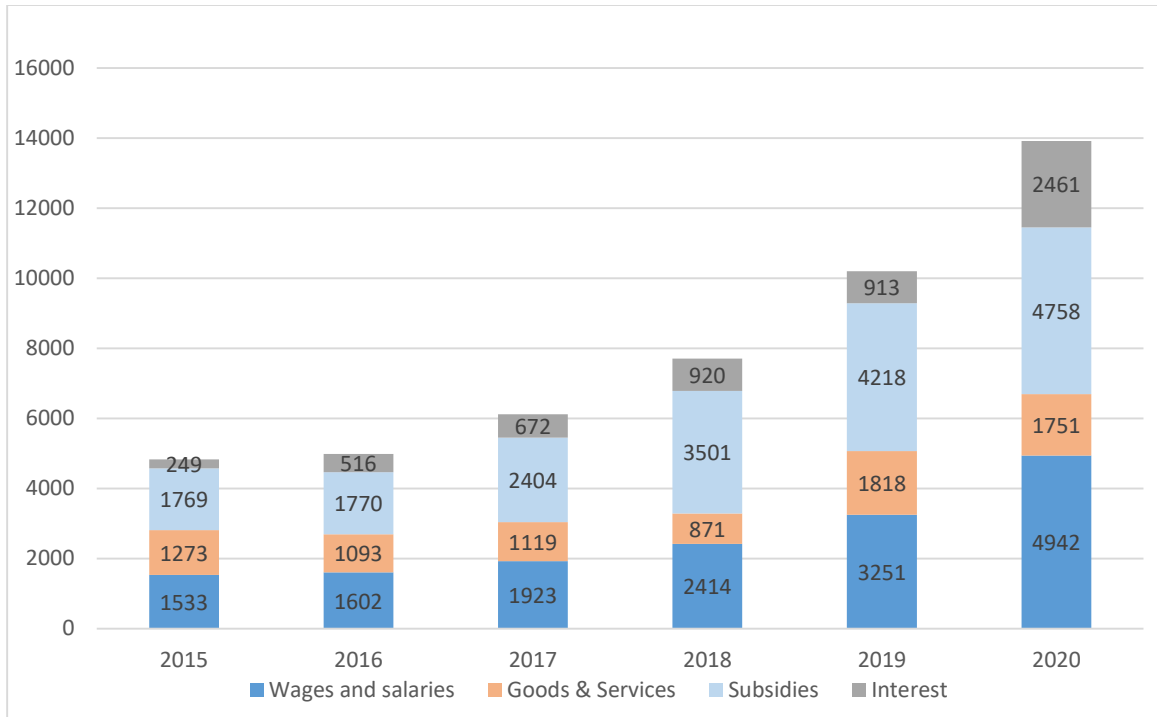
2016-2018. In 2019 liep het financieringstekort van de overheid op tot -21,2% van het BBP. Hetzelfde was ook voor 2020 de projectie, maar de nieuw aangetreden regering heeft dit kunnen beperken tot -9,2%. De cijfers indiceren dat dergelijke omvangrijke tekorten niet meer te financieren zijn en dat de overheid ver boven haar stand leeft. Wanneer wordt gekeken naar de IMF definitie (die trekkingen op afgesloten leningsovereenkomsten als een ontvangst aanmerkt en gedane aflossingen als uitgaven) dan ontstaat een ronduit alarmerend beeld. Na aanvankelijke overschotten, die vooral veroorzaakt werden door trekkingen, ontstonden er vanaf 2017 grote en in omvang toenemende tekorten.

Na de terugval in inkomsten in 2014 en 2015 hadden de beleidsmakers meteen beleidsmaatregelen moeten treffen om de uitgaven te verminderen en de inkomsten te vergroten (zie fig. 2.8). Dat is dus niet gebeurd en men is in plaats daarvan doorgeslagen met doen van te hoge uitgaven die niet meer verantwoord waren, omdat ze niet gedekt werden door reguliere inkomsten. De overheid moest de tering naar de nering zetten, maar ging juist meer lenen om het gat in de begroting te dichten, wat uiteindelijk geleid heeft tot een enorme schuldenlast. Ook zijn (in 2018) liquide middelen aan de meeste parastatale organisaties onttrokken en gebruikt om het gat in de begroting te dekken, waardoor deze organisaties daarmee in problemen zijn gebracht. Daarnaast is veel krediet bij de Centrale Bank opgenomen en oneigenlijke transacties uitgevoerd, inclusief de aanwending van een deel van de verplichte vreemde valuta kasreserves van de banken, hetgeen de reputatie van deze Bank enorm heeft geschaad.

Figuur 2.9 geeft een beeld van de samenstelling van de uitgaven van de overheid. Hieruit blijkt hoe een aantal trends zich ontwikkelen. Ten eerste zijn de nominale uitgaven voor lonen en salarissen verdubbeld in vijf jaar tijd. In percentages van het totaal der lopende uitgaven schommelt de looncomponent tussen de 32% en 35%. Het ambtenarenapparaat was reeds lang aan sanering toe, maar in plaats daarvan zijn er duizenden personen, extra in dienst genomen, terwijl er zonder gedegen onderbouwing aan veel personen hogere salarissen werden toegekend. In 2020 zijn 5.764 personen in dienst genomen door de overheid, maar ook reeds daarvoor zijn er meer personen dan nodig aangenomen; blijkbaar mede op grond van politieke motieven.

De tweede trend heeft betrekking op bedrag dat aan subsidies wordt verstrekt dat meer dan verdubbeld is. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de overheid bepaalde producten en diensten zwaar heeft gesubsidieerd in plaats van de desbetreffende prijzen te verhogen tot ten minste een bedrijfseconomisch kostendekkend niveau. Een dergelijk beleid is op termijn niet houdbaar. In percentages uitgedrukt van de lopende uitgaven maken de subsidies in de periode 2015-2020 tussen de 34% en 45% van het totaal uit.

Ten derde zien we dat de rentelasten meer dan het drievoudige zijn geworden, wat het gevolg is van de toename van de schuldverplichtingen. Hun aandeel is gestegen van 5% in 2015 tot 18% in 2020. Dit laatste is op zijn beurt het gevolg van het feit dat de vorige regering de laatste jaren geen salarissen uit de eigen inkomsten kon betalen, maar elke maand leningen her en der moest zoeken (zie paragraaf 2.5).

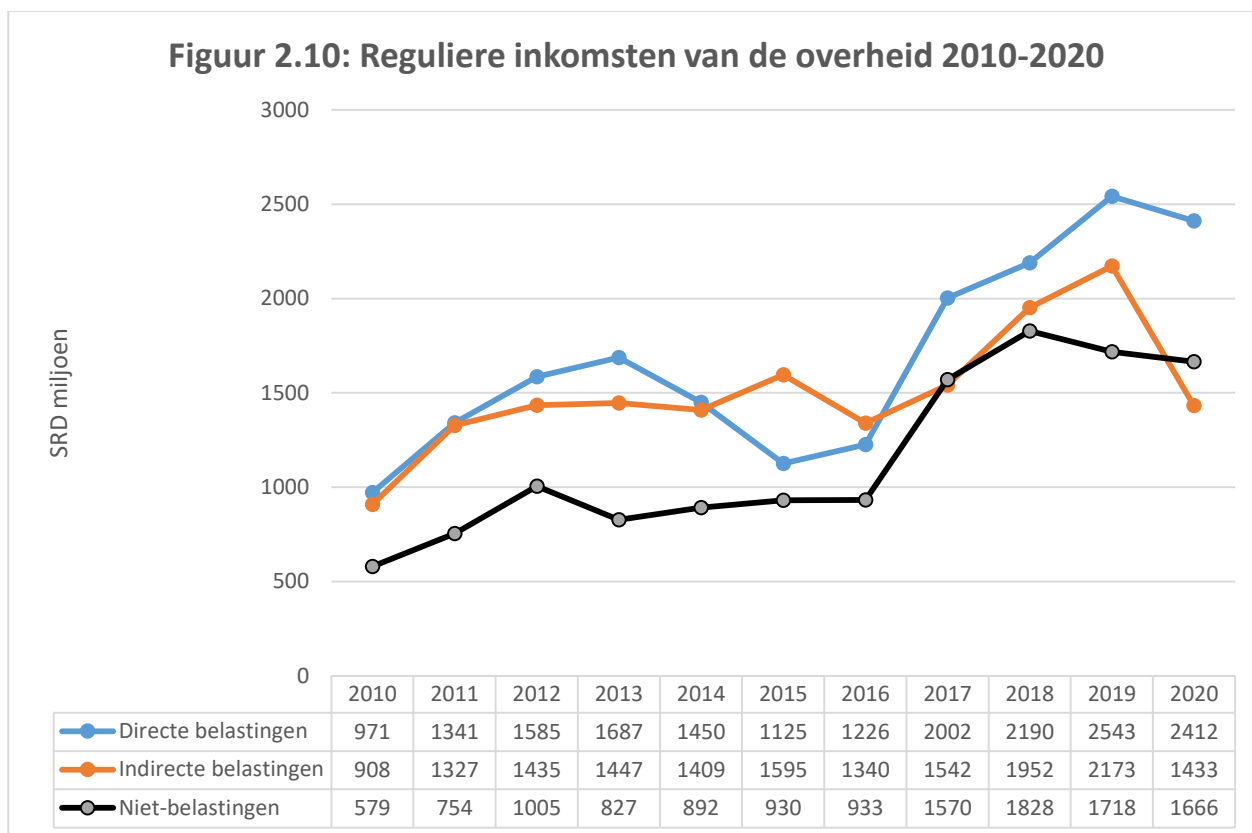
Figuur 2.9: Uitgaven van de overheid naar bestemming (in SRD mln) 2015-2020

De vierde trend is dat de aanschaf van goederen en diensten door de overheid –wat noodzakelijk is voor het functioneren van vele diensten en afdelingen- een soort restpost is geworden, die fluctueert. In percentages uitgedrukt is het gedaald van 26% in 2015 tot 13% in 2020. In dit geheel nemen de kapitaaluitgaven een bescheiden plaats in met een aandeel van gemiddeld circa 5%.

Kortom het uitgavenpatroon straalt geen duurzaamheid uit en behoeft drastische heroriëntatie, te meer omdat investeringsuitgaven zijn verwaarloosd. De schuldaflossingen zijn in dit plaatje nog niet meegenomen, omdat we alleen de lopende uitgaven (*current expenditures*) hebben beschreven.

Het is ook belangrijk naar de inkomstenkant van de overheid te kijken om te zien wat zich daar afspeelt (Figuur 2.10). De reguliere eigen inkomsten van de overheid zijn afkomstig uit drie bronnen t.w. directe belastingen, indirecte belastingen en niet-belastingmiddelen. De verhouding tussen deze drie bronnen is in de periode 2010-2019 redelijk stabiel gebleven. De directe belastingen brengen gemiddeld over deze periode 38% op, de indirecte belastingen 36% en de niet-belastingmiddelen 26%. Vanaf 2017 zien we een opwaartse beweging van de inkomsten, hetgeen het effect is van de aanpassing van de douanekoers in 2016.

Figuur 2.10: Reguliere inkomsten van de overheid 2010-2020

Bron: Ministerie van Financiën.

Resumerend: Bij de overheidsuitgaven en -inkomsten zien wij in essentie het volgende beeld:

- De overheidsbegroting is uit balans en ontspoord, omdat er structureel meer uitgaven zijn dan inkomsten.
- Het uitgavenpatroon is niet duurzaam, omdat er teveel wordt uitgegeven aan lonen, subsidies en rentebetalingen, die voor een belangrijk deel een consumptief karakter hebben, terwijl te weinig kapitaaluitgaven worden gedaan.
- Het inkomstenpatroon dient nader geanalyseerd te worden, waarbij gelet moet worden op factoren als de mate waarin wordt voldaan aan de belastingplicht, alsook in hoeverre het huidige systeem voldoende middelen binnenbrengt en waar aanpassingen en uitbreidingen van het wettelijk kader wenselijk mogelijk zijn.

2.5 De schuldenproblematiek en toenemende corruptie

Bij de bespreking van de overheidsbegroting is al even aandacht geschonken aan de leningen, omdat die (bij het hanteren van de comptabiliteitsdefinitie) geregistreerd onderdeel vormen van de overheidsontvangsten. Tegelijkertijd zien we aan de uitgavenkant aflossingen van leningen en de te betalen rente worden opgenomen. Elk land neemt regelmatig leningen op. Landen als Suriname doen dat vooral bij bilaterale en multilaterale donoren, waarvan een deel schenkingen (grants) kunnen zijn. Een nieuw verschijnsel voor

Suriname is de intrede en de snelle uitgroei tot een ondragelijke last van zich opstapelende leningen voor het dichten van de begrotingsgaten (zie Figuur 2.11). De schulden blijven tot 2012 beperkt, maar vanaf 2015 zien wij dat de schuldenberg snel groeit en de overheid het niet snel kan aflossen. In de begroting van 2021 zijn de rentebetalingen opgelopen tot SRD 2.958 miljoen en de aflossingen tot SRD 5.324 miljoen. Samen dus SRD 8.282 miljoen.⁶ Dit relatief enorm bedrag drukt te zwaar op de begroting, omdat de reguliere ontvangsten voor 2021 geschat worden op slechts SRD 10.547 miljoen. De aflossingen en rentebetalingen slokken niet minder dan 78,5% van de inkomsten op. Zonder een flinke schuldherschikking betekent het dat de onevenwichtigheid in de begroting zal blijven bestaan.

Tabel 2.2: Stand van de Staatsschuld per november 2020

	Soort schuld	Schulden in miljoenen	Gehanteerde koers USD = 7,52	Depreciatie koers USD =14,02	In % BBP
1	Buitenlandse schuld	USD 2.097	SRD 15.769	SRD 29.379	5,19%
	Nog te commiteren	USD 1.020	SRD 7.672	SRD 14.290	27,82%
2	Binnenlandse schuld (opgebouwd uit 3 valutasoorten)	USD 175 € 19 SRD 13.183	SRD 1.317 SRD 156 SRD 13.183	SRD 2.456 SRD 322 SRD 13.183	48,42%
	Nog te commiteren	USD 229	SRD 1.721	SRD 3.208	6,24%
3	Totale schuld	USD 3.235	SRD 30.380	SRD 45.340	110,18%
	Nog te commiteren	USD 1.249	SRD 9.394	SRD 17.498	34,07%
	BBP		SRD 27.575	SRD 51.410	

Bron: Bureau voor de Staatsschuld (met extra kolom voor depreciatiekoers en bewerking)

Het totaal van de (geregistreerde) schulden van de Staat per eind november 2020 bedroeg SRD 45,3 miljard (zie tabel 2.2).⁷ De officiële schuldenratio (debt/GDP) voor 2020 is 110% van het BBP. Er staan nog 137 leningen open die in de periode 2010 t/m juli 2020 zijn gesloten. De aflossingen blijven tot en met 2025 erg hoog (zie tabel 2.3) en vormen een te grote belasting voor de reguliere overheidsbegroting. In bijlage 2 is een uitgebreid overzicht van de Staatsschuld opgenomen voor de periode 2010-2020.

De groeiende schuldenberg toont aan dat het niet goed managen van de overheidsuitgaven in de afgelopen jaren zich thans gaat wreken. In de jaren waarbij extra geld is verdiend, als gevolg van hoge olie en goudprijzen (naar schatting ca. U\$ 3,5 miljard extra inkomsten) is niets opzij gelegd als buffer voor de jaren waarin de inkomsten lager uitvielen. Integendeel is alles opgemaakt, waarbij helaas weinig is geïnvesteerd in productieve projecten. Het beschikbare geld is vooral consumptief gebruikt (salarissen en subsidies), terwijl

⁶ In tabel 2.3 van het bureau voor de Staatsschuld zijn de bedragen iets anders.

⁷ Hiernaast zijn er nog vele onbetaalde rekeningen bij diverse ministeries van zeker meer dan SRD 1 miljard.

er corruptiezaken bekend zijn waar oneigenlijk geld naar toe is gesluisd (bijvoorbeeld de Surinaamse Post Spaarbank case, en zelfs de Centrale Bank). Vroege initiatieven om te komen tot wetgeving voor een Spaar- en Stabilisatiefonds liepen spaak, maar in 2017 is de Wet Spaar- en Stabilisatiefonds (Sovereign Wealth Fund) door de Nationale Assemblée aangenomen. Het fonds is echter nog niet operationeel.

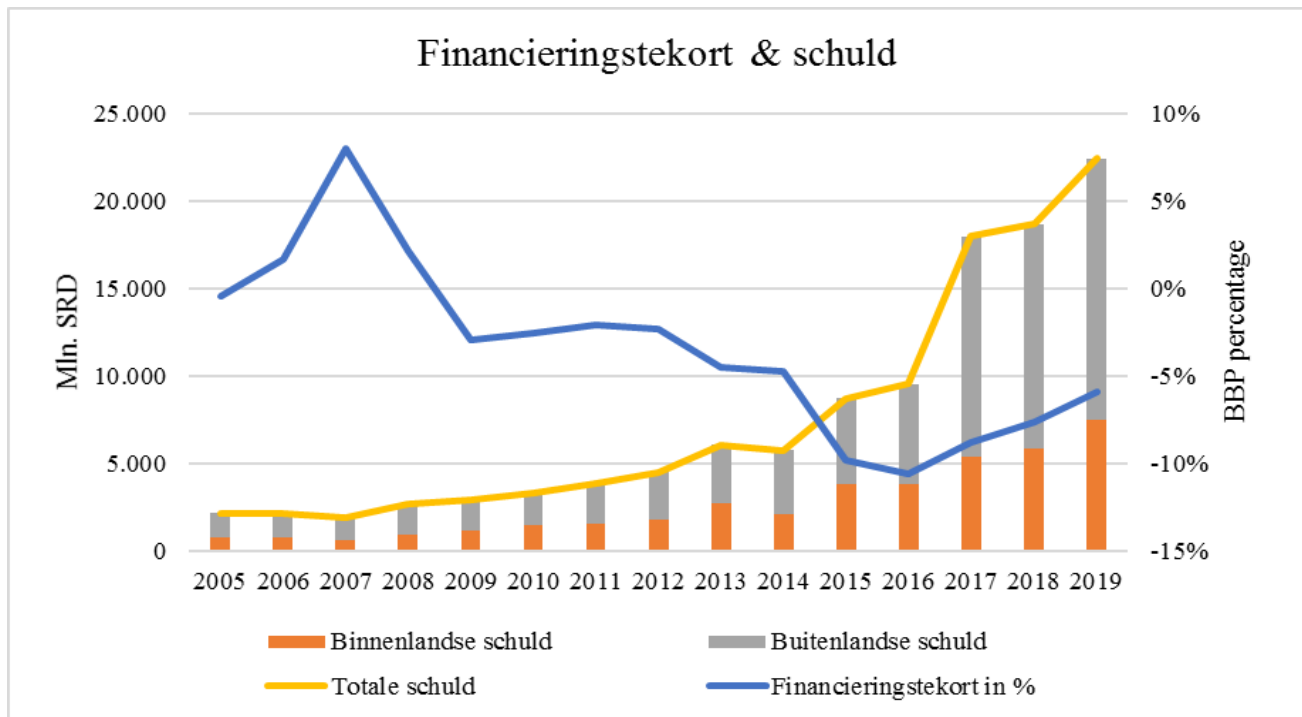
Tabel 2.3: Rente- en Schuldaflossingen in miljoenen SRD 2020-2025

Jaar	Aflossingen	Rente betalingen	Totale debt service
2020	4.794	2.530	7.324
2021	4.362	2.662	7.024
2022	3.111	2.476	5.587
2023	4.561	3.790	8.351
2024	2.912	2.342	5.255
2025	5.300	5.300	5.300

Bron: SDMO.

N.B. hiernaast zijn er nog andere kosten o.a. management-, commitment fees en bankkosten

Figuur 2.11: De groeiende schuldenberg en het financieringstekort 2005-2019

Noot: De bedragen zijn hier nog omgezet tegen de koers van SRD 7,52 voor 1 U\$.

Het onrechtmatig gebruik van middelen en de verdwijning van de vreemde valuta kasreserves die de banken bij de Centrale Bank hadden geparkeerd, alsook het verdwijnen van middelen bij de Surinaamse Post Spaarbank,

hebben geleid tot onderzoek door het Openbaar Ministerie bij beide banken. Er komen meer corruptie- en dubieuze zaken aan het licht waar overheidsfunctionarissen bij betrokken zijn; dan gaat het om de onrechtmatige verdwijning van geld en eigendommen van de Staat, dan wel het niet betalen van belastingen en invoerrechten. Het niet houden van openbare aanbestedingen heeft ook geleid tot onderhandse gunningen tegen te hoge kosten aan bedrijven die soms de job niet eens kunnen doen. Ook zijn er staaltjes bekend van onduidelijke betalingen voor werk dat mogelijk niet eens verricht is. Er zijn aanwijzingen dat delen van de overheid –tot en met de top-corruptiegevoelig zijn geworden, wat aangepakt moet worden. Een en ander heeft effect op de overheidsfinanciën, omdat te weinig inkomsten worden ontvangen en er te veel niet verantwoorde uitgaven zijn.

Figuur 2.12: Corruptie Perceptie Index 2019 (bron: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results>)

Suriname heeft een anti-corruptiewet, die na vele jaren in 2017 is aangenomen, maar nooit operationeel is gemaakt. De nieuwe regering heeft dit aangekondigd hiertoe te zullen overgaan. In 2019 stond Suriname op de 76^e plaats (uit 180 landen) van de Corruption Perception Index van Transparency International (zie fig. 2.12) met een score van 44 punten (een score lager dan 50 betekent dat het land de corruptie niet voldoende aanpakt). Een andere manier om hier naar te kijken is de ease-of-doing-business d.w.z. hoe makkelijk is het om een nieuw bedrijf op te zetten en zaken te doen in Suriname. In 2019 stond Suriname op de 162^e plaats van 190 landen voor

wat betreft het gemak van zaken doen.⁸ Op de Global Competitiveness Index komt Suriname niet meer voor, maar in het verleden kwamen we er slecht van af⁹, terwijl wij evenmin voorkomen op de Global Innovation Index.¹⁰ Dat zal veel beter moeten indien we buitenlandse investeringen willen aantrekken.

Nadat de regering Bouterse/Adhin in juli 2020 de regeerverantwoordelijkheid heeft overgedragen aan de regering Santokhi/Brunswijk is gebleken dat het schuldenvraagstuk veel groter was dan aanvankelijk was aangenomen. Op vele ministeries waren niet betaalde rekeningen achtergelaten, sommige van een aantal jaren oud. Deze schulden zijn niet geregistreerd bij het Bureau van de Staatschuld.

De schuldensituatie en de algemene economische situatie hebben effect gehad op de credit rating die verschillende internationale kredietratingbureaus aan Suriname hebben gegeven. Het is meteen een beoordelingscijfer voor het economisch beleid van de vorige regering. Het cijfer van Suriname was eind oktober 2020 een dikke onvoldoende bij de bekendste ratingbureaus (Fitch C, Standard & Poor CCC en Moody CCC-); de lage rating en de hieruit voortvloeiende hoge rente hebben ertoe bijgedragen dat met name de lening bij Oppenheimer van US\$ 550 miljoen (in 2016) niet afgelost kan worden. De huidige minister van Financiën heeft op 17 november 2020 in de Nationale Assemblée aangetoond dat Staatsolie het deel dat zij geleend had (US\$ 337,5 miljoen) uit deze Oppenheimerlening op 25 mei 2018 met rente heeft teruggestort. Dit bedrag had moeten worden gebruikt voor de aflossing van de lening, waardoor de staatsfinanciën er nu veel beter zouden hebben uitgezien. Het geld is echter gebruikt voor de reguliere staatsuitgaven, hetgeen het mismanagement van de Staat op dit vlak onderstreept.

Suriname kreeg bij de eerste beoordeling van haar economie in 2004 een B van Fitch Ratings. Dit werd in 2011 verhoogd naar B+ en in 2012 zelfs naar BB-. Het bleef jarenlang op dit niveau totdat Fitch het in februari 2016 verlaagde naar B+ (met negatief vooruitzicht) en in februari naar een B-. De beoordeling van de economie werd niet beter en vanaf januari 2020 kreeg Suriname dikkere onvoldoendes (CCC en in juli zelfs drie ratings: van C naar RD naar CC). In oktober 2020 werd het weer een C nadat de regering op 22 oktober aankondigde dat zij de rente (US\$ 26 miljoen) op de Oppenheimerlening van US\$ 550 miljoen niet kon voldoen. De rating werd eind november verder verlaagd naar RD toen Suriname een *stand still* aankondigde voor teugbetalingen aan schuldeisers. De credit ratings van Fitch bevestigen dat 2016 een omslagpunt lijkt te zijn voor de economie. Hetzelfde patroon zien we terug bij Moody en Standard & Poor.¹¹

Resumerend:

---

⁸ <http://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf>

⁹ World Economic Forum: Global Competitiveness Report 2019.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

¹⁰ https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf Deze wordt uitgegeven door de World Intellectual Property Organization (WIPO).

¹¹ De website <https://countryeconomy.com/ratings/suriname> geeft de ratings vanaf 2004 van alle drie credit rating bureaus in de tijd. Voor meer specifieke informatie kan men de websites van de individuele bureaus raadplegen bijv. <https://www.fitchratings.com/entity/suriname-81162435#ratings>

- De schuldenlast is te groot voor de overheidsbegroting geworden en herschikking is onvermijdelijk.
- Begrotingstekort en staatsschuld zijn met elkaar verweven en moeten integraal opgelost worden.
- De ratings van de Credit rating bureaus geven aan wanneer er iets aan de hand is en de overheid zou daar haar voordeel mee moeten doen om het beleid bij te stellen.
- De corruptie dient aangepakt te worden o.m. door de anti-corruptiewet in werking te laten gaan.
- Het moet veel makkelijker worden om zaken te doen in Suriname (ease-of-doing business).

2.6 Subsidies drukken zwaar op de begroting

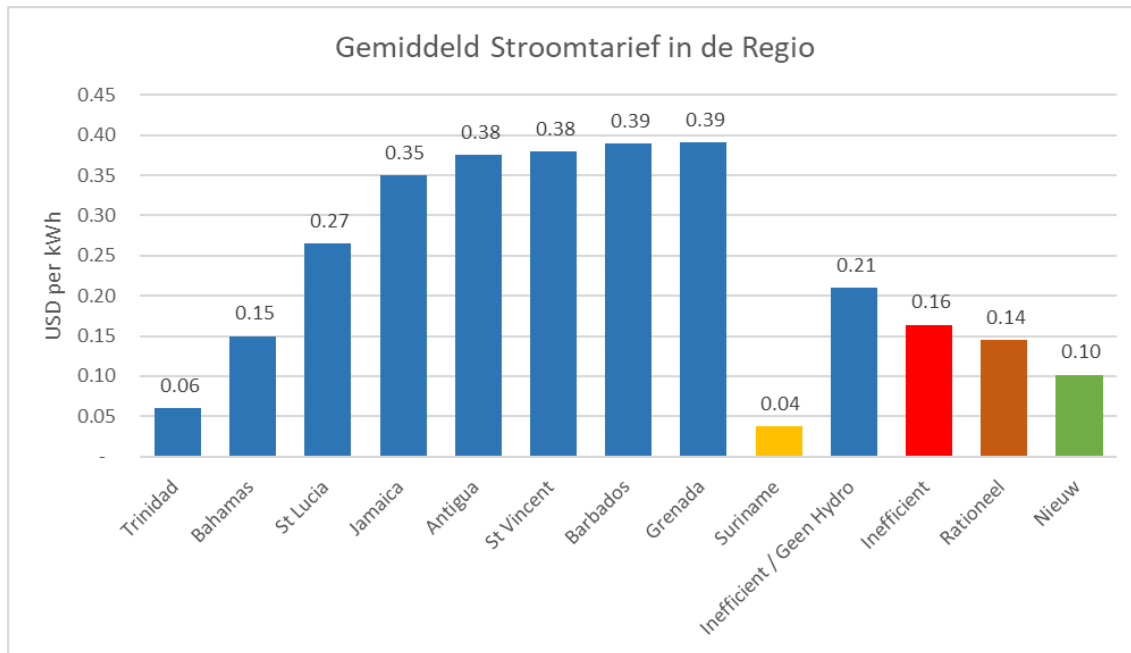
De overheid verstrekt meer dan 50 subsidies aan allerlei sociale, onderwijs en andere organisaties, maar ook aan nutsbedrijven en voor nutsvoorzieningen in het binnenland. De subsidies zitten soms vervlochten in de begroting van ministeries, maar worden soms apart gegeven en administratief geboekt. Een aantal subsidies is overigens van oneigenlijke aard of heeft een verkeerde benaming, terwijl andere subsidies juist niet worden genoemd of zijn ondergebracht onder andere posten en daardoor niet zichtbaar zijn. In het Regeerakkoord 2020-2025 staat hierover:

“In het kader van de noodzakelijke overheidsbezuinigingen zullen subsidies niet meer automatisch verstrekt worden. In zijn algemeenheid zullen subsidies die bedoeld zijn om lage inkomensgroepen tegemoet te komen verschuiven van object- naar subjectsubsidie. Hiernaast zullen specifieke beleidskaders gemaakt worden voor het subsidiebeleid van de overheid in de verschillende sectoren.”

De grootste subsidie die op de overheidsbegroting drukt is die aan het Electriciteits Bedrijf Suriname (EBS). Voor 2021 staat er SRD 1,3 miljard aan subsidie aan de EBS op de begroting, hetgeen veel meer is dan alle andere subsidies samen. Reeds jaren wordt getracht om deze subsidie terug te brengen, ook omdat het een sterk vervuilde subsidie blijkt te zijn die niet geheel aan de consument ten goede komt. De overheid subsidieert dus niet alleen het tarief maar ook de inefficiencies van het bedrijf.

De problemen die zich voordoen bij de EBS en de elektriciteitstarieven zijn:

- Het huidig tarief is lager dan de kostprijs. Het tarief is US\$ 0,04 per kWh, terwijl de kostprijs rond de US\$ 0,14 ligt (en met inefficiencies rond de US\$ 0,16).
- Omdat de elektriciteitsprijs zo laag is wordt er tenminste 15% meer geconsumeerd dan echt nodig is.
- De EBS is structureel inefficiënt en verlieslatend.
- De EBS heeft een geaccumuleerde schuld van USD 350 miljoen aan de Staat en betaalt haar schulden niet terug, waardoor er steeds nieuwe leningen moeten worden genomen.
- De elektriciteit wordt op twee manieren opgewekt nl. via waterkracht (Afobaka) en via grote dieselgeneratoren. Omdat wij deels energie uit waterkracht hebben zijn de prijzen een stuk lager dan in andere landen in de regio die geen waterkracht hebben (zie figuur 2.13). Het deel dat met dieselgeneratoren wordt opgewekt kost veel meer en de overheid subsidieert in feite de olieprijs. Zolang die prijs laag is (nu rond US\$ 45 per barrel) is de subsidie ca. SRD 1,5 miljard, maar als de olieprijs stijgt dan stijgt die subsidie ook; dit is niet houdbaar.

Figuur 2.13: Stroomtarieven in de regio en Suriname met variaties

Om de uitgaven van de overheid op de begroting terug te brengen zal de buitensporige subsidie aan de EBS dienen te verminderen. Inefficiënties moeten worden aangepakt en er moet een realistische kostprijs en tarief worden berekend die aan alle klanten wordt doorberekend. Klanten die het niet kunnen betalen, dienen in aanmerking te komen voor een aparte subsidie (subjectsubsidie). Het bedrijf moet weer gezond en winstgevend gemaakt worden, zodat de stroomvoorziening gegarandeerd wordt.

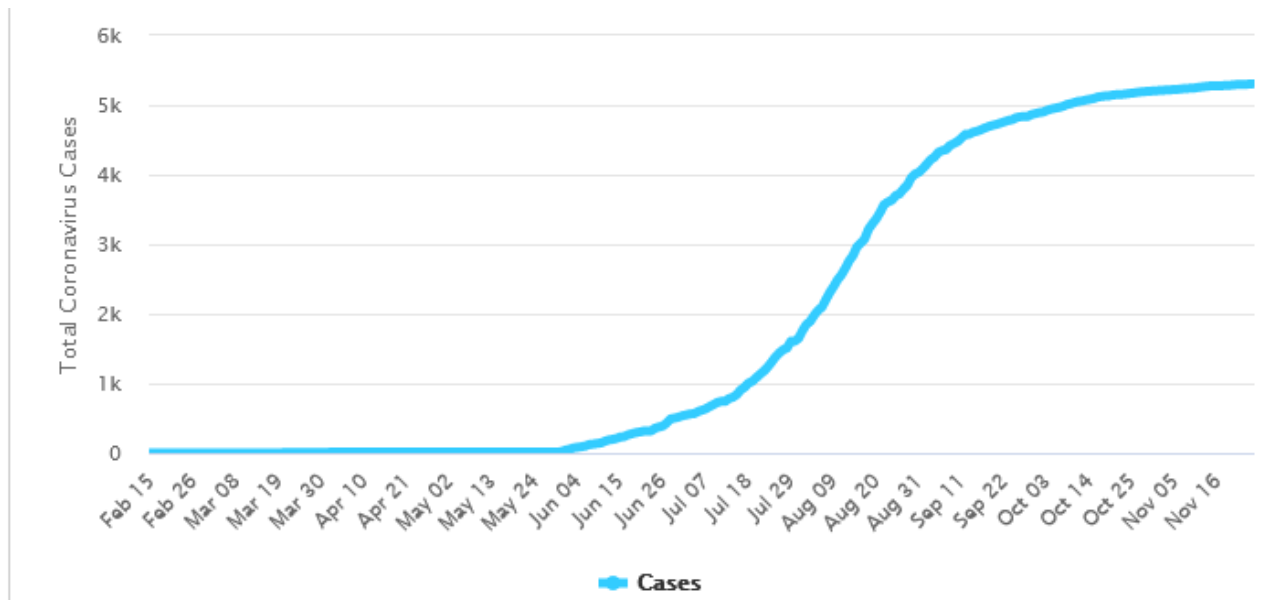
Daarnaast zullen alle andere subsidies opnieuw bekeken worden en moeten er goede subsidiekaders gemaakt worden, zodat de subsidie gebonden wordt aan specifieke doelgroepen, prestaties en rapportages.

2.7 COVID effecten

In januari 2020 begon het COVID-19 virus de wereld te teisteren. Midden maart werd de eerste besmetting in Suriname geregistreerd. De regering trof meteen maatregelen om de verspreiding te voorkomen en dat heeft gewerkt (zie figuur 2.14), ofschoon er via de Oostgrens toch besmette personen illegaal ons land binnenkwamen. In juni tot en met augustus zien we een stijging van het aantal gevallen, maar in september en oktober weer een daling. De maatregelen werden steeds afgestemd op de zich ontwikkelende situatie. Vanaf het begin zijn de grenzen gesloten en daarmee is het toerisme drastisch afgenomen en de toerismesector ernstig getroffen.

Door sluiting van horecabedrijven en casinos, de afkondiging van een avondklok en het verbod op samenscholingen werd de horecasector, het casinowezen en de entertainment industrie zwaar getroffen. Ook scholen werden gesloten om besmetting te voorkomen, het openbaar vervoer werd stilgelegd, terwijl winkels en

bedrijven zich moesten aanpassen aan de nieuwe situatie. Veel bedrijven en ook de overheid hebben ook te lijden gehad van het uitvallen van het openbaar vervoer en de nieuwe regels, waarbij kantoren en werkplekken slechts een beperkt aantal werknemers konden toelaten. Inmiddels is het nog onduidelijk of de situatie zich enigszins zal normaliseren. De dreiging blijft en alertheid is geboden totdat er een adequaat vaccin beschikbaar komt.

Figuur 2.14: Het verloop van het aantal COVID-19 besmettingen in Suriname in 2020

Bron: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/suriname/>

De samenleving heeft veel schade ondervonden van de COVID pandemie. De noodzakelijke maatregelen hebben sommige delen van de economie sterker getroffen dan anderen. Vooral de lokale economie heeft geleden onder de maatregelen, omdat de omstandigheden voor productie en dienstverlening ernstig verstoord werden; de productie- en exportvolumes van de meeste producten zijn met circa 30% gekrompen. Bij de internationale grote bedrijven in de goud- en oliesector waren er ook wel COVID effecten, maar die hebben de productie minder verstoord en het personeel heeft redelijk door kunnen werken. Vele projecten die in uitvoering waren zijn gestagneerd onder meer door reisbeperkingen voor experts, terwijl veel bedrijven investeringen die gedaan zouden worden hebben aangehouden. De COVID pandemie kwam op een zeer ongunstig moment, namelijk toen de Surinaamse economie al een flinke deuk had opgelopen. De economische situatie is hierdoor verergerd (zie figuur 2.15).

Veel bedrijven hebben vanwege de COVID situatie inkomsten gederfd en zijn in financiële problemen gekomen, waardoor een deel van degenen met leningen deze niet hebben kunnen aflossen. Per eind augustus hadden 7.500 nieuwe werklozen zich geregistreerd bij het ministerie van Arbeid. De meeste gaven aan dat zij vanwege de COVID situatie waren ontslagen. Dit aantal zal inmiddels rond de 10.000 liggen, terwijl niet iedereen zich registreert en het werkelijke aantal dus een stuk hoger kan liggen. Op een werkende bevolking van 140.000 personen betekent het een COVID werkloosheid van minstens 7% (zie ook paragraaf 2.8).

De door het IMF voorspelde jaarlijkse negatieve groei van het BBP van 13,2% ligt een stuk lager dan de positieve groei van 2,5% die het IMF voor het uitbreken van de pandemie had verwacht.¹² Dit is dus wel een echt COVID effect, dat zoals eerder opgemerkt vooral de lokale bedrijven heeft getroffen. De ambtenaren kregen normaal hun salaris uitbetaald en bleven wat hun inkomen betreft buiten schot. Dit effect is daarentegen beperkt gebleven voor de exportopbrengsten en de werkgelegenheid in de mijnbouwsector.

A poor economic performance aggravated by the COVID-19 pandemic, despite partial natural hedging through gold exports

	2020 forecasts (made as of end-2019)		2020 forecasts (latest)
Real Economy Indicators			
Real GDP Growth (YoY % change)	2.1%	-14pp	(12.5%)
Average CPI (YoY % change)	3.7%	x12	43.9%
Fiscal Performance Indicators			
Primary balance (in % of GDP) ¹	(10.3%)	Flat	(10.1%)
Debt Stock (in % of GDP)	84.7%	+40pp	~ 125%
External Position Indicators			
FX Rate (USD/SRD)	7.5	x2	14.2
Total Foreign Currency Assets (in USDm / in months of imports)	835 / 4.6	÷2	426 / 2.6

Figuur 2.15: Economische indicatoren 2020 met COVID-19 effecten

Resumerend:

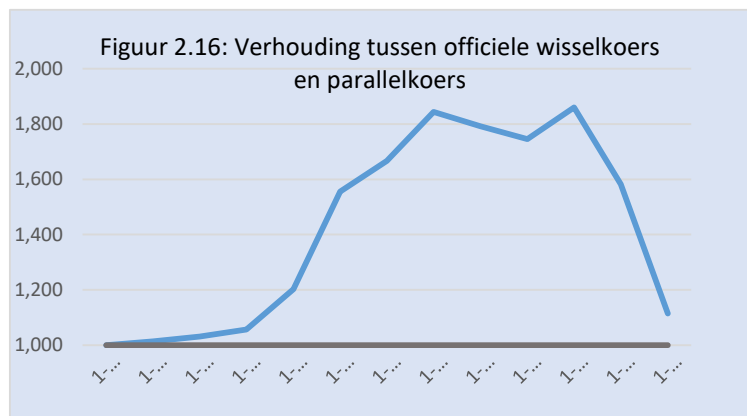
- De COVID pandemie heeft de economie in 2020 behoorlijk aangetast en de voordien voorspelde groei van 2,5% is omgeslagen in een inkrimping van de economie met 13,2%.
- De geregistreeerde werkloosheid is met minstens 7% toegenomen en de feitelijke werkloosheid wellicht meer.
- De lokale bedrijven, productie en dienstverlening hebben meer te lijden gehad dan de multinationals in de mijnbouwsector.
- Bedrijven in de toerismesector, horeca, entertainment industrie en openbaar vervoer hebben het meeste schade geleden.
- Ambtenaren kregen hun salaris gewoon uitbetaald en bleven wat hun inkomen betreft buiten schot.
- De samenleving heeft de effecten behoorlijk gevoeld en het onderwijsproces is verstoord.

¹² IMF report on Article IV Consultation with Suriname, press release 12 December 2019.

2.8 De burger en zijn/haar koopkracht

Nadat we de economie in het bovenstaande beschreven hebben, moeten we nagaan wat al deze ontwikkelingen betekend hebben voor de gemiddelde burger. Daarbij letten we op het inkomen en de koopkracht van de burgers, maar ook op de werkgelegenheid en de armoede. Uiteindelijk behoren regeringen zich in te spannen om meer welvaart en welzijn voor de burgers te brengen.

De wisselkoers is ook een belangrijke indicator van de economie. In Suriname kunnen de burgers hun leven makkelijker plannen wanneer de wisselkoers stabiel is. De dingen worden lastiger wanneer er naast de officiële wisselkoers nog andere koersen ontstaan (douanekoers, parallelkoers, zwarte markt koers), want dan beginnen prijzen van goederen vaak te stijgen. Wanneer die koersen langere tijd uit elkaar lopen betekent

het dat de koers van de Centrale Bank overgewaardeerd is. Zij ziet zich dan op den duur genoodzaakt om de officiële koers aan te passen (depreciatie of devaluatie). De oorzaak is meestal dat er een tekort aan vreemde valuta is ontstaan bij de Centrale Bank. Zo een situatie deed zich voor in 2015, waarbij de officiële koers van SRD 3,35 voor een Amerikaanse dollar in november werd bijgesteld tot SRD 4,04 oftewel een depreciatie van 21%. Via wekelijkse valutaveilingen werd de koers tussen maart 2016 en mei 2017 geleidelijk aan bijgesteld om het gat tussen officiële koers en parallelmarkt koers te dichten. Dat lukte uiteindelijk op het niveau van SRD 7,60 wat dus een verdere depreciatie van 88% betekende.¹³ In de periode juni 2017 tot en met september 2018 verschilden de officiële wisselkoers en de parallelmarkt koers nauwelijks, maar daarna begonnen ze weer uiteen te lopen. In oktober 2020 was het verschil tussen beide koersen 116%, waarna er een depreciatie tot SRD 14,29 voor een Amerikaanse dollar plaatsvond (een depreciatie van 88%).

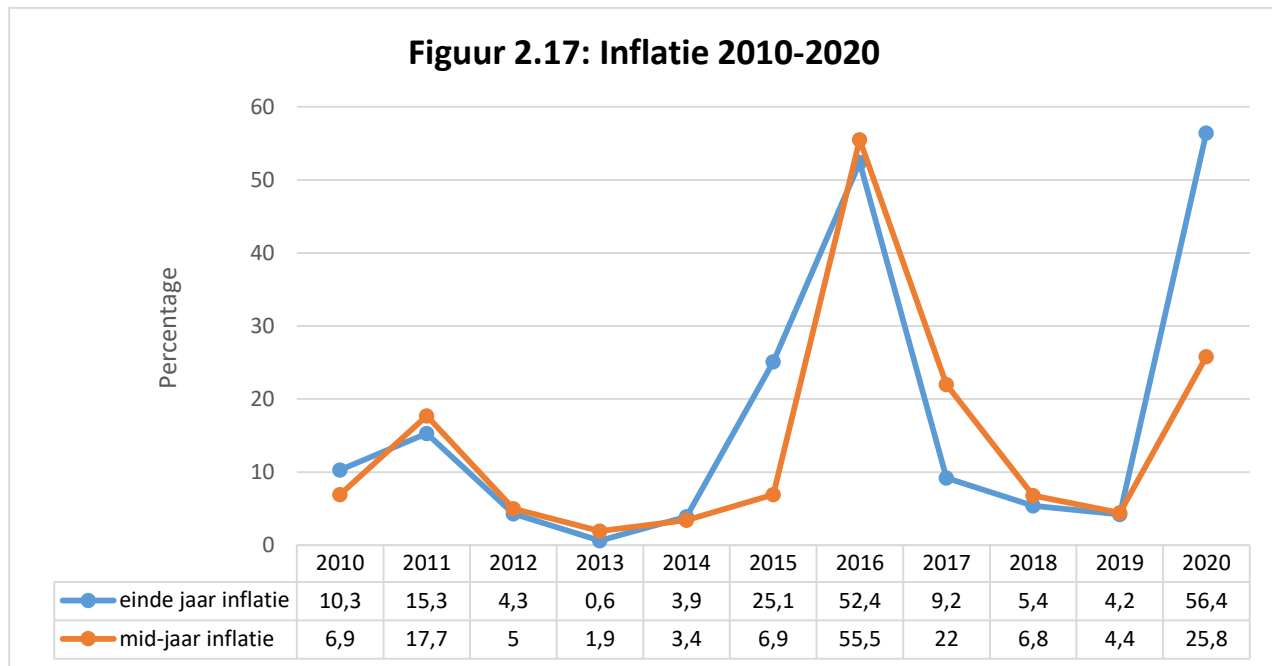
Aan het begin van dit hoofdstuk is aangegeven wat er met het BBP per hoofd van de bevolking is gebeurd in de afgelopen 15 jaar (zie figuur 2.1). Eind 2019 waren we weer op het niveau van het jaar 2007 beland en met de ontwaarding van de Surinaamse dollar is dit gedurende 2020 verder omlaag gegaan en zijn we op een niveau iets lager dan 2005. De cijfers over werkgelegenheid die in 2019 aan het IMF zijn verstrekt, waren niet afkomstig van het ABS en lijken niet realistisch. In het eerdergenoemde IMF document wordt aangegeven dat de werkloosheid in 2019 slechts 6,7% was met hele lage projecties voor de jaren er na. Dit wijkt behoorlijk af van het Planbureau dat volgens het Ontwikkelingsplan 2017-2021 vanaf 2017 een werkloosheid van rond de 20% aangeeft; ook het ABS geeft hogere cijfers voor 2018 nl. 9,4% (stricte definitie) en 15,9% (ruimere definitie).¹⁴

¹³ De verhouding van de Surinaamse dollar ten opzicht van de Amerikaanse dollar verschoof tussen oktober 2015 (koers 3,35) en mei 2017 (koers 7,60) met SRD 4,25 (oftewel 126,9%).

¹⁴ ABS: Huishoudens in Suriname 2015-2018, Paramaribo en Wanica (Paramaribo, december 2019).

Met de 10.000 COVID werklozen erbij ligt de werkloosheid eind 2020 rond de 22% en wellicht zelfs hoger, omdat niet alle werklozen zich geregistreerd hebben.

De aantasting van de koopkracht van de burgers is samengevat in de Consumenten Prijs Index, die ook meteen een indicatie van de inflatie geeft. Figuur 2.17 laat de inflatie – en wisselkoersontwikkeling per jaar zien. Er zijn duidelijke pieken in 2016 en 2020.

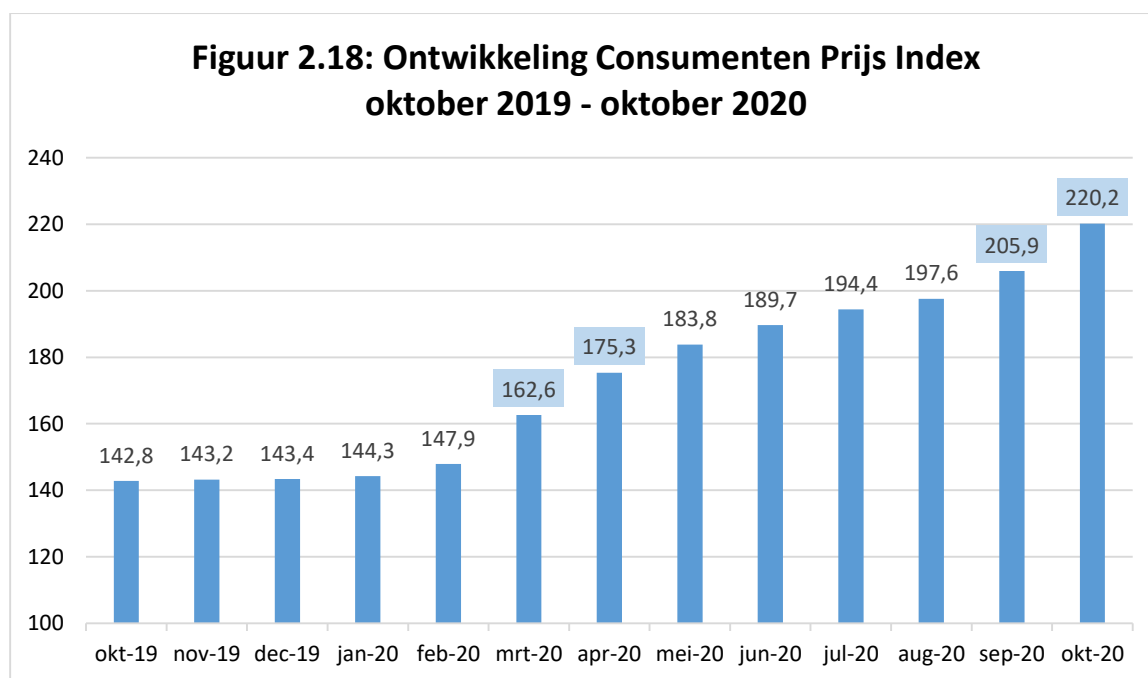

Bron: ABS website. Noot: Inflatie 2020 tot en met eind november (dus nog zonder december)

Uit figuur 2.17 komt naar voren dat er een toename is van de inflatie in het afgelopen jaar. Op jaarbasis is te merken dat de aanpassing van de wisselkoers van de Centrale Bank zijn weerslag heeft op de inflatie. In periode waar de Bankkoers stabiel is, neigt de jaarlijkse inflatie te dalen of beheersbaar te blijven. Een nadere beschouwing van de Consumenten Prijs Index per maand gedurende oktober 2019 tot en met oktober 2020 verschaft een ander beeld (zie figuur 2.18). We zien dat de inflatie in 2019 vrij gering is, maar dat het in 2020 weer flink is toegenomen. Bij nadere inspectie van de data per maand, zien we dat er in maart 2020 en april 2020 een flinke toename is van het prijsniveau (resp. 9,9% en 7,8%). Deze prijsstijgingen voltrekken zich terwijl de Centrale Bankkoers nog SRD 7,52 per US\$ bedraagt. Daarna nemen de prijzen elke maand duidelijk toe met een kleine sprong in september 2020 (4,3%) en ook in oktober 6,9%. Deze prijsstijgingen hebben vooral te maken met koersstijgingen, waaronder ook de aanpassing van de Centrale bank op 22 september 2020.

De regering Bouterse/Adhin heeft nog geprobeerd via de aanname van een valutawet in maart 2020 (Wet Controle Valutaverkeer en Transactiekantoren) de koersen zogenaamd stabiel te houden, maar de CPI cijfers laten zien dat het niets geholpen heeft, want in maart en april zijn de koersen flink omhoog gegaan en daardoor

de prijzen ook. Er waren toen gewoon geen vreemde valuta te vinden tegen de overgewaardeerde Centrale Bank koers, waardoor de meeste handelaren op de parallelmarkt waren aangewezen. Onzekerheid rond de verkiezingen eind mei en perikelen rond de regeringwisseling medio juli hebben wellicht ook wat extra druk op de vraag naar vreemde valuta –en daarmee op de koersen- gelegd. In september 2020 heeft een depreciatie van de Surinaamse dollar plaatsgevonden, waardoor de overwaardering van de Centrale Bank koers is afgenomen. De koers ging van SRD 7,52 (verkoop) voor één Amerikaanse dollar naar SRD 14,29 oftewel een depreciatie van 90%. Omdat de prijzen voor het grootste deel al de parallelkoers reflecteerden is de doorwerking naar de prijzen geen 90%. De koersen hebben wel effect gehad op de invoerrechten, omdat die door de koersstijging ook omhoog zijn gegaan, en ook op de transportprijzen, omdat de brandstofprijzen omhoog zijn gegaan. Op basisgoederen worden echter geen invoerrechten betaald, zodat de prijsstijging daar beperkt behoort te zijn; dit wordt ook meegenomen in de berekening van het CPI.¹⁵

Bron: ABS (<https://statistics-suriname.org/wp-content/uploads/2020/10/web-CPI-09-2020-1.pdf>)

De hoge inflatie van de periode 2015-2016 is reeds grotendeels via loonrondes in de particuliere sector en bij de overheid gecompenseerd. Op 16 september 2016 bracht de Sociaal Economische Raad een gedegen advies uit inzake de koopkrachtversterking aan de regering. De regering had alleen voor de particuliere sector naar een advies gevraagd, maar de SER gaf een algemeen advies met voldoende differentiatie. Daarna is er nooit zo een advies gevraagd of uitgebracht.

¹⁵ De doorwerking van een wisselkoersaanpassing op de inflatie geschiedt doorgaans ook met een zekere vertraging van enkele maanden (IMF Country Report No.19/392).

In 2010 verdiende de gemiddelde ambtenaar SRD 1915 per maand. In 2014 was dit SRD 2.722 per maand en in 2019 was het SRD 6.052 per maand.¹⁶ In september 2018 werden de ambtenarensalarissen verhoogd met terugwerkende kracht tot en met januari 2017.¹⁷

De overheid beschikt(e) helaas niet over reserves om bedrijven en sectoren tijdens de COVID situatie te ondersteunen. Om de loontrekkers en bedrijven tegemoet te komen werd in mei 2020 de heffingskorting van SRD 125 op de loon- en inkomstenbelasting gedurende zes maanden verruimd naar SRD 750, terwijl men aangaf wat flexibeler te zullen zijn naar belastingplichtigen toe (geen boeterentes e.d.). Deze korting is per december verlengd als onderdeel van het Sociaal Vangnet en duurt totdat de belasting BTW wordt ingevoerd. Ook zijn per 1 november een aantal uitkeringen (AOV, AKB en FB) verhoogd als onderdeel van het Sociaal Vangnet.

Via de “Wet Uitzonderingstoestand COVID-19” (9 april 2020, B no. 83) is wel een noodfonds van SRD 400 miljoen vrijgemaakt. Hiervan is SRD 398 miljoen in de periode juni t/m oktober besteed aan kosten van quarantaine accommodatie, COVID-toelage aan diverse groepen en COVID-toelage aan verpleegkundigen en anderen die in de frontlinie tegen COVID werkten.¹⁸ Op 7 augustus werd de “Wet Uitvoering Burgerlijke Uitzonderingstoestand” door de Nationale Assemblee aangenomen (SB no. 151), waarbij een noodfonds van SRD 1,5 miljard werd goedgekeurd. Van dit bedrag is SRD 250 miljoen afgeroepen en deels verstrekt als Covidtoelage en voor logistieke kosten. Er zal hieruit ook een extra uitkering van SRD 750 gedaan worden aan personen in de zorgsector en betalingen voor de COVID zorg.

Tabel 2.4: Armoedegrenzen in Paramaribo/Wanica in december 2014 en juli 2019

kind	0	1	2	3	4
Volwassene	2014 (2019)	2014 (2019)	2014 (2019)	2014 (2019)	2014 (2019)
1	556 (1216)	785 (1721)	985 (2156)	1165 (2551)	1332 (2916)
2	878 (1922)	1068 (2338)	1241 (2719)	1403 (3073)	1556 (3407)
3	1147 (2513)	1315 (2880)	1473 (3225)	1622 (3552)	1764 (3864)
4	1387 (3037)	1541 (3374)	1687 (3694)	1827 (4000)	1961 (4295)

Bron: ABS: Basis Indicatoren 2019 deel 1 (Paramaribo, oktober 2019)

¹⁶ Bron Ministerie van Financiën. De berekening is gedaan door de brutolonen te delen door het ambtenarenbestand en dat weer door 13 maanden. Voor de periode 2015 tot en met 2018 zijn de totale personeelsuitgaven bekend, maar het exacte ambtenarenbestand niet, omdat er verschuivingen waren, waarbij de leerkrachten van het bijzonder onderwijs niet meer tot het ambtenarenbestand werden gerekend. De personeelskosten voor deze groep (en blijkbaar ook anderen) worden onder subsidiekosten geregistreerd.

¹⁷ Het twk deel van de salarissen is gespreid uitbetaald (waardoor men ook in een lager belastingtarief kwam) en de laatste betaling is in juni 2020 gedaan.

¹⁸ Er is helaas geen exacte specificatie te vinden waar de vorige regering dit aan heeft uitgegeven,, maar wellicht hebben hieruit ook een aantal werklozen, bushouders, en boothouders een Covid vergoeding ontvangen.

Ter oriëntatie worden hier ook de armoedegrenzen weergegeven zoals die berekend zijn door het ABS. In tabel 2.4 worden de armoedegrenzen aangegeven vanaf 1 volwassen persoon tot en met een huishouden dat bestaat uit 4 volwassenen en 4 kinderen. De armoedegrens voor een gezin bestaande uit 2 volwassenen en 2 kinderen was in 2014 SRD 1241 en in 2019 SRD 2719. In 2019 was het bedrag dus 2,2 keer zo hoog als in 2014, maar dat komt omdat de inflatie (CPI) is doorberekend. Er is helaas geen recente schatting van het aantal armen.

Tenslotte wordt voor het meten van de vooruitgang in de samenleving tegenwoordig gewerkt met de indicatoren van de Sustainable Development Goals. Suriname moet elk jaar de voortgang hiervan rapporteren (zie www.sdgindex.org), maar volgens de laatste rapportages lag geen van de SDGs op schema. Voor vier doelen t.w. 'geen armoede', 'geen honger', 'goede gezondheid en welzijn', en 'industrie, innovatie en infrastructuur' was de situatie in 2019 zelfs verslechterd.

Resumerend:

- Door de verslechtering van de economie, de stijging van de wisselkoers en de inflatie is de koopkracht van de gemiddelde burger flink aangetast.
- De COVID situatie heeft tot bedrijfssluiting dan wel inkrimping geleid en de werkloosheid doen toenemen.
- Koopkrachtversterking heeft plaatsgevonden via optopping van uitkeringen en een aantal maatregelen.
- De armoedegrenzen geven redelijk hoge bedragen aan in relatie tot het loon dat velen verdienen, zodat verwacht mag worden dat het percentage personen dat onder de armoedegrens ligt is toegenomen.

2.9 Conclusies m.b.t. analyse

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat de Surinaamse economie in de afgelopen tien jaar een gemengd, maar overwegend teleurstellend beeld heeft laten zien. Vooral tot de jaren 2013 kenden wij elatief goede tijden. Door dalende grondstofprijzen van olie en goud en het wegvallen van de bauxietindustrie, ging het in de periode 2013-2017 wat minder, maar de goudprijs heeft zich later hersteld. Het is vooral het gebrek aan een adequate beleidsresponse en mismanagement van de economie, buitensporig en onverantwoord leengedrag, een ongebreidelde groei van het overheidsapparaat, gekoppeld aan toenemende corruptie en verzwakking van instituten, dat gemaakt heeft dat de economie er thans slecht voor staat. Een grote rol spelen daarbij vooral de schuldaflossingen en rentebetalingen die veel te zwaar op de overheidsbegroting drukken.

- De schuldenberg oefent een te grote druk uit op de overheidsbegroting, zodat er een herschikking dient plaats te vinden.
- De overheid moet haar begroting weer beheersbaar maken.
- Daarnaast zijn instituten verzwakt en dient de corruptie bestreden te worden.
- De COVID situatie heeft negatieve effecten gehad op de productie, dienstverlening, het onderwijs, het maatschappelijk leven en de werkgelegenheid, waarbij vooral de lokale economie getroffen is.
- De koopkracht is aangetast en armoede neemt verder toe en moet via een Sociaal Vangnet opgevangen worden.

3 MONETAIRE EN FISCALE MAATREGELLEN

3.1 Inleiding

Het beeld dat in hoofdstuk 2 is geschetst roept om een gedegen aanpak, zodat de scheefgetrokken financieel-economische ontwikkeling weer wordt recht getrokken. In hoofdstuk 3 en 4 worden de maatregelen behandeld die genomen zijn en nog genomen moeten worden om de economie weer op het goede spoor te brengen.

De regering heeft de Nationale Assemblee in september 2020 uitvoerig ingelicht omtrent de financieel-economische situatie. Daarbij is ook een pakket aan maatregelen aangekondigd, die getroffen dienen te worden om de crisis beheersbaarder te maken. Deze maatregelen zijn door DNA goedgekeurd via een motie op 19 september 2020. Uit de overwegingen van de motie blijkt dat het parlement de ernst van de situatie volledig onderkende. DNA stelde:

Overwegende,

- *Dat de door de voormalige regering Bouterse/Adhin totstand gebrachte financieel-economische crisis door de huidige regering dringend aangepakt moet worden;*
- *Dat voormelde crisis verder versterkt wordt door de heersende Covid-19 pandemie;*
- *Dat voormelde crisis zich kenmerkt in:*
  - ❖ *Schuldenlast reeds boven de 100% van de BBP;*
  - ❖ *Overheidsuitgaven die explosief zijn gegroeid;*
  - ❖ *Overheidsinkomsten verder zijn afgenomen, waarbij belangrijke inkomsten onder andere uit de goud- en oliesector is verpand;*
  - ❖ *Dat de ontwaarding van onze munteenheid enorm is;*
  - ❖ *Dat de samenleving verarmd is geworden.*
- *Dat de regering deze scheefgroei ten behoeve van het volk serieus aanpakt;*
- *Dat de regering ondanks de beperkte financiële middelen al het mogelijke zal doen om de samenleving te behoeden van verdere verarming;*

De volgende maatregelen zijn toen door DNA goedgekeurd:

Besluit:

De Nationale Assemblee roept de regering op:

- *om zo spoedig mogelijk 1 (een) vaste stabiele wisselkoers tot stand te brengen;*
- *de kwetsbare groepen in de samenleving te blijven ondersteunen, middels een goed sociaal vangnet, waarbij de volgende aanpassingen noodzakelijk zijn:*
  - ❖ *Algemene Oudedagsvoorziening (AOV) van SRD 525 naar SRD 750 per maand;*
  - ❖ *Algemene Kinderbijslag (AKB) van SRD 50 naar SRD 75 per maand;*
  - ❖ *Financiële bijstand voor mensen met een beperking van SRD 325 naar SRD 500 per maand;*
  - ❖ *Opvang van schoolvervoer;*
- *de fiscale heffingskorting van SRD 750 per maand te handhaven;*

- *de controle op prijsopdrijvingen te intensiveren, zodat de samenleving wordt beschermd;*
- *om voor 30-tal basisgoederen maximum verkoopprijzen te stellen;*
- *de aanschaf en distributie van de goederen transparant te laten verlopen;*
- *de inkomsten van de staat te verhogen middels:*
  - ❖ *Opvoering van controle en aanpassing van royalty's bij de kleinschalige goudwinning;*
  - ❖ *Aanpassing van grondhuur tarieven en spoedige implementatie van grondconversie;*
  - ❖ *Opvoering op de controle van uitvoer van rondhout en vis;*
- *de tarieven van de nutsvoorzieningen te rationaliseren, gepaard gaande met doorlichting van deze bedrijven;*
- *in deze crisissituatie de twee goudmaatschappijen te vragen een extra bijdrage te leveren voor een crisisheffing;*
- *om steeds overleg te blijven plegen met relevante groepen om de te treffen maatregelen in harmonie te doen plaatsvinden;*
- *om de communicatie met de samenleving te intensiveren ten einde de betrokkenheid en begrip bij de samenleving te vergroten;*
- *de personen verantwoordelijk voor de huidige financieel debacle binnen wet en recht te doen vervolgen*
- *De Nationale Assemblée te blijven informeren over de overgenomen financieel-economische crisis en de voortgang van de aangedragen oplossingen.*

De Nationale Assemblée ondersteunt het beleid van de regering met betrekking tot de uitvoering van de maatregelen ter gezondmaking van onze economie en beheersing van de armoede volledig.

In dit document wordt over de maatregelen die reeds getroffen zijn gerapporteerd. Maatregelen die nog genomen moeten worden zijn onderbouwd en ook de verwachting wat die zullen opleveren wordt aangegeven. In dit hoofdstuk beperken we ons vooral tot de fiscale en monetaire maatregelen, waaronder nieuwe maatregelen welke worden toegelicht en onderbouwd. Het monetair beleid is bedoeld om via correctieve maatregelen de macro-economische verhoudingen terug te brengen tot realistische proporties. Het fiscale beleid is bedoeld om niet alleen de inkomsten te verhogen, maar ook om de groei van de economie te stimuleren en tegelijk te zorgen voor een betere bijdrage aan de schatkist van alle burgers, waarbij de breedste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen. Monetaire en fiscale maatregelen zijn echter onvoldoende om de scheefgetrokken economie weer recht te trekken en op een groeipad te plaatsen. Additionele maatregelen die nodig zijn op sociaal gebied, het sectorbeleid, het bestuur en maatregelen gericht op reële economische groei, komen in hoofdstuk 4 aan de orde.

Al de maatregelen samen vormen een samenhangend plan om uit de crisis te raken en de economie op een pad van herstel te plaatsen. Dit is een eigen Surinaams plan dat is opgesteld door eigen deskundigen. Een deel van de maatregelen is reeds uitgevoerd en kon niet wachten totdat het hele plan geschreven was, omdat de economie dan verder scheef zou trekken. Er is door deskundigen van het Planbureau en de Centrale Bank doorgerekend wat de maatregelen voor effecten zullen hebben en wat er voor nodig is.

3.2 Samenwerking met het IMF

Reeds in een vroeg stadium is gebleken dat de zeer hoge schuldenlast elk herstel in de weg zal staan, omdat het een te groot beslag op de overheidsinkomsten (primary balance) zal leggen, waardoor wij de eerstkomende jaren niet uit de problemen zullen geraken. Ook bleek dat vanwege het gebrek aan deviezen het heel lastig zal zijn om op monetair gebied te komen tot stabilisatie van de wisselkoers. Suriname ontkomt niet aan externe ondersteuning voor projecten en beleidsprogramma's om de scheefgegroeide economie recht te trekken. Ook is er deskundige ondersteuning nodig om de schuldenlast over een langere periode te spreiden en te verminderen. De aangewezen instantie om aan een dergelijke crisis het hoofd te bieden is het IMF, waarbij tevens de IDB en Wereldbank en andere donoren meekijken. Voor het adviseren over de aanpak van de schuldenproblematiek is het bureau Lazard Freres aangetrokken.

Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 spelen veel van de financieel-economische problemen al enkele jaren. Dat was de aanleiding voor de vorige regering om in 2016 het IMF te benaderen voor een Stand-By-Arrangement (SBA). In mei 2016 werd dat SBA programma voor 24 maanden door de IMF Board goedgekeurd voor een bedrag van US\$ 478 miljoen (265% van het Surinaamse quota bij het IMF) als betalingsbalans steun. De toenmalige Surinaamse regering begon de economie aan te pakken, waarbij een neerwaarts aanpassen van de externe waarde van de nationale munt noodzakelijk was. In twee fasen werd de Surinaamse dollar gedepricieerd, eerst met 21% en daarna met nog eens 60%. Jammer genoeg heeft de Surinaamse regering het beleidsprogramma toen niet afgemaakt, waardoor een aantal noodzakelijke hervormingen niet meer zijn uitgevoerd. Men heeft slechts de gevolgen van de crisis toen proberen aan te pakken via een veelheid aan binnenlandse en buitenlandse leningen, waardoor de crisis in feite vooruit werd geschoven en verergerd tot wat het nu is. Inmiddels heeft de huidige regering het IMF in september benaderd om over een nieuwe Stand-By-Arrangement te praten. Het IMF heeft daar positief op gereageerd en in november 2020 zijn de eerste formele gesprekken begonnen.

N.B. bij het uitkomen van deze versie van het CHP (11 januari 2021) was er nog geen overeenkomst met het IMF gesloten, het gaat dus puur om Surinaamse initiatieven, voorstellen en voorlopige doorrekeningen.

3.3 Doelstellingen van het Stand-By-Arrangement

In hoofdstuk 1.4 zijn de doelstellingen van het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 geformuleerd. Die zijn wat uitgebreider dan de doelstellingen van het Stand-By-Arrangement. Het SBA 2021-2023 heeft als doel om de scheefgetrokken financieel-economische situatie van Suriname tot normale proporties terug te brengen, waarbij de overheid zorgt voor een houdbaar begrotingssaldo, de particuliere sector meer vertrouwen heeft om te investeren, haar bedrijvigheid op te voeren en arbeidsplaatsen te scheppen, mede waardoor de uitholling van de koopkracht van de burgers omgebogen wordt in positieve richting.

Meer in het bijzonder zijn de financieel-economische doelstellingen voor de overheid in de periode 2021-2023 uitgewerkt in de volgende targets (zie tabel 3.1):

Tabel 3.1: Voorstellen van Targets naar Financieel-Economische Sector	
Sector	Voorgestelde Target
Overheid	<ul style="list-style-type: none"> - Jaarlijkse primaire saldo genoeg om de rentelasten te betalen (5%-10% van de lopende ontvangsten); - Structurele verlaging van de lopende bestedingen tot een bepaald percentage van de lopende inkomsten (ca 80%-90%, incl. rentelasten).
Monetair	<ul style="list-style-type: none"> - Stabiele voorspelbare wisselkoers in 2022 (wisselkoersvolatiliteit binnen vastgestelde internationaal aanvaardbare bandbreedtes houden); - Inflatie beneden 10% omstreeks 2023 ("single digit inflation"); - Vreemde valuta platform voor aanbod en doorstroming van valuta (niet in begijferingen opgenomen).
Externe Sector	<ul style="list-style-type: none"> - Internationale reserve op minimaal 5 maanden import; - Verruiming van het surplus op de handelsbalans door de export van producten met een lagere importcomponent per product (lange termijn) te stimuleren.
Financieel	<ul style="list-style-type: none"> - Vermindering en daarna voorkomen van leningen van de overheid bij de Bank; - Verbetering en waarborging van de solvabiliteit van de commerciële banken (vermindering van "non-performing loans", niet in begijferingen opgenomen)
Schuld	<ul style="list-style-type: none"> - Garanderen van de betaling van tenminste de rentelasten; - Terugdringen van de schuldratio van 123% van het BBP. Hiertoe kan nog geen target worden gesteld vanwege de voortgangswerkzaamheden op dit stuk.
Reële Sector	<ul style="list-style-type: none"> - Economische groei, zo hoog mogelijk maar liefst tussen 3%-5%. In het interventie jaar is die groei niet verwachtbaar; - Werkgelegenheidscreatie door de private sector; - Ondersteuning private sector m.b.t. financiering. - Structurele en institutionele hervormingen doorvoeren om de groei van de private sector te stimuleren.

3.4 Reeds getroffen maatregelen

De overheid heeft vooruitlopend op een overeenkomst met het IMF reeds zelf een aantal maatregelen getroffen om de economie een duw in de goede richting te geven, maar tevens kwetsbare groepen te beschermen.

- a) Koersaanpassing. De belangrijkste maatregel is geweest om het toenemende gat tussen de officiële koers en de parallelmarkt koers te dichten. Op 22 september is de verkoopkoers door de centrale bank verhoogd van SRD 7,52 (verkoop) voor 1 USD naar SRD 14,29 (verkoop). Deze verhoging was nodig omdat delen van de economie stil waren komen te liggen, waarbij ontvangen vreemde valuta tegen de officiële koers moesten worden geconverteerd in Surinaams geld, terwijl aangekochte goederen en diensten tegen de parallelmarktcoers afgerekend moesten worden. Bouwprojecten stagneerden, omdat het voor de ondernemers niet meer aantrekkelijk was om onder de geschetste omrekeningspraktijken diensten te leveren. De realiteit was dat een groot deel van de economie niet meer werkte met de officiële koers. De overheid kwam daardoor ook in financiële problemen. Zo werden de invoerrechten tegen de officiële koers bepaald en waren veel heffingen en tarieven niet meer realistisch. Een en ander hield in dat de overheid in feite veel sectoren (zoals de transport- en goudsector) via te lage benzineprijzen subsidieerde, waarbij via smokkel veel weglekte.
- b) De overheid heeft de Government take op de benzineprijs op 23 augustus met 1 SRD per liter verhoogd om zo alvast haar inkomsten te vergroten.

- c) Het continueren van een heffingskorting op de inkomsten- en loonbelasting. Deze korting werd vanaf mei 2020 in het kader van COVID-19 verhoogd van SRD 125 tot SRD 750.
- d) Het optoppen van sociale uitkeringen (AOV, AKB, FB) per 1 november 2020 ter bescherming van de meest kwetsbare groepen (waarop we in hoofdstuk 4 uitgebreider terugkomen).

Naast de overheid hebben met name de banken een grote bijdrage geleverd aan bedrijven die in problemen zijn gekomen. Bedrijven die hun leningen, vanwege de COVID situatie, niet terug konden betalen in 2020 is uitstel van betaling gegeven. Dit is gebeurd in afstemming met de Centrale Bank (zodat de bank geen voorzieningen hiervoor hoefde te plegen). Tussen 2015 en september 2020 is het aantal non-performing loans van de banken in totaal verdubbeld van 6,1% tot 12,5%, maar in sommige gevallen betrof het 30% van de kredietportefeuille van een bank. De toename van het percentage *non-performing loans* echter is niet goed voor de financiële gezondheid van de bank. Door de aanpassing van de wisselkoers hebben de banken overigens negatieve effecten ondervonden m.n. voor hun solvabiliteit.

3.5 Werken met modellen en uitkomsten

Het doel van het plan is om na enkele jaren een duidelijke verbetering te zien in de economie van Suriname. Met name moet het financieringsgat van de begroting (in 2020 was dit 17% van het BBP) worden gedicht met 5% tot 10% per jaar, zelfs zodanig dat er genoeg middelen overblijven om de schulden af te lossen (*interest payment and debt servicing*). Tevens moet de deviezenvoorraad bij de Centrale Bank weer op een internationaal niveau komen.

Om te toetsen of en in welke mate de maatregelen zullen werken worden zij in een model geplaatst dat dan het effect doorrekent en kijkt of het voldoende is. De maatregelen kunnen een direct effect sorteren of een indirect effect en dat wordt gemodelleerd door de maatregelen apart en interactief door te rekenen. Hiervoor zijn bepaalde technieken gebruikt. De modelberekeningen zijn gebaseerd op een aantal vooronderstellingen die in bijlage 3 nader worden gespecificeerd. Voor de berekeningen in dit hoofdstuk is primair gebruik gemaakt van het macro-economisch model van de centrale Bank (CBMOD).

N.B. de data in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op berekeningen van 6 januari 2021 en sommigen nog 17 november 2020, terwijl er daarna nog wordt doorgewerkt aan het fine tunen van de doorrekeningen.

3.6 Te treffen maatregelen

In tabel 3.2 zijn de maatregelen op fiscaal en monetair gebied aangegeven die zijn of zullen worden getroffen binnen het Crisis- en Herstelplan. Sommige maatregelen hebben een permanent karakter (bijv. loonsverhogingen), maar anderen zijn van tijdelijke aard (COVID-19 maatregelen) of hebben een eenmalig karakter (afbouw subsidie). De maatregelen leiden tot inkomstenverhoging of uitgavenvermindering. Daarnaast zijn er maatregelen die tot uitgavenverhoging leiden, vanwege sociale overwegingen (maar die komen in hoofdstuk 4 aan de orde). De opsomming betreft de maatregelen die belangrijke effecten hebben, terwijl maatregelen van minder grote aard hier niet aan de orde komen. In de tabel worden de maatregelen toegelicht en de verwachte opbrengst aangegeven.

Tabel 3.2: Overzicht van fiscale en monetaire maatregelen 2020-2023

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode
1	Monetair	Wisselkoersbeleid	Centrale Bank	Aanpassing wisselkoers van SRD 7,52 naar SRD 14,29 voor USD 1 en verdere beheersing van de wisselkoers (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel 9)	Een wisselkoers die een goede reflectie is van de fundamentele macro-economische verhoudingen	Vanaf sept 2020
2	Monetair	Afdracht exportopbrengsten	Centrale Bank	Exporteurs moeten alle exportopbrengsten repatriëren en 30% van de exportopbrengsten verkopen aan de Centrale Bank	De deviezenreserve wordt opgebouwd en een deel hiervan wordt beschikbaar gesteld t.b.v. essentiële importen	Vanaf maart 2021
3	Monetair	Verhoging kasreservepercentage	Centrale Bank	Het kasreservepercentage wordt verhoogd van 35% naar 39%	Absorptie van overtollige liquiditeiten bij het bankwezen	December 2020
4	Monetair	Wijziging Bankwet ter versterking van de onafhankelijkheid van de Centrale Bank	President DNA	Wetswijziging tot herstel van de onafhankelijke positie van de Centrale Bank (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 7)	Een geloofwaardige en onafhankelijke Centrale Bank is onafhankelijk	2021
5	Monetair	Herziening Valutawet	President DNA	Herziening van de valutawet ter bevordering van de ordening en regulering van de operaties op de valutamarkt (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 8)	De Valutawet is herzien. N.B. De Valutawet was reeds ingetrokken.	Vanaf febr 2021
6	Monetair	Verscherpen toezicht en regulering op de geldwissel- en transactiekantoren (Cambio's)	Centrale Bank	De cambio's zijn bedoeld voor spot transacties en niet voor bancaire transacties. Via scherper toezicht en regulering behoren de cambio's zich tot deze spot transacties te beperken	De cambio's houden zich aan hun wettelijke taken en verstoren de valutamarkt niet.	Vanaf febr 2021
7	Institutionele fiscale maatregel	Aanpassing c.q. wijziging wet op de Staatsschuld	President DNA	Herinroductie van 'fiscal rules', nl. realistische schuldlimieten ter garanderen van een verantwoord leengedrag bij de overheid. Dit is aangegeven in het Regeerakkoord (Urgentiefase maatregel nr. 6)	Wet op de Staatsschuld is aangepast	Vanaf febr 2021
8	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Solidariteitsheffing loon- en inkomstenbelasting voor natuurlijke personen en lichamen	Ministerie van Financiën (Belastingdienst)	Eenmalige aanpassing van het hoogste belastingtarief met 10% gedurende een jaar. Bij loon- en inkomstenbelasting geldt het voor natuurlijke personen die SRD 150.000 of meer verdienen per jaar en bij inkomstenbelasting op winsten vanaf SRD 150.000 per jaar	Verwachte eenmalige belastingopbrengst van SRD 303,6 miljoen in 2021 (berekend over 12 maanden)	Vanaf febr 2021
9	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Innen van achterstallige belastingen	Ministerie van Financiën (Belastingdienst)	Aanpak van de grote achterstand in betalen van belastingen. Verbetering van het innen van de directe belastingen m.b.t. achterstallige belastingen en werken aan het databestand van belastingplichtige burgers en bedrijven.	Verwachte belastingopbrengst SRD 500 miljoen in 2021, SRD 400 mln in 2022 en SRD 250 mln. in 2023 (ruwe schattingen)	Van jan 2021

10	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Heffingskorting SRD 750 op loonbelasting	Ministerie Financiën (Belastingdienst)	Belastingvermindering bestond als COVID-maatregel sinds mei 2020 voor 6 maanden	Koopkrachtversterking voor de werkenden, maar verlies voor de Staat van SRD 480 miljoen per jaar	Verlengd vanaf dec. 2021 totdat BTW wordt ingevoerd
11	Fiscaal (inkomsten, directe belastingen)	Herziening belastingstijven	Ministerie van Financiën (Belastingdienst)	Er komt een verschuiving naar indirecte belastingen en minder druk op loontrekkers	Correctie besteedbaar inkomen i.v.m. wisselkoersaanpassing	2022 (wanneer BTW ingaat)
12	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Herziening beleid vrijstellingen op halffabricaten en kortingen op kapitaalsinvesteringen	Ministerie van Financiën (Douane)	Rationalisering van vrijstellingen en kortingen op basis van duidelijke doelen.	Alleen vrijstelling voor grond- en hulpstoffen en verpakkingsmateriaal bij productie. Verwachte meeropbrengsten in 2021 SRD 43 miljoen en idem volgende jaren (via invoerrechten)	2021
13	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Verhoging omzetbelasting op import van 10% naar 12%	Ministerie van Financiën (Douane)	Aanpassing van het tarief totdat BTW wordt ingevoerd	Gaat om niet basisgoederen Opbrengst SRD 189 miljoen in 2021 daarna stopt het.	Vanaf febr 2021
14	Fiscaal (inkomsten, indirecte bealstingen)	Belasting Toegevoegde Waarde	Ministerie van Financiën (Belastingen)	Invoering BTW Komt in de plaats van omzetbelasting (in samenhang met punt 10)	Betere spreiding belasting via verschuiving van directe naar indirecte belastingen. Verwachte opbrengst SRD 1.414 mln in 2022 en SRD 1.627 mln. in 2023	2022
15	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Government take op benzine	Ministerie van Financiën	Verhoging met SRD 1 per liter. Waarbij deel weer gebruikt is als koerscompensatie voor benzinebedrijven.	Overgangsmaatregel totdat liberalisatie plaatsvindt	Vanaf 23 augustus 2020
16	Fiscaal (inkomsten, indirecte belastingen)	Verhoging exportbelasting rondhout, met verscherpte controle op uitvoer. Later uitfaseren	Min Grondbeleid & Bosbeheer Min Financiën	De Staat verdient onvoldoende aan de export van rondhout, terwijl er kennelijk ook sprake is van illegale export.	Verwachte opbrengst SRD 101 miljoen in 2021	2021
17	Fiscaal (inkomsten indirecte belastingen)	Verscherpte controle op uitvoer van vis.	Min LVV Min Financiën	De Staat verdient onvoldoende aan de export van vis, omdat er kennelijk onvoldoende controle plaatsvindt.	Verwachte opbrengst SRD 20 miljoen in 2021	2021
18	Fiscaal (niet-belasting inkomsten)	Royalty op goud van kleinschalige goudwinning	Min NH Min Financiën	Verhoging van 2,75% naar 7,5% De royalty's van grote bedrijven liggen hoger dan van de kleine bedrijven. De Staat krijgt te weinig uit de goudsector m.n. de kleine goudwinning.	Vermindering druk op loontrekkers (opbrengst SRD 587 mln in 2021 en daarna SRD 749 mln. In 2022 en 2023.	Vanaf jan 2021

19	Fiscaal (niet-belasting inkomsten)	Aanpassing grondhuur	Min Grondbeleid & Bosbeheer Min Financiën	De grondhuurtarieven zijn erg laag en aanpassing is gerechtvaardigd	Realistische grondhuurtarieven. Verwachte opbrengst SRD 240 mln. In 2021, SRD 306 mln. in 2022 en SRD 306 mln. in 2023	Vanaf jan 2021
20	Fiscaal (niet-belasting inkomsten)	Conversie van grondhuur naar eigendom	Ministerie van Grondbeleid en Bosbeheer	Dit geeft burgers en bedrijven de gelegenheid om gronden die in grondhuur of erfpacht zijn om te zetten in eigendom	Versterking eigendomsrecht Verwachte opbrengst SRD 573 mln. In 2021, SRD 1.145 mln. in 2022 en SRD 1.345 mln. in 2023	Vanaf jan 2021
21	Fiscaal (ondersteunend)	Installatie containerscan op de haven	Ministerie van Financiën (Douane)	Betere controle en verminderen corruptie N.B. Scan alleen is niet voldoende Containers zijn al op de haven.	Verwachte opbrengsten minimaal SRD 150 miljoen in 2021	2021
22	Fiscaal (uitgaven)	Bezuiniging op uitgaven overheid	Alle ministeries minstens 10%	Bedoeld om een verantwoord en beheersbaar saldo op de begroting te realiseren	Lopende uitgaven en lopende ontvangsten financiëren.	2020 en 2021
23	Fiscaal (uitgaven)	Subsidie aan EBS afbouwen	Ministerie van Financiën	De EBS ontvangt middelen zonder deze terug te betalen (schuld USD 350 miljoen aan de Staat)	SRD 1,3 miljard wordt bespaard door de Staat per jaar	2021 en volgende jaren
24	Fiscaal (uitgaven)	Bazo kaartenbestand opschonen ¹⁹	Ministerie van Volksgezondheid en SZF	De Staat betaalt medische kosten voor veel personen die zelf een verzekering kunnen betalen of elders reeds verzekerd zijn.	Verwachte opbrengst SRD 100 mln. in 2021	2021
25	Fiscaal (uitgaven)	Herschikking leningen (In september 2020 begonnen m.b.v. Lazard Freres, afronding juni 2021)	Ministerie van Financiën	De Staat is niet in staat om de rente- en schuldaflossingen te voldoen in de komende jaren. Dit moet tot realistische proporties teruggebracht worden, zodat Suriname haar schulden wel kan aflossen.	Een herschikking is nodig om de overheidsbegroting te ontlasten	Sept 2020 t/m juni 2021
26	Fiscaal (uitgaven)	Public Sector Reform fase 1 en later fase 2	Min. BiZa Min. Financiën	De kosten van het ambtenarenapparaat kunnen niet meer gedragen worden uit de inkomsten. Fase 1: Opschonen bestand en vrijwillige uittreding. Fase 2: Herscholing en inzet in particuliere sector.	Fase 1: Eerste sanering van het ambtenarenapparaat met ca. 5000. Besparing SRD 264 mln. in 2021 en SRD 658 mln. in 2022	2021 -2022
27	Financieel systeem	National Risk Assessment	Min. Justitie & Politie CBvS Min. Financiën	Afronden National Risk Assessment, zodat het financieel systeem de toets van betrouwbaarheid doorstaat en Suriname blacklisting vermijdt.	National Risk Assessment is naar tevredenheid afgerond.	2021

¹⁹ Het Basiszorgsysteem (BAZO/BZV) bestand zal gezuiverd worden, waarbij dubbele kaarten eruit gelicht worden en ook personen die reeds elders verzekerd zijn of niet voor een BAZO/BZV kaart in aanmerking komen. De overheid betaalt op jaarbasis ca. SRD 296 miljoen aan premies voor BAZO (103.455 verzekerden) en /BZV (91.597 verzekerden), dit is excl. de vrijwillige BAZO/BZV verzekerden. De gesubsidieerde premies voor de BAZO groep <16 jaar en >60 jaar bedragen resp. SRD 55 en SRD 240 per maand. De gesubsidieerde premies voor de BZV groep 17-20 jaar en 21-59 jaar bedragen resp. SRD 75 en SRD 165 per maand.

28	Financieel systeem	Wet Depositogarantiesysteem	Min. Financiën Centrale Bank DNA	Door een depositogarantie wordt voorkomen dat burgers bij het omvallen van een bank hun geld kwijtraken, omdat zij tot een zeker bedrag daartegen gedekt zijn.	De wet is goedgekeurd en het vertrouwen van de burgers in het bankwezen neemt toe.	2021
29	Financieel systeem	Volledige benutting Suriname National Electronic Payment System (SNEPS Platform)	Centrale Bank Alle banken	Door directe aansluiting van alle banken op het SNEPS platform van de Centrale Bank zullen overmakingen geen dagen in beslag nemen, maar direct worden doorgeleid (Straight Through Processing –STP).	Het betalingsverkeer is sneller en efficiënter	2021
30	Financieel systeem	Wet Kredietregistratiebureaus	Min. Financiën DNA	De wet Kredietregistratiebureaus is in 2016 ingediend bij DNA. Deze wet maakt het mogelijk om de kredietwaardigheid van personen en bedrijven na te gaan, zoals in veel landen al mogelijk is.	Het aantal non-performing loans zal dalen en het schept meer vertrouwen.	2021
31	Financieel systeem	Wet op Basisbankrekening	Min. Financiën	Elke volwassen burger heeft recht op een bankrekening en deze wet is bedoeld om dat recht te beschermen. Het zal de digitalisering van overheids- en overige transacties ook vergemakkelijken en ouderwetse (uit)betaalmethoden overbodig maken.	Elke volwassene heeft een eigen bankrekening	2021

***N.B.** Voor de gesprekken met het IMF is slechts gewerkt met maatregelen die substantieel zijn en dus niet met alle bovenstaande maatregelen.*

3.7 Resultaten

De resultaten van de doorrekeningen worden hieronder weergegeven op verschillende manieren.²⁰ Allereerst wordt het effect van de beleidsmaatregelen op de inkomsten en uitgaven van de overheid aangegeven (zie tabel 3.3). Daarna worden de macro-economische effecten weergegeven (tabel 3.5 t/m 3.9).

3.7.1 Effect van geselecteerde beleidsmaatregelen

Gezien de omvang van het financieringstekort en het schuldafllossingsgat van de overheid zijn 12 maatregelen opgenomen, waarvan 9 om de inkomsten te verhogen en 3 om de uitgaven te verminderen. In hoofdstuk 4 komen nog 8 maatregelen aan de orde die op de Sociale Sector betrekking hebben ter mitigering van de negatieve effecten van het Herstelplan en de COVID- situatie.²¹

Tabel 3.3 geeft in het kort aan wat de verschillende maatregelen opleveren in bedragen en procenten van het BBP per jaar. Over een periode van drie jaar wordt het fiscaal tekort gereduceerd met 15,2% van het BBP. Negen van de inkomstenverhogende maatregelen zorgen samen voor extra inkomsten van ruwweg 21,3% van het BBP, wat dus al meer is dan het begrotingstekort van 17% dat in 2020 is voorzien. Drie additionele uitgavenverminderende maatregelen voegen daar een besparing van 10,7% van het BBP aan toe. Maar om de negatieve effecten te compenseren zullen er uitgaven in de sociale sfeer (2,5% van het BBP) en loonsfeer (7,1% van het BBP) gedaan worden, samen 10,2% van het BBP.

Table 3.3: Expected impact of the government's medium-term program (uitdraai CBMOD 6 januari 2021)							
Budget impact	SRD Millions				Δ% of GDP		
	2021	2022	2023		2021	2022	2023
A. Revenue increasing measures	3,392.6	5,448.8	6,466.2		6.2	7.7	7.4
Adjustment of royalties in small-scale gold mining from 2.75% to 7.5%	587.0	744.6	879.6		1.1	1.0	1.0
Adjustment of the sales tax on imports from 10% to 12%	559.6	0.0	0.0		1.0	0.0	0.0
Introduction of VAT	0.0	1,382.0	1,628.1		0.0	1.9	1.9
Tax collection arrears & Outstanding Taxes (consider split)	500.5	656.3	787.8		0.9	0.9	0.9
Solidarity levy of 10%	240.1	201.6	292.0		0.4	0.3	0.3
Recast exemptions on capital investments and semi-finished products	326.4	386.3	428.7		0.6	0.5	0.5
Land lease fee	480.0	607.7	712.7		0.9	0.9	0.8
Land lease conversion & sales	573.0	1,044.8	1,244.8		1.1	1.5	1.4

²⁰ De berekeningen zijn gemaakt op basis van historische data en de effecten van zowel de individuele maatregelen als de combinatie van maatregelen. De uitkomsten zijn voorgelegd aan deskundigen en aan het IMF.

²¹ Er zijn meer sociale maatregelen, maar naar het IMF toe wordt met een beperkt aantal gewerkt.

Recovery of revenues due to discontinuation of tax credit		425.4	492.4			0.6	0.6
B. Expenditure reducing measures	(1,789.9)	(2,540.9)	(3,288.3)			(3.3)	(3.6)
BAZO plus health care rationalization	(357.4)	(455.8)	(527.8)			(0.7)	(0.6)
Re-employment Civil servants in other (private) sectors	0.0	(264.3)	(657.2)			0.0	(0.4)
Repeal of the electricity subsidies	(1,432.5)	(1,820.8)	(2,103.3)			(2.6)	(2.6)
Total fiscal consolidation (A+B)	(1,789.9)	(2,540.9)	(3,288.3)			(3.3)	(3.6)
C. Social measures	(2,520.3)	(2,102.5)	(2,301.9)			(4.6)	(3.0)
Net impact (A+B+C)	2,662.1	5,887.1	7,452.5			4.9	8.3
<i>Memo: nominal GDP</i>						54,462	71,209
<i>Memo: 2020 EoP FX Rate</i>						14.29	14.29

In 2021, het eerste jaar van de implementatie van het Herstelplan, zal het effect van de maatregelen op de inkomsten en uitgaven 4,9% van het BBP zijn. In de jaren er na verdubbelt het effect, omdat eenmalige maatregelen dan stoppen, terwijl er door nieuwe maatregelen een extra effect blijkt (zie tabel 3.4).

One-off measures 2021	Percentage (%) of GDP
Adjustment of the sales tax on imports from 10% to 12%	1.0
Solidarity levy of 10%,	0.4
Food program at SRD 200 million	-0.4
COVID-19 support	-0.7
Net Total of One-off measures	0.3
New measures 2022	
Introduction of VAT	1.9
Recovery of revenues due to the discontinuation of tax credit of SRD 750 per month until the moment of introduction of the Value Added Tax (VAT)	0.6
Outflow of civil servants to private sectors through re-employment program	0.4
Net total of new measures	2.9

3.7.2 Macro-economisch effect van de beleidsmaatregelen

De algemene evaluatie van het Crisis- en Herstelprogramma laat zien dat de meerderheid van de maatregelen in 2021 worden genomen en ook al resultaat hebben in dat jaar. Het effect van additionele

maatregelen om de economie in de jaren er na te stimuleren worden besproken in het volgende hoofdstuk.

Tabel 3.5 geeft in het kort aan wat de waarde of aandeel van sleutelindicatoren is nadat de maatregelen zijn geïmplementeerd. Een van de uitkomsten is dat het totaal pakket een positief effect heeft op de groei van het BBP, terwijl de export ook toeneemt als gevolg van het verwachte eind van de COVID-pandemie. In 2021, wanneer de meeste fiscale en monetaire maatregelen worden genomen daalt het BBP nog wel enigszins, maar minder dan 2%. De primary balance, die in 2020 nog flink negatief was, wordt in 2021 en daarna positief. Dit scheidt wat ruimte om rentebetalingen te doen en wat te investeren.

Table 3.5: Summary Projections Selected Macro-Economic Indicators 2020-2024 (uitdraai CBMOD 6 januari 2021)					
Selected Economic Indicators	Units	2020*	2021*	2022*	2023*
Real Sector					
Real GDP growth	in %	-13.2	-2.0	1.1	2.5
Average inflation	in %	46.7	69.1	8.5	5.5
GDP Deflator inflation	in %	53.0	84.3	7.5	4.4
Per capita GDP	in USD	4,217	5,772	5,952	6,054
Nominal GDP	in mln SRD	36,635	66,166	71,914	76,996
Balance of Payments					
Current Account	in mln USD	29.3	385.2	235.3	157.3
Financial Account	in mln USD	-421.3	-49.8	-45.7	218.7
International reserves	in mln USD	376.0	635.2	812.3	1,170.8
Import coverage	in months	2.2	4.1	4.7	6.1
Import coverage excl ringfenced	in months	0.3	2.0	2.8	4.4
Government					
Current balance	in % of GDP	-17.6	-1.2	5.1	7.2
Primary balance	in % of GDP	-10.2	1.3	6.6	7.9
Total balance	in % of GDP	-19.5	-3.0	3.3	5.4
Interest Payments	in % of GDP	9.3	4.4	3.3	2.5
Amortizations	in % of GDP	-19.9	-5.7	-4.3	-6.6
Debt Service	in % of Government Revenues	183.4	51.1	29.5	34.7
Gross financing needs	in mln USD	-1,567.8	-309.5	-36.7	-46.7
Gross financing needs	in % of GDP	-39.4	-8.7	-1.0	-1.2
Total debt (national definition)	in % of GDP	106.0	89.1	77.2	67.5
Total debt (international definition)	in % of GDP	117.3	80.9	73.3	65.3
Monetary Sector					
Reserve Money (M0)	in mln SRD	14,430	21,310	22,175	24,661

SRD Reserve Money (M0)	in mln SRD	12,226	18,445	19,200	21,575
Foreign-denominated Reserve Money (M0)	in mln SRD	2,204	2,865	2,975	3,086
Real Growth Rates Reserve Money, Foreign & SRD	In %	0.24	0.17	0.01	0.03
Real Growth Rates Reserve Money, SRD	In %	0.22	0.18	0.01	0.04
Broad Money (M2)	in mln SRD	30,304	44,751	46,568	51,788
Broad Money SRD Component	in mln SRD	9,811	18,110	18,903	23,098
Total foreign Currency Deposits of Residents	in mln SRD	20,493	26,640	27,665	28,690
Real growth rates of M2, Foreign & SRD	In %	0.24	0.17	0.01	0.03
Real growth rates of M2 SRD component	In %	0.02	0.30	0.01	0.06
Net Foreign Assets	in mln SRD	6,645	15,858	20,264	28,716
Net Domestic Assets	in mln SRD	23,658	28,892	26,304	23,073
Credit to the Private Sector	in mln SRD	10,052	16,662	18,286	19,781
<i>SRD money multiplier</i>	Unit of currency	0.7	0.8	0.9	0.9
<i>SRD broad money velocity</i>	Unit of currency	3.7	3.7	3.8	3.3
<i>Total broad money velocity</i>	Unit of currency	1.2	1.5	1.5	1.5
<i>NDA</i>	in mln SRD	8,400.5	9,947.1	9,260.7	8,746.3
net claims on government	in mln SRD	5,411.1	6,945.5	5,701.6	5,262.2
net claims on banks	in mln SRD	105.2	143.8	727.1	161.4
other items net	in mln SRD	2,884.1	2,857.8	2,832.0	3,322.8
MO	in mln SRD	18,516	20,041	24,485	28,165
CIC	in mln SRD	8,277	8,958	10,945	12,590
Deposits	in mln SRD	10,239	11,083	13,540	15,575
Memorandum Items					
Gold Price**	USD, year avg	1,775	1,740	1,698	1,658
Oil Price (WTI)***	USD, year avg	31	37	39	41
Projections Centrale Bank of Suriname	** Projections IMF	*** Projections US Energy Information Administration			

Lopende Rekening van de Betalingsbalans

In 2021 zien we dat de Lopende Rekening al sterk verbeterd is, hetgeen het resultaat is van herstel van de productie en export volumes (zie tabel 3.6). Dit komt door het einde van de COVID-19 pandemie, de depreciatie van de wisselkoers, en een verwachte teruggang van de import van goederen en diensten van 59% in 2020 en 39% in 2021. Na 2021 neemt het wat af door met name een voorspelde lagere prijs voor goud en het nog niet op gang komen van andere export (maar zie hoofdstuk 4 daarover).

N.B. Dit zijn voorlopige schattingen, omdat de doorrekeningen van maatregelen nog verder plaatsvinden.

Table 3.6: Current Account Balance of Payments in %-Projected GDP (uitdraai CBMOD 17 november 2020)					
	2020	2021	2022	2023	2024
Total Exports	95.4	71.9	70.0	71.3	71.5
Export Goods & Services	90.5	67.6	65.2	66.6	66.7
Total Merchandise Exports	85.7	64.0	61.7	62.8	62.8
Crude Oil Sector	4.8	3.0	3.2	3.6	3.7
Gold Sector	72.6	54.6	51.8	52.0	50.5
Export Rest of Economy	8.2	6.4	6.6	7.3	8.7
Services Sector	4.8	3.6	3.6	3.7	3.9
Primary Income	0.9	0.7	0.7	0.7	0.7
Transfers	4.1	3.7	4.1	4.0	4.1
Total Imports	92.5	60.6	63.3	66.8	72.3
Import Goods & Services	58.6	39.1	41.9	44.6	48.5
Total Merchandise Imports	14.9	11.1	11.0	11.3	11.9
Crude Oil Sector	6.1	4.8	4.6	4.5	4.5
Import Rest of Economy	8.8	6.2	6.4	6.9	7.4
Services Sector	43.7	28.0	30.8	33.2	36.6
Primary Income	19.9	12.8	14.0	15.1	16.6
Transfers	14.0	8.8	7.4	7.1	7.2
Current Account Balance	3.0	11.2	6.7	4.5	(0.8)
Financial Account Balance	(16.4)	(1.4)	(1.2)	5.7	12.7
Exchange Rate, Official End-of-year	Gemikt wordt om de koers rond 14,29 te houden				
GDP nom, USD mln	2,563.7	3,561.7	3,727.8	3,848.6	3,819.0

Inkomsten

De maatregelen resulteren in een significante verbetering van de primaire en algemene balans van de overheid (zie tabel 3.7). De indirecte belastingen nemen toe vanwege de aanpassing van de omzetbelasting op importen en door de introductie in 2022 van de Belasting op Toegevoegde Waarde (BTW). Niet belasting middelen nemen toe door de verhoging van de royalties op de kleine goud mijnbouw en de verhoging van de grondhuur.

Table 3.7: Fiscal benchmarks in percentage of GDP, Program Scenario 2020-2023 (uitdraai CBMOD 6 januari 2021)				
	2020	2021	2022	2023
Revenues				
Total revenues	21,0	29,1	33,4	34,2
Current revenues	21,0	29,1	33,4	34,2
Direct Taxes	9,6	11,3	11,9	12,0
Income tax	5,4	6,2	6,4	6,5
Payroll tax	3,9	4,8	5,1	5,1
Other Direct Taxes	0,3	0,3	0,4	0,4
Indirect Taxes	6,4	9,6	12,1	12,4
Custom Duties	2,5	3,6	3,6	3,6
Sales Taks / VAT	2,6	4,1	5,8	6,0
Other Indirect Taxes	1,3	1,9	2,7	2,8
Non-tax revenu	4,9	8,2	9,5	9,8
Grants	0,0	0,0	0,0	0,0
Expenditure				
Current expenditure	33,1	39,7	36,7	34,5
-Wages and salaries	12,4	13,8	13,1	12,4
-Goods and Services	3,9	6,1	5,8	5,5
-Subsidies and Transfers	12,3	14,8	13,5	12,5
-Interest	4,6	5,0	4,3	4,1
Capital expenditure	2,3	2,3	2,3	2,0
Current Balance	(12,2)	(10,6)	(3,2)	(0,3)
Primary Balance	(9,9)	(7,9)	(1,2)	1,7
Overall Balance	(14,4)	(12,9)	(5,5)	(2,4)

De lonen van ambtenaren stijgen in 2021, maar door een daling van het aantal ambtenaren in het kader van het Public Sector Reform programma, stabiliseren de personele uitgaven zich rond de 8% van het BBP.

De overige uitgaven nemen toe in het kader van het Sociaal Vangnet, maar worden weer gecompenseerd door de besparingen door het wegvallen van een deel van de electriciteitssubsidie en de rationalisering van de openbare gezondheidszorg (m.n. Bazo kaarten).

De binnenlandse en buitenlandse schuld blijft een onzekere factor en dient goed geëvalueerd te worden voordat er herschikkingen plaats vinden. De onzekerheid wordt vergroot door mogelijke trekkingen van lopende leningen (projecten) en de aflossing van buitenlandse schuld. Er wordt vanuit gegaan dat de ruimte die de overheid bespaart in de begroting zal worden gebruikt voor binnenlandse schuldaflossingen.

Monetair

De aanpassing van de wisselkoers, maar ook de aanpassing van de Omzetbelasting op importen, heeft geleid tot een daling van de importen en een toename van de internationale deviezenreserves. Hierbij hebben we het effect van de schuldheroschikking nog niet meegenomen.

Table 3.8: International reserves and import coverage						
		2020	2021	2022	2023	2024
Current Account	in mln USD	29.3	385.2	235.3	157.3	-44.4
Financial Account	in mln USD	-421.3	-49.8	-45.7	218.7	486.1
International reserves	in mln USD	376.0	635.2	812.3	1,170.8	1,590
Import coverage	in months	2.2	4.1	4.7	6.1	7.7
Import coverage excl ringfenced	in months	0.3	2.0	2.8	4.4	6.1

De inflatie stijgt vanwege prijsstijgingen onder invloed van de groei van de geldhoeveelheid en ook de beweging van de koers. De inflatie stijgt tot bijna 65% in 2021, maar daalt daarna tot beneden de 10% in 2022 en blijft laag in de volgende jaren. Volgens Surya en MacroabcSu model stijgt de inflatie veel minder -rond de 45%- in 2021.

De wisselkoers wordt via extra maatregelen –die niet alle in het model tot uiting kunnen worden gebracht- gestabiliseerd. Daarbij horen het wegwerken van de schaarste aan Amerikaanse dollars (januari 2021), de retentieregeling voor exportopbrengsten, betere regulering cambio's, het scheppen van een platform voor vreemde valuta transacties (*Suriname Foreign Exchange Market*), afromen overliquiditeit (o.m. kasreserveverhoging, maar ook omzetten grondhuur in eigendom) en toename van *Foreign Direct Investment*. De Centrale Bank zal hierdoor wat extra valuta krijgen wat door de betalingsbalanssteun van het IMF verder uitgebouwd wordt, terwijl tegelijkertijd ongeveer SRD 1 miljard per jaar uit de circulatie wordt gehaald. De druk op de wisselkoers zal hierdoor afnemen.

Financieel systeem

Het financieel systeem is kwetsbaar vanwege het hoge percentage van niet afgeloste leningen (*non performing loans*). Dit is verergerd door de COVID crisis. De banken hebben ook te lijden gehad onder de verschillende aanpassingen van de wisselkoers, waardoor hun solvabiliteit is verslechterd. Daarnaast hebben veel banken schatkistpapier van de overheid aangenomen, terwijl de credit rating van de overheid inmiddels op een heel laag niveau is beland. Er zullen een aantal maatregelen genomen moeten worden om het bankwezen een positieve impuls te geven, maar tevens het bankieren te stroomlijnen en daardoor de ease-of-doing-business te vergemakkelijken.

Schulden

De cijfers over de schulden in het model wijken enigszins af van die van het Bureau Staatsschuld; onderstaande cijfers zijn projecties gebaseerd op de situatie van 2019 tot en met medio 2020. Hierbij zijn cijfers van de eventuele herstructurering van de schuld nog niet meegenomen, omdat de onderhandelingen daarover nog gaande zijn. Het effect van de maatregelen is zodanig dat –gegeven de voorlopige data over de schuld- de overheid tenminste de rentebetalingen op de uitstaande schulden zou kunnen betalen, dat is indien er geen boeterente wordt geheven.

Table 3.9: Interest Payment CBMOD Data as of Dec 2019				
	2020	2021	2022	2023
Previous Balance				
Interest		(6.2)	(8.3)	(4.7)
Primary Balance	(10.2)	1.3	6.6	7.9
Interest	(6.2)	(3.4)	(3.0)	(2.6)
Balance	(16.4)	(8.3)	(4.7)	0.6
Source: Debt data by SDMO				

3.8 Aanbevelingen

De hierboven aangegeven maatregelen en resultaten, alsook het algemene effect van de fiscale operaties, zullen in belangrijke mate kunnen voorzien in de financieringsbehoefte van de overheid tegemoetkomen. Het programma dat tot nu toe beschreven is, vereist echter additionele maatregelen om het financieringstekort structureel te verminderen en daarbij de behoefte aan schuldcreatie te beperken.

Reële sector

Om de groei van de deviezenreserve te stimuleren, moet het programma incentives geven ter stimulering van de productie en export. Daarbij moet er gediversifieerd worden in het exportpakket, waarbij Suriname minder afhankelijk wordt van geïmporteerde input, omdat hierdoor thans te veel beslag gelegd wordt op vreemde valuta, wat de lopende rekening van de betalingsbalans negatief beïnvloedt. De Nationale Ontwikkelings Bank (NOB) zal ingezet worden om het klein- en middenbedrijf te stimuleren middels specifieke investeringskredieten. Deze maatregelen en projecten worden in hoofdstuk 4 benoemd.

Betalingsbalans

De maatregelen resulteren in een tijdelijke toename van het saldo op de lopende rekening,. Dit saldo fluctueert nogal, mede onder invloed van de sterke prijfluctuaties op de wereldmarkt voor onze exportproducten. Er moet dan ook bij de stimulering van productie en export meer gebruik gemaakt worden van technologie en inputs die de importcomponent van de export verminderen en daardoor bijdragen tot verbetering van de goederenbalans. Zie hoofdstuk 4.

Fiscaal

De uitkomsten van het huidig programma moeten afgezet worden tegen de financieringsbehoefte van de overheid. In dat kader moet overwogen worden om de verhoging van de lonen te temperen of te spreiden over een langere periode zodat er minder inflatie- en liquiditeitsdruk wordt geschapen.

De financieringsbehoefte van de overheid moet worden verminderd tot een duurzaam niveau. Daarom moeten de uitgaven voor lonen, goederen en diensten en subsidies worden geëvalueerd. In principe behoren subsidies die de markt verstoren uit de begroting te worden geëlimineerd. Ook moet de overheid nagaan of het zinvol is voor plafonds voor de diverse hoofdcategorieën van uitgavenposten te stellen. Zo kan worden vastgelegd dat de lonen en subsidies niet meer mogen belopen dan een bepaald percentage van het totaal der lopende uitgaven. Hierdoor kan het makkelijker worden om het financieringstekort en de financieringsbehoefte te managen.

Monetair

Het aanpassen van de Bankwet, het reduceren en uiteindelijk uitbannen van financiering van de overheid door de Centrale Bank. De overheid moet niet zelf extra geld via monetaire financiering in de economie pompen, omdat dit de inflatie aanwakkert en koopkracht vermindert. Het verdient de voorkeur de financieringsbehoefte te dekken onder invloed van de werking van de markt. Een en ander vereist een strikte begrotingsdiscipline van de overheid. De overheid moet nagaan welke uitgaven zij wel of niet wil en kan financieren ten laste van de begroting. Daarbij moet zij de subsidies reduceren en haar sociale taken -en financiering daarvan- beperken.

De opbouw van internationale reserves hangt mede af van de diversificatie van het export pakket, terwijl de binnenlandse geldschepping in de pas moet lopen met de groei van het reële nationale product, zodat er niet te veel Surinaamse dollars worden gecreëerd die men dan gaat omzetten in vreemde valuta.

Financiële sector

Ook hier is belangrijk dat de overheidsuitgaven onder controle blijven zodat er meer ruimte is voor de particuliere sector om te lenen, waardoor er ook meer vertrouwen ontstaat in de financiële sector. Verder is belangrijk dat de commerciële banken garanties hebben dat het geld dat door particulieren bij hen wordt belegd veilig is en het systeem in staat is om deze tegoeden terug te geven wanneer ze opgevraagd worden. De *National Risk Assessment* moet afgerond worden, zodat het financieel systeem de toets van betrouwbaarheid doorstaat. Het proces van het bij wet introduceren van een depositogarantiesysteem dient te worden voortgezet, omdat dit het vertrouwen van de burger dat hun geld veilig is op de bank zal vergroten. Door directe aansluiting van alle banken op het SNEPS platform (*Suriname National Electronic Payment System*) van de Centrale Bank zullen overmakingen geen dagen meer in beslag nemen om te clearen, maar direct doorgeleid worden (*Straight Through Processing – STP*), waardoor het betalingsverkeer sneller en efficiënter wordt. Ook de aanneming van de wet Kredietregistratiebureaus (in 2016 ingediend bij DNA) zal positief werken, omdat daarmee non-performing loans beter worden voorkomen.

De rol van de Cambio's als deel van het financieel systeem moet opnieuw bekeken worden. De Cambio's zijn in het leven geroepen met het oorspronkelijk doel als intermediaire organisaties te fungeren bij transacties in vreemde valuta van relatief kleine omvang van cliënten die te weinig toegang hebben tot de commerciële banken (spot transacties). In de loop der tijd hebben de cambio's echter -tegen de wettelijke bedoeling in- hun werkterrein fors uitgebreid. Omdat er minder toezicht is op de Cambio's dan op de commerciële banken, roept de rol welke de Cambio's feitelijk uitoefenen inmiddels vraagtekens op. In principe behoren Cambio's kantoren te zijn waar men kleine hoeveelheden vreemde valuta kan kopen of verkopen en daar moet men zich toe beperken.

Social inclusiveness and preparedness

Om de bevolking te informeren over de positieve effecten welke uitvoering van het plan naar verwachting zal opleveren. Het is evenzeer van belang om duidelijk aan te geven op welke wijze de maatregelen zullen worden geïmplementeerd en welke bijdrage de bevolking daarbij zal moeten leveren. Communicatie en informatie van sociale actoren zoals de vakbeweging, bedrijfsleven, de media, de handel, de banken, en overheidsmanagers die belast zijn met de uitvoering van en toezicht op het programma, zullen cruciaal zijn voor de succes van het programma.

3.9 Risico factoren

Het huidige monetaire en fiscale programma bergt een aantal risico's in zich, waarvan de belangrijkste zijn:

1. De netto winst, met name aan de inkomstenkant, kan negatief beïnvloed worden indien de prijzen voor natuurlijke hulpbronnen lager uitvallen dan verwacht, waarbij het vooral gaat om olie- en goudprijzen. Hierbij dient bedacht te worden dat, volgens informatie van het ministerie van Financiën is 40% tot 45% van de inkomsten van de overheid afkomstig is uit de mijnbouwsector.
2. Indien de overheid haar uitgaven niet verder beperkt, kan de introductie van wetgeving om het aangaan van leningen bij de Centrale Bank te beperken dan wel te verbieden, in gedrang komen. Dit zal dan weer druk op de wisselkoers uitoefenen, waarbij aangetekend wordt dat de officiële wisselkoers inmiddels alweer bijna 30% onder de parallelkoers ligt.
3. De toename van de monetaire reserve komt onder druk te staan indien het programma niet wordt aangevuld met maatregelen om de bedrijvigheid in de lokale private sector te stimuleren. Daarbij moet het gaan om maatregelen om incentieven te geven aan investeringen in de productieve en export sectoren.
4. Maatregelen die bedoeld zijn om de efficiency te verhogen eisen een deskundige staf op de overheidskantoren en –instituten. De staf dient waar nodig een upgrading te ondergaan om beter te plannen, te managen en controle op de uitvoering uit te oefenen, terwijl zij tijdig en volledig moet rapporteren over de uitkomsten van de maatregelen. Dit is in het bijzonder van belang voor maatregelen zoals de introductie van de BTW, het herzien van de vrijstelling van invoerrechten op kapitaalgoederen en halffabrikaten, het opschonen van het BAZO bestand en de implementatie van de subject subsidie in de energiesector.
5. Het niet vanaf het begin betrekken van belangrijke sociale partners, stakeholders en managers die verantwoordelijk zijn voor de implementatie kan een obstakel gaan vormen bij de uitvoering van het programma.

3.10 Adviezen SER en Staatsraad

Het ministerie van Financiën heeft in september een werkdocument “Beleid tot macro-economisch herstel” voorgelegd aan de Sociaal Economische Raad en de Staatsraad. Dit zijn beide wettelijke organen die de regering van advies dienen en tripartiet zijn ingericht, waarbij in de Staatsraad ook politieke partijen vertegenwoordigd zijn. Het zijn dus adviesorganen met een zeer breed draagvlak, waarvan het advies een behoorlijk gewicht uitstraalt en waarbij in ieder geval de mening van de vakbeweging en het bedrijfsleven duidelijk doorklinkt. De minister van Financiën heeft voor beide adviesraden een presentatie gehouden, waarbij m.n. de maatregelen die aan DNA zijn voorgelegd zijn behandeld (zie paragraaf 3.1). De adviezen zijn voor zover mogelijk reeds meegenomen in het Crisis- en Herstelplan.

Staatsraad

De Staatsraad “gaat mee met de uitvoering van de maatregelen tot herstel van onze economie...” (advies 27 oktober 2020), maar bracht daarbij de volgende punten onder de aandacht, waarbij tussen haakjes is aangegeven wat hiermee is gedaan:

- a) De voorwaardenscheppende maatregelen dienen niet vergeten te worden zoals: versterking uitvoeringsinstituten, hervorming publieke sector, communicatie naar de gemeenschap, eenheid in beleid, bestuur en leiderschap, prioriteiten stellen met een duidelijke tijdslijn (meeste in hoofdstuk 5, maar ook tabel 4.5 inzake versterken instituten).
- b) Beschermen van kwetsbare groepen (zie tabel 4.1 maatregelen Sociaal Vangnet).
- c) Controle op implementatie douanekoers (taak Ministerie Financiën).
- d) Herziening Valutawet (opgenomen in tabel 3.9).
- e) Interne bezuinigingen bij parastatale bedrijven zoals EBS, SWM, Telesur, en Staatsolie (Regeerakkoord stelt dat er overal doorlichting komt)
- f) Afstoten verlieslatende Staatsbedrijven (er is een commissie om naar dit vraagstuk te kijken)
- g) Er is wel aandacht voor zwakkere huishoudens, maar er moet ook aandacht zijn voor de impact van de maatregelen op midden- en hoger kader, zodat zij niet teveel inleveren en ernstig verzwakt worden (hier is rekening mee gehouden, zie ook paragraaf 4.7)
- h) Importverhogende maatregelen op luxegoederen en stimulering van de lokale productie (zie tabel 4.3 en verhoging omzetbelasting op import).
- i) Goede calculatie van de fiscale maatregelen, zodat de middelen daadwerkelijk beschikbaar zijn voor het Sociaal Vangnet. (zie calculaties in tabel 3.9).
- j) Stimulerende maatregelen om inkomsten/export te vergroten (zie tabel 4.3).
- k) Aandacht voor stimulerende maatregelen voor de private sector m.n. lokale productie en de toeristische industrie (zie tabel 4.3 en 4.4).

Sociaal Economische Raad

Voor “de SER is het duidelijk dat de Regering het besluit moest nemen om op korte termijn maatregelen te treffen om de economie van ons land te herstructureren en gezond te maken”. De SER heeft een uitgebreid advies uitgebracht per voorgestelde maatregel en eindigt haar advies met “communiceer, temporeer en spreid de maatregelen”. Daarbij vraagt zij ook om doorrekening van de maatregelen, (hetgeen gebeurd is via diverse modellen van de Centrale Bank en het Planbureau, maar zie ook par. 4.7), goed flankerend beleid (zie hoofdstuk 4), een evenwichtig uitvoeringsplan (zie hoofdstuk 5), en beoordeling op sectorale en regionale effecten (is meegenomen bij de projecten in hoofdstuk 4). De SER zag nog niet voldoende maatregelen gericht op stimulering van de particuliere sector en werkgelegenheid (zie tabel 4.3 en tabel 4.4.). De SER zou graag willen dat elke doorrekening ook eerst aan haar wordt voorgelegd, maar dat is praktisch niet mogelijk.

Het zou te ver voeren om elke maatregel specifiek te bespreken m.n. niet wanneer de SER het eens is met de maatregel. We zullen hier en daar specifieke aspecten noemen die door de SER naar voren zijn gebracht en niet eerder door de Staatsraad zijn genoemd (en tussen haakjes wat in het Crisis- en Herstelplan hierover staat). Sommige adviezen zijn zeer specifiek en zijn pas aan de orde wanneer de

maatregelen verder uitgewerkt zullen worden door de betreffende instantie/ministerie (bijv. over de grondhuur enerschikking vrijstellingen), zodat die het beste doorgegeven kunnen worden aan die instanties.

- a) Bij afbouw subsidie EBS en SWM adviseert de SER dat de impact niet contraproductief wordt voor het bedrijfsleven en dat de kostprijsvorming geëvalueerd wordt (zie paragraaf 2.6 hierover, terwijl SWM afbouw subsidie nog niet aan de orde is in 2021).
- b) De SER dringt er bij de overheid op aan om haar eigen uitgaven flink terug te brengen en niet te veel af te wentelen op de burgers. Er moet soberheid van gedrag en van faciliteiten van dragers van politieke functies zijn. Public Sector reform moet prioriteit krijgen en tarieven van producten en diensten van de overheid moeten aangepast worden (er zijn verschillende bezuinigingsrondes met elk ministerie geweest m.b.t. de begroting 2021; probleem is dat de vorige regering het ambtenarenapparaat flink vergroot heeft en de personeelskosten enorm zijn toegenomen, zodat Public Sector Reform zich vooral hierop zal moeten richten, zie tabel 4.5;)
- c) De SER beveelt aan om de belastingschijven voor de lagere inkomens gelijktijdig te doen geschieden met de invoering van de solidariteitsheffing en niet pas met de invoering van de BTW (vanwege de heffingskorting van SRD 750 betalen personen met een inkomen beneden de SRD 3500 per maand geen belasting, zodat de noodzaak niet zo dringend is). Overigens is de SER voorstander van snelle invoering van de BTW (invoering BTW is gepland voor januari 2022).
- d) Het Sociaal Vangnet is belangrijk, maar de SER wil meer duidelijkheid wat een ‘zwak huishouden’ is, alsook de criteria voor de optopping van bedragen. Ze dringt aan op goede samenwerking tussen ministeries en ondersteuning via onderzoek. Ze mist voorzieningen voor studenten in het tertiair onderwijs m.n. goedkope laptops. Ze dringt aan op goede prijscontroles (het ministerie van EZ is daar mee bezig). Ook beveelt ze een evaluatie aan van de sociale wetten m.n. minimumloon, algemeen pensioen en basiszorgverzekering (zie tabel 3.9).
- e) M.b.t. de AOV verhoging vindt de SER dat dit in relatie met pensioenuitkeringen en subjectsubsidie bekeken moet worden, zodat verarming wordt voorkomen (het ministerie van Sozavo bekijkt het hele pakket aan ondersteunende maatregelen, zie ook tabel 4.1).
- f) De AKB wordt volgens de SER niet altijd aangewend voor de kinderen en misschien zou het beter zijn om via het onderwijs meer te investeren in de kinderen bijv. afstandonderwijsfaciliteiten en beurzen. (in het onderwijsbeleid, zie begroting 2021 zijn deze zaken wel meegenomen, maar de AKB optopping wordt vanaf november reeds uitgekeerd).
- g) T.a.v. de Financiële Bijstand wil de SER deze doelgroep beter in beeld krijgen en pleit ze voor een goed monitoringssysteem per wijk, want de criteria en controle vindt ze niet transparant. Ze ziet liever op maat gesneden ondersteuningspakketten en voorzieningen i.p.v. algemene financiële bijstand. (de verhoogde FB wordt ook al sinds november opgetopt, maar zie tabel 4.1 voor andere maatregelen).
- h) Voedselpakketten vindt de SER achterhaald en ziet liever voedingsbonnen en een gedecentraliseerde registratie en distributie. (het ministerie van Sociale Zaken denkt ook langs deze lijnen en is er mee bezig).

Tijdens de presentaties van het CHP met diverse groepen en stakeholders zijn er diverse discussies geweest en op- en aanmerkingen dan wel suggesties gedaan. Deze zijn deels verwerkt en zullen verder verwerkt worden in de finale versie.

4 OVERIG BELEID: SOCIAAL VANGNET, STIMULEREN ECONOMISCHE GROEI EN VERSTERKEN INSTITUTEN

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn de fiscale en monetaire maatregelen aan de orde gekomen. Zoals daar is aangegeven zijn er echter meer maatregelen nodig om de Crisis tegen te gaan en Herstel te bereiken. Deze maatregelen komen in dit hoofdstuk aan de orde. Het gaat daarbij om maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet, maatregelen om de bedrijvigheid en groei aan te moedigen (waaronder investeringen), maatregelen om instituten en het bestuur te versterken, en maatregelen om de samenleving te versterken.

Elke paragraaf die een bepaald onderdeel beschrijft wordt afgesloten met een tabel met maatregelen en projecten. Er zijn vele honderden projecten van verschillende ministeries en particulieren. Er is een selectie gemaakt, waarbij met name is gelet op de bijdrage aan het betreffende onderdeel en waarbij de kleinere projecten niet zijn opgenomen (hetgeen niet betekent dat die niet zullen worden uitgevoerd). Ook is gelet op maatregelen en projecten die liefst in 2021 uitgevoerd kunnen worden met uitloop naar 2022 en 2023. Hiernaast loopt het normale werk en de programma's van de ministeries –zoals vastgelegd in de begroting 2021- uiteraard door.

Tabel 4.1 laat de grote lijnen (strategiematrix) zien van de maatregelen die in hoofdstuk 3 en 4 worden genoemd.

Tabel 4.1: Strategiematrix van maatregelen Crisis- en Herstelplan

Strategiematrix Monetaire maatregelen		
<i>Strategisch doel:</i>	De macro- economische verhoudingen zijn terug gebracht tot realistische proporties met correctieve maatregelen, welke een voedingsbodem vormt voor gezonde sociaal-economische groei en een aantrekkelijk investeringsklimaat	
	Uitkomst 1:	Stabiele voorspelbare wisselkoers in 2022 (wisselkoersvolatiliteit binnen vastgestelde internationaal aanvaardbare bandbreedtes houden)
	Uitkomst 2:	Inflatie beneden 10% omstreeks 2023 (“single digit inflation)
	Uitkomst 3:	Vreemde valuta platform voor aanbod en doorstroming van valuta (niet in becijferingen opgenomen)
	Maatregelen Zie tabel 3.2, no. 1 t/m 6	
Strategiematrix Fiscale maatregelen		
<i>Strategisch doel:</i>	Het fiscale beleid is bedoeld om niet alleen de inkomsten te verhogen, maar ook om de groei van de economie te stimuleren en tegelijk te zorgen voor een betere bijdrage aan de schatkist van alle burgers, waarbij de breedste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen	
	Uitkomst 1:	Jaarlijkse primaire saldo genoeg om de rentelasten te betalen (5%-10% van de lopende ontvangsten)
	Uitkomst 2:	Structurele verlaging van de lopende bestedingen tot een bepaald percentage van de lopende inkomsten (ca 80%-90%, incl. rentelasten)
	Maatregelen Zie tabel 3.2, no. 7 t/m 25	
Strategiematrix maatregelen voor Economische Groei		
<i>Strategisch doel:</i>	Productie, export en werkgelegenheid worden vergroot door het aantrekken en faciliteren van particuliere investeringen van binnenlandse en buitenlandse bedrijven. Daarmee zijn arbeidsplaatsen geschapen, en is de productie en export verhoogd. Er zijn ook een aantal infrastructurele en ondersteunende dan wel voorbereidende investeringen die de productie verhogen, de export vergroten en het arbeidspotentieel mobiliseren	
	Uitkomst 1:	Economische groei, zo hoog mogelijk maar liefst tussen 3%-5%. In het interventie jaar is die groei niet verwachtbaar
	Uitkomst 2:	Werkgelegenheidscreatie door de private sector
	Uitkomst 3:	Ondersteuning private sector m.b.t. financiering.
	Maatregelen Zie tabellen 4.4 en 4.5	

Strategiematrix Institutionele maatregelen	
<i>Strategisch doel:</i>	Structurele en institutionele hervormingen doorvoeren om (o.a. middels goed bestuur) de groei van de private sector te stimuleren.
Uitkomst 1:	Er is tripartiet overleg om de lokale business environment te stimuleren
Uitkomst 2:	Belangen van de lokale sectoren worden beter middels wetgeving, fysieke middelen, etc., beschermd
Uitkomst 3:	Een kleinere, slimmere en efficiëntere overheid is de private sector beter dienstbaar
	Maatregelen Zie tabel 4.6
Strategiematrix Sociale maatregelen	
<i>Strategisch doel:</i>	Er is een sociaal vangnet, met aanvullende maatregelen op medisch gebied, het onderwijs en de huisvesting en projecten gericht op het voorzien in basisbehoeften van daarvoor in aanmerking komende doelgroepen, die onder andere de de woon- en leefomgeving verbeteren
Uitkomst 1:	De meest weerbaren in de samenleving zijn beschermd tegen de effecten van de Covid-19 pandemie
Uitkomst 2:	De meest weerbaren in de samenleving zijn beschermd tegen de (negatieve) effecten van de monetaire en fiscale maatregelen
Uitkomst 3:	Er is een structurele aanpak van buurt- en gemeenschapsontwikkeling
	Maatregelen Zie tabel 4.7

4.2 Sociaal Vangnet

De uitvoering van een Crisis- en Herstelplan is niet iets dat een regering graag doet, maar is noodzakelijk wanneer voortzetting van de financieel-economische situatie die men is komen aantreffen niet houdbaar meer is d.w.z. niet leidt tot duurzame welvaart en welzijn. Dat punt is helaas bereikt en is in hoofdstuk 2 uitvoerig geanalyseerd. Het treffen van maatregelen in de fiscale en monetaire sfeer om de economie recht te trekken, zal jammer genoeg veel huishoudens treffen. Het gaat weliswaar om tijdelijke pijn, omdat het doel dat beoogd wordt juist is om de economie weer op een groeispoor te zetten, waarbij de welvaart en welzijn voor de meeste huishoudens weer zal toenemen. Om die tijdelijke pijn op te vangen en er met name voor te zorgen dat de meest kwetsbare groepen, maar ook de gemiddelde burger, niet in een uitzichtloze situatie terecht komen, is er een tijdelijk Sociaal Vangnet nodig.

De omvang van het Sociaal Vangnet wordt bepaald door wat Suriname reeds aan sociale voorzieningen heeft en de ruimte die in de begroting en via speciale projecten geschapen kan worden voor additionele voorzieningen. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de kwetsbare groepen en moeten de additionele voorzieningen gericht zijn om die kwetsbare groepen daadwerkelijk te ondersteunen. Een spreiding van verschillende maatregelen is aan te bevelen, zodat het Sociaal Vangnet een breed vangnet is.

Suriname heeft –in tegenstelling tot vele andere landen in de regio- een redelijk ontwikkeld pakket van sociale, medische voorzieningen en subsidies. Het ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting heeft een aantal reguliere programma's lopen waar sociaal zwakke huishoudens en personen een beroep op kunnen doen: Het gaat hierbij om sociale bijstand via verschillende beleidsprogramma's (SRD 585 miljoen op de begroting in 2021), medische premies en bijstand (SRD 239 miljoen) en subsidies aan sociale instellingen (SRD 6 miljoen); samen SRD 830 miljoen. Er is buiten de reguliere begroting ook een huisvestingsprogramma met de Islamic Development Bank van US\$ 35 miljoen dat opgestart wordt en een huisvestingsprogramma met China voor 350 huizen. Hiernaast heeft het ministerie van Volksgezondheid een pakket aan medische voorzieningen via subsidies aan een aantal organisaties zoals de Medische Zending Suriname, die het hele binnenland gratis van voorlichting, poliklinische behandeling en medicijnen voorziet (SRD 33 miljoen). Ook de poliklinieken van de Regionale Gezondheidsdienst in de kustvlakte wordt gesubsidieerd (SRD 40 miljoen). Verder worden lig-, verpleeg- en medische kosten van chronische patiënten in het Psychiatrisch Centrum betaald (SRD 25 miljoen). Indien we ook de kosten aan het Rode Kruis (SRD 4 miljoen), de Jeugd tandverzorging (SRD 11 miljoen) en additionele bijdrage aan het Staatsziekenfonds (SRD 20 miljoen) erbij rekenen dan gaat het om een totaalpakket van SRD 133 miljoen). Via andere ministeries worden er ook hier en daar subsidies verstrekt, zodat het geheel zeker boven de SRD 1 miljard uitkomt. Het betekent dat personen die tot een arme of kwetsbare groep behoren, maar ook veel gewone burgers, reeds een aantal voorzieningen krijgen dan wel daar een beroep op kunnen doen. Bij het Sociaal Vangnet gaat het dus vooral om additionele voorzieningen, waardoor het reeds bestaande net breder wordt gespannen.

Er is in Suriname reeds een organisatorisch en logistieke structuur en netwerk om de bestaande voorzieningen en diensten te distribueren. In andere landen waar sociale en medische voorzieningen ontbreken is men overgegaan tot een systeem van *Conditional Cash Transfers*, maar dat is voor Suriname niet nodig. In navolging van een eerder advies van terzake deskundigen over armoedebestrijding wordt aanbevolen om de maatregelen in het kader van het Sociaal Vangnet, zoveel mogelijk te laten samenvallen met bestaande en reguliere beleidsprogramma's van de ministeries.²² Het bouwen van nieuwe instituten voor distributie van voorzieningen en diensten kost immers veel tijd, naast deskundigheid en managementvaardigheden; die tijd is er nu niet. Het is daarom beter om bestaande voorzieningen op te toppen dan wel te verbeteren, en waar er nieuwe maatregelen nodig zijn voor doelgroepen die anders niet bereikt worden gebruik te maken van bestaande organisaties en hun

---

²² Dit is al in 2013 duidelijk gemaakt aan de toenmalige regering die ook speelde met het idee van Conditional Cash Transfers. Consortium van Wetenschappers: Roadmap voor armoedebestrijding en introductie van een Sociaal Zekerheidsstelsel in 2013. IGSR, 2013.

netwerk. Het Sociaal Vangnet betreft een stelsel van vaak tijdelijke maatregelen, zodat het ook geen zin heeft om nieuwe instituten en organisaties op te zetten, die na een tijd weer ontmanteld moeten worden.

Naast het pakket van bestaande voorzieningen en diensten (van SRD 1 miljard) wordt er circa SRD 2,5 miljard extra per jaar vrijgemaakt voor het Sociaal Vangnet tijdens de uitvoering van het Crisis- en Herstelplan in de periode 2021-2023. In tabel 4.2 worden de maatregelen aangegeven. Deze tabel is een vervolg van tabel 3.2 waar de fiscale en monetaire maatregelen zijn aangegeven.

Tabel 4.2: Maatregelen Sociaal Vangnet

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode
1	Sociale voorziening	Optopping Algemene Ouderdoms Voorziening (AOV)	Min. Sozavo	AOV van SRD 525 tot SRD 750 per maand. Kosten SRD 180 miljoen per jaar.	Dit is een permanente optopping om te compenseren voor de koopkrachtvermindering van de seniore burgers van 60 jaar en ouder. Hiermee worden 64.565 personen bereikt.	vanaf 1 november 2020
2	Sociale voorziening	Optopping van de Algemene Kinder Bijstand (AKB)	Min. Sozavo	AKB van SRD 50 tot SRD 75 per maand per kind. Kosten SRD 27,6 miljoen per jaar.	Dit is een permanente optopping om te compenseren voor verlies aan koopkracht van gezinnen, waarbij vooral grotere gezinnen extra inkomen hebben. De AKB wordt verstrekt aan een iedere die zijn/haar kind geregistreerd heeft. Hiermee worden ca. 90.000 kinderen bereikt.	vanaf 1 november 2020
3	Sociale voorziening	Optopping financiële bijstand voor personen met een beperking (UPB).	Min. Sozavo	FB van SRD 375 tot SRD 500 per maand. Kosten SRD 16 miljoen per jaar.	Dit is een permanente optopping om te compenseren voor het verlies aan koopkracht van personen met een beperking. Hiermee worden ca.10.500 personen bereikt.	vanaf 1 november 2020
4	Armoedebestrijding	Optopping financiële bijstand voor zwakke huishoudens (FB).	Min. Sozavo	FB van SRD 33 tot SRD 500 per maand. Kosten SRD 30 miljoen per jaar	De bestaande vergoeding was veel te laag. Dit is een instrument voor directe armoedebestrijding. Hiermee worden ca. 5.000 zwakke huishoudens bereikt.	vanaf 1 november 2020
5	Armoedebestrijding Transport	Schoolvervoer voor scholieren en studenten	Min. TCT MINOWC	Gratis schoolvervoer met de bus. Kosten SRD 80 miljoen	Dit is bedoeld om arme gezinnen tijdelijk tegemoet te komen door de buskosten van de scholieren en studenten te betalen. Hiermee wordt voorkomen dat kinderen niet naar school gaan. Bedoeld voor 40.000 personen.	2021
6	Armoedebestrijding Moeder en kindzorg	Babyvoeding	Min. Sozavo Min. VG	Het voorzien in babyvoeding, zodat babies goede voeding krijgen. Kosten SRD 87 miljoen	Dit is een tijdelijke maatregel bedoeld om arme ouders met babies tegemoet te komen. De bedoeling is dat men via de poliklinieken de babyvoeding krijgt, zodat kind en moederzorg gecontroleerd wordt. Bedoeld voor 5000 babies.	2021
7	Armoedebestrijding	Directe armoedebestrijding	Geregistreerde religieuze organisaties Min. Sozavo	Zeet arme gezinnen en personen van directe hulp voorzien. Kosten SRD 26 miljoen	Dit is een tijdelijke maatregel om echte armen die niet voldoende ondersteund worden te bereiken. De religieuze organisaties weten vaak het best wie de echte armen in de buurt zijn en kunnen hen op een	2021

					directe manier bereiken. Er dient afstemming te zijn met de wijkkantoren van Sociale Zaken	
8	Subsidie	Subject subsidie voor elektriciteit	Min. NH EBS	Kosten SRD 500 miljoen in 2021 en afnemend in 2022 (250 mln) en 2023 (150 mln.)	Er komt een verschuiving van de algemene objectsubsidie, waar iedereen gesubsidieerd werd naar subjectsubsidie voor elektriciteit. In eerste instantie gebeurt dat breed (ca. 133.000 huishoudens), maar daarna wordt de doelgroep verder afgebakend tot de armere groepen.	2021-2023
9	Belastingen	Continuering van de heffingskorting	Min. F&P	Heffingskorting van SRD 750 per maand op de belastingen in 2021. Deze korting loopt door totdat de BTW is geïntroduceerd. Kosten SRD 480 mln in 2021	Dit is een tijdelijke maatregel die de loontrekkers compenseert voor koopkrachtverlies. In principe betalen personen die SRD 3500 per maand of minder verdienen geen loonbelasting.	2021
10	Loon-correctie	Salarisverhoging ambtenaren	Min. F&P Min. BiZa	Kosten SRD 1.301 miljoen (2021)	Dit is een permanente maatregel om ambtenaren en daarmee gelijkgestelden (die door de overheid betaald worden) te compenseren voor verlies van koopkracht. Het gaat om ca. 55.000 personen.	2021
11	Armoedebestrijding COVID maatregel	Werklozenuitkering	Min. Arbeid Min. Sozavo	Uitkering voor personen die vanwege COVID hun baan zijn kwijtgeraakt. SRD 1500 per maand. Kosten 180 miljoen	Dit is bedoeld als tijdelijke ondersteuning voor degenen die vanwege COVID hun baan zijn kwijtgeraakt. Bedoeld voor 10.000 werklozen	2021
12	Armoedebestrijding COVID maatregel	Voedingsprogramma voor arme huishoudens	Min. Sozavo	Kosten SRD 200 miljoen in 2021	Dit is een tijdelijke maatregel tijdens de COVID crisis om de armste huishoudens te voorzien van voeding. Het ministerie werkt aan een systeem van voedingsbonnen i.p.v. voedingspakketten.	2021
13	Armoedebestrijding COVID maatregel	Schooltassen project	Min. Sozavo	Arme scholieren ondersteunen in de kosten. Kosten SRD 2 miljoen	Het ministerie zal als tijdelijke COVID maatregel 20.000 schooltassen onder arme scholieren en studenten verdelen	2021

Er komen nog meer maatregelen in 2022, met name zal er een herziening van de belastingschijven plaatsvinden wanneer de Belasting Toegevoegde Waarde (BTW) wordt geïntroduceerd. Daarbij komt er een accentverschuiving naar indirecte belastingen, waarbij het verbruik van goederen en diensten wordt belast, zodat personen die weinig consumeren (met name armere huishoudens) dus ook veel minder belasting betalen.

In tabel 4.2 zijn de sociale maatregelen aangegeven en geplaatst naast de maatregelen in de fiscale en monetaire sfeer en wat dat betekent op de totale overheidsbegroting.

Table 4.3: Expected impact of the government's medium-term program (uitdraai CBMOD 17 november 2020)							
Budget impact	SRD Millions			Δ% of GDP			
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	
A. Revenue increasing measures	3,392.6	5,448.8	6,466.2	6.2	7.7	7.4	
B. Expenditure reducing measures	(1,789.9)	(2,540.9)	(3,288.3)	(3.3)	(3.6)	(3.8)	
C. Social measures	(2,520.3)	(2,102.5)	(2,301.9)	(4.6)	(3.0)	(2.6)	
Social measures without salary increase	(1,220.3)	(418.3)	(323.2)	(2.2)	(0.6)	(0.4)	
Shift from object to subject subsidy for electricity only	(500.0)	(250.0)	(150.0)	(0.9)	(0.4)	(0.2)	
Increase of general old-day provision (AOV).	(128.0)	(132.0)	(136.0)	(0.2)	(0.2)	(0.2)	
Increase of general child benefit	(20.0)	(20.0)	(20.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	
Increase of financial assistance	(16.0)	(16.0)	(16.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	
Food parcels: SRD 200 million	(200.0)	0.0	0.0	(0.4)	0.0	0.0	
COVID-19 support	(356.0)	0.0	0.0	(0.7)	0.0	0.0	
Recovery of revenues due to discontinuation of tax credit	126.0	425.4	492.4	0.2	0.6	0.6	
Wage and salary increase civil servants with 25%	(1,300.0)	(1,684.2)	(1,978.7)	(2.4)	(2.4)	(2.3)	
Net impact (A+B+C)	2,662.1	5,887.1	7,452.5	4.9	8.3	8.5	

4.3 Versterken bedrijfsleven en ondernemerschap

“De overheid heeft een belangrijke rol in de economie te vervullen door het scheppen van de juiste voorwaarden voor productie en hierdoor het creëren van werkgelegenheid door het particulier initiatief en het bedrijfsleven. In de productie van goederen en diensten zal de particuliere sector de hoofdrol hebben. De staat heeft vervolgens de taak om te zorgen voor de nodige voorwaarden op de gebieden van wetgeving, rechtshandhaving, veiligheid, onderwijs, gezondheidszorg, ruimtelijke ordening, planning en infrastructuur.” (Regeerakkoord 2020-2025).

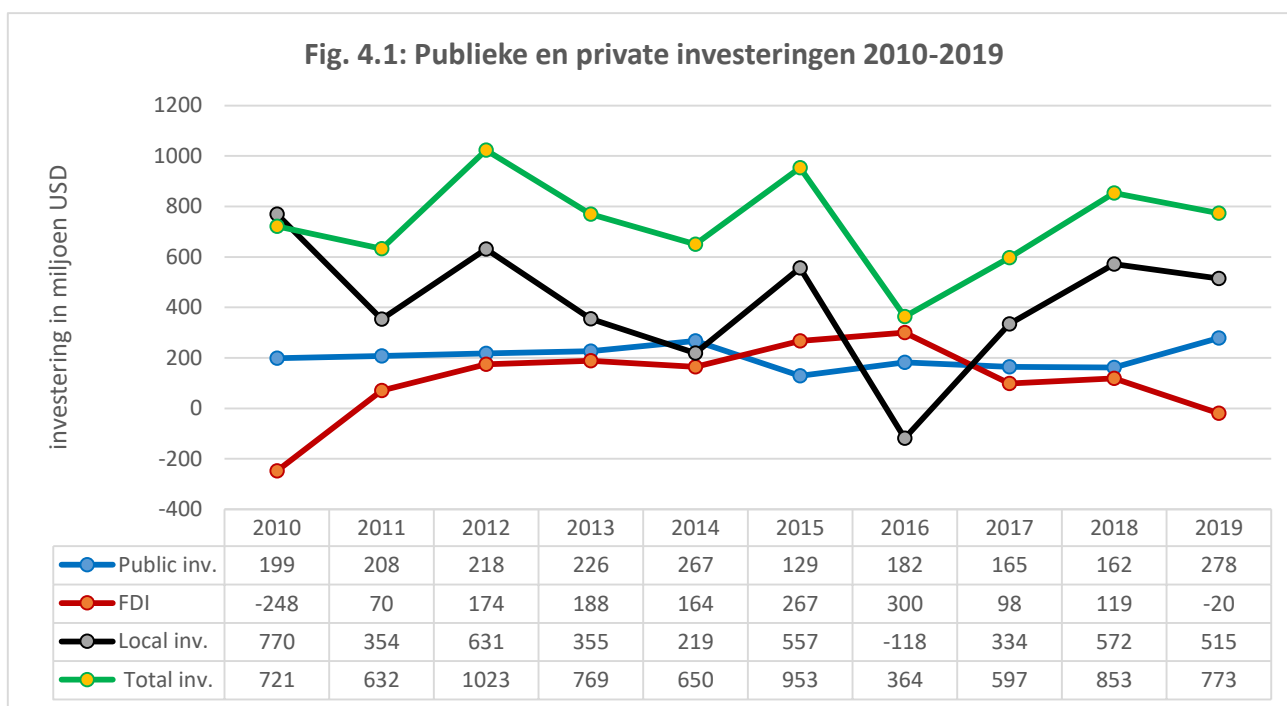
In het kader van de bovenstaande filosofie van de regering zullen ook tijdens de periode van het Crisis- en Herstelplan reeds voldoende maatregelen getroffen moeten worden om het particulier initiatief en bedrijfsleven te stimuleren. Ook is gebruik gemaakt van het document “Voorgestelde maatregelen voor Economisch herstel. Facilitering van het Bedrijfsleven op kort en middellang termijn.”(VSB en ASFA, 6 juli 2020) en “Duurzaam

herstel en ontwikkeling” (ASFA, 21 december 2020). Bij de selectie van maatregelen (tabel 4.3) is rekening gehouden met projecten die binnen het kader van het Herstelplan gerealiseerd kunnen worden of in ieder geval opgestart moeten worden. In het Meerjaren Ontwikkelings Programma zal de verdere programmering voor de productie en exportsector, en selectie van prioriteitssectoren, nader worden uitgewerkt. Voor het CHP gaat het thans om maatregelen op de volgende gebieden:

- 1) Het scheppen van een goed ondernemersklimaat, waarbij met name de ease-of-doing-business wordt verbeterd.
- 2) Daarnaast dienen specifieke maatregelen getroffen te worden om het investeringsklimaat te verbeteren, waaronder de toegang tot kredieten. Hierbij dient speciale aandacht geschonken te worden aan het Micro-, Klein- en Middelgroot Ondernemerschap (MKMO).
- 3) Er dient naast de lokale investeringen ook speciale aandacht te zijn voor het aantrekken van Foreign Direct Investment (FDI). De regering is bezig met het aantrekken van Foreign Direct Investment, maar veel daarvan zal ook binnen het kader van het nieuwe MOP worden besproken. In dit kader wordt olv het Ministerie van BIBIS het FDI Suriname (ter vervanging van Investsur) opgezet die de nieuwe Investment and Export Promotion Agency wordt. Er zijn grote bedrijven die zullen investeren in het komend jaar zoals de oliemaatschappij TOTAL die ca. USD 700 miljoen zal investeren in offshore exploratie. Maar belangrijk is dat de Surinaamse bedrijven er van profiteren via toelevering van goederen en diensten. Daartoe dient een high level Local Content groep geformeerd te worden om bij zulke investeringen er meer uit te halen, want anders vloeit het meeste weer weg via betalingen aan buitenlandse bedrijven.
- 4) Er dient voor de korte termijn een extra inspanning (incentives) geleverd te worden voor productie- en vooral exportbedrijven, zodat er meer deviezen verdiend worden. De overheid selecteert geen bedrijven, omdat dit tot het gebied van de particuliere sector hoort. Hooguit kunnen wat indicaties gegeven worden van het soort bedrijven en sectoren die hiervan kunnen profiteren. De bedrijven zullen i.s.m. het bedrijfsleven in kaart worden gebracht, zodat er gericht met hen samengewerkt kan worden en de maatregelen verfijnd kunnen worden.
- 5) Er zullen incentives gegeven moeten worden aan bedrijven die nieuwe arbeidsplaatsen scheppen. Ook deze bedrijven zullen verder in kaart moeten worden gebracht.
- 6) Bij zowel de particuliere bedrijven als bij de overheid is het van belang dat de productiviteit verbeterd wordt. De verbetering hiervan werkt meteen door naar de verhoging van het BNP.
- 7) Bedrijven die te lijden hebben gehad vanwege COVID, waardoor ca. 10.000 personen werkloos zijn geworden, krijgen een incentive om hun bedrijfsactiviteiten te herstarten. Dit is een relatief goedkope manier om verloren arbeidsplaatsen terug te winnen.
- 8) Er zijn ook een aantal infrastructurele en ondersteunende investeringen nodig die van belang zijn om de productie te verhogen en arbeidspotentieel te mobiliseren. Die komen in paragraaf 4.4 aan de orde.

Suriname heeft naast leningen voor consumptieve uitgaven de afgelopen jaren ook veel leningen voor projecten afgesloten met multilaterale en bilaterale ontwikkelingspartners en commerciële banken. Dit heeft allemaal bijgedragen tot de schuldenberg waarmee het land zit. Tegelijkertijd is het aantal leningen en projecten niet realistisch, omdat de uitvoeringscapaciteit te beperkt is. Er ligt nog zeker US\$ 1 miljard aan onbenutte fondsen en leningen, terwijl de overheid hiervan per jaar circa US\$ 200 miljoen investeert (public investment). Er is nauwelijks gewerkt aan verbetering van de uitvoeringscapaciteit en daarom kan niet verwacht worden dat de niet benutte fondsen alsnog allemaal in korte tijd gebruikt kunnen worden. De nieuwe regering heeft –tegen de achtergrond van het CHP- een exercitie gepleegd welke projecten prioriteit hebben en welke niet. Daarnaast zijn er een aantal projecten die zodanig ver gevorderd zijn dat stopzetten of uitstellen tot kapitaalverlies leidt.

Het positieve aspect is dat er reeds meer dan voldoende kapitaal voor publieke investeringen –via projecten- ligt d.w.z. Suriname hoeft niet veel tijd te verliezen met projecten schrijven en naar middelen zoeken. Maar er zijn daarbij twee problemen. Ten eerste is het schuldenplafond reeds te hoog, zodat het maximaal trekken op de leningen niet verantwoord is, omdat de terugbetalingscapaciteit er nauwelijks is. Ten tweede is het geld niet vrij besteedbaar, omdat het reeds is vastgelegd in projectallocaties. Het gaat er daarom om die projecten te selecteren die het schuldenplafond niet of nauwelijks verhogen (zoals particuliere investeringen buiten de overheid om, grants, langlopende leningen tegen lage rente, en middelen uit de eigen begroting), en meer rendement zullen opleveren langs de hierboven aangegeven gebieden.

Bron: ABS (voorlopige cijfers totale private investment), CBvS (FDI), Ministerie Financiën (public investment)

Particuliere investeringen

Tabel 4.3 geeft primair overheidsmaatregelen en projecten aan die de productie, export en werkgelegenheid zullen vergroten. Daarnaast zijn er echter particuliere investeringen van binnenlandse en buitenlandse bedrijven, die ook investeren. Daarmee worden ook arbeidsplaatsen geschapen, productie en export verhoogd. Deze investeringen staan niet in de tabel, omdat er geen exact overzicht is van deze bedrijven. De response van het bedrijfsleven op vragenlijsten terzake moet verbeterd. In figuur 4.1 is wel een overzicht gemaakt van de publieke

investerings (kapitaaluitgaven van de overheid), de Foreign Direct Investment (FDI) en de lokale investeringen.

Er zijn zeker veel investeringsmogelijkheden in Suriname en de regering is daar via het ministerie van Buitenlandse Zaken, Internationale Business en Internationale Samenwerking (BIBIS) ernstig mee bezig. Naar verwachting zal er tenminste US\$ 500 miljoen aan nieuwe investeringen in 2021 worden gedaan en hetzelfde wordt geschat voor 2022 en 2023. De projecten zullen bekendgemaakt worden zodra de afspraken met de investeerders rond zijn.

Suriname leent zich ook goed voor dataverwerking en call centers voor het buitenland, en we kunnen kapitaliseren vanwege de grote biodiversiteit en in de groene economie. Daarnaast zijn er lokale productiebedrijven die meer potentie hebben zoals productie en export van honing, podosirie (acai), Eco Boards (uit rijstkaf), West Indische Kers (uitbreiding), Aloë gel, meta-kaolien (wederopstart), de verwerking van hout (i.p.v. export van rondhout), etc.

In samenwerking met het bedrijfsleven zal een goede lijst gemaakt moeten worden. Een aantal particuliere projecten die via internationale donoren lopen zoals IDB Invest zijn wel bekend (maar er zijn zeker meer):

- IDB Invest heeft 3 projecten van de Finabank goedgekeurd voor US\$ 13 miljoen t.w. een lening voor kleine en middelgrote bedrijven (COVID-19 support facility van US\$ 5 miljoen), Trade Finance Facilitation Program (TFFP) (optrekken van US\$ 2 naar US\$ 5 miljoen), en Equity Investment (US\$ 3 mln.)
- IDB Invest heeft ook een TFFP voorwaardelijk goedgekeurd voor de Hakrinbank (US\$ 5 mln.)
- IDB Invest is bezig met een lening van US\$ 20 mln. voor de haven van Kuldipsing i.v.m. uitbreiding t.b.v. offshore oil activities.
- IDB Lab is het innovatielaboratorium van de IDB en die zet kleine projecten uit. In Suriname hebben ze 5 projecten lopen, waaronder het maken van een business model voor de export op gebied van “Wood Waste Recycling” i.s.m. de Foundation for Sustainable Wood Processing Suriname.

Zoals blijkt uit fig. 4.1 kan uitgegaan worden van een lokale investeringscapaciteit van ca. US\$ 470 miljoen wat behoorlijk is (gem. van afgelopen 3 jaar), maar hier zitten de parastatale bedrijven ook bij.²³ Hierbij betreft het voor een deel herinvesterings, maar zeker ook nieuwe investeringen. De FDI was in dezelfde periode een stuk lager (ca. US\$ 125 miljoen gem. van afgelopen 4 jaar). Samen liggen de private investments dus rond de US\$ 600 miljoen per jaar, terwijl de public investments rond de US\$ 200 miljoen liggen. In de visie van de huidige regering dient het particuliere bedrijfsleven de economische bedrijvigheid te trekken en werkgelegenheid te scheppen, terwijl de overheid meer ondersteunend bezig is. De parastatale bedrijven zijn vooralsnog ook belangrijke spelers op specifieke terreinen. Staatsolie alleen heeft voor de periode 2020-2027 een investeringspakket van US\$ 1 miljard gepland. Vanuit het Surinaamse bedrijfsleven is aangegeven dat er ca. 185 miljoen extra zal worden geïnvesteerd. Kortom als we alle investeringen optellen dan komen we op bijna US\$ 1,3 miljard, vrijwel gelijkmatig verdeeld over lokale en buitenlandse investeringen. Deze investeringen zullen een positief effect hebben op de werkgelegenheid, op de deviezenreserve en op het Bruto Nationaal Product.

Impact op werkgelegenheid

Alhoewel dit een crisis- en herstelplan betreft, waarbij in het bijzonder wordt getracht om met behulp van monetaire en fiscale maatregelen de economie weer recht te trekken, is zoals eerder gesteld er een flankerend

---

²³ Staatsolie alleen heeft in 2019 volgens haar jaarverslag US\$ 227 miljoen geïnvesteerd, terwijl bedrijven zoals EBS, SWM en Telesur (waar we geen recente jaarverslagen van hebben) ook wel investeren, ofschoon een belangrijk deel uit overheidsprojecten komt, die onder public investments vallen.

beleid opgesteld welke als doel heeft verbetering aan te brengen in de reële en sociale sector. Belangrijk hierbij is het maken van een schatting hoeveel werkgelegenheid er met het flankerend beleid gecreëerd kan worden, mede om de negatieve effecten van de noodzakelijke monetaire en fiscale maatregelen alsmede de Covid-crisis op werkgelegenheid tegen te gaan.

Een van de projecten in het CHP gaat over het reactiveren van de circa 10.000 personen die hun job verloren hebben vanwege de COVID-19 crisis. Deze jobs zijn relatief makkelijk weer te reactiveren, omdat het niet om een nieuwe investering gaat, maar om een doorstart van een bestaand bedrijf (waar de investeringen dus reeds zijn gepleegd). Met een noodfonds van SRD 300 miljoen wordt verwacht dat deze jobs grotendeels geheractiveerd kunnen worden, oftewel een investering van SRD 30.000 (ca. US\$ 2.000) per arbeidsplaats. De investeringskosten per arbeidsplaats verschillen echter enorm. De SER heeft in 2019 geschat dat een nieuwe arbeidsplaats in de grote mijnbouwsector US\$ 400.000 kost, in de rijstbouw US\$ 60.000, in de houtsector US\$ 25.000, in een groentekas US\$ 4.000, maar op een groenteveld slechts US\$ 800. Wij hebben niet van alle sectoren de cijfers, maar uitgegaan kan worden van een dure arbeidsplaats (industrie) van US\$ 100.000 en een gemiddelde arbeidsplaats van US\$ 30.000, waarbij in de MKMO sector de bedragen nog lager zullen liggen.

Indien er gesproken wordt over werkgelegenheidscreatie dan is het van belang om aan te geven op welke typen werkgelegenheid er bij voorkeur gefocused wordt; daar dit crisis- en herstelplan uiteindelijk in de tijd dient over te vloeien in het op te stellen ontwikkelingsplan 2022-2026, en deze onder andere als doel zal hebben om de economie te diversificeren en transformeren naar een meer op waardetoevoeging en toenemende opbrengsten gebaseerde economie, wordt getracht om met dit plan een aanvang te maken naar werkgelegenheid met voornamelijk kennis en technologie inbreng, in tegenstelling tot de variant die voornamelijk gebruik maakt van menskracht.

Bij werkgelegenheidscreatie wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Directe werkgelegenheid: werkgelegenheid rechtstreeks betrokken bij productie activiteiten
- Indirecte werkgelegenheid: dit is werkgelegenheid die nodig is voor de toelevering van goederen en diensten voor de bij de directe werkgelegenheid genoemde productie
- Geïnduceerde werkgelegenheid: dit is werkgelegenheid die ontstaat als gevolg van de vraag naar goederen en diensten door die mensen die deel uitmaken van de directe en indirecte werkgelegenheid

Deze drie typen van werkgelegenheid worden geschat aan de hand van de zogenaamde “employment multipliers” van de Wereldbank, in combinatie met de op handen zijnde investeringen die geraamd zijn voor in het bijzonder de reële sector, zoals aangegeven in de tabellen 4.3 en 4.4, en – in mindere mate – tabellen 4.5 en 4.6. Verdeeld over verscheidene sectoren, zoals constructie, services, landbouw, de publieke sector levert de investeringen grofweg aan arbeidsplaatsen op in de komende 1-3 jaar:

- Nieuwe werkgelegenheid lokale investeringen: Direct / indirect: 2500 - 3000
- Geïnduceerd: 650 - 750

Er moet hierbij gesteld worden dat in deze cijfers nauwelijks tot geen rekening houden met arbeidsplaatsen gecreëerd door het aantrekken van lokale investeringen en buitenlandse investeringen (FDI), zoals bijvoorbeeld de op handen zijnde investeringen met betrekking tot de offshore olie reserves. Zoals eerder genoemd zijn er lokale investeringen van US\$ 185 miljoen verwachtbaar, naast (niet-olie gerelateerde) Foreign Direct Investments van minstens US\$ 500 miljoen per jaar. Indien we voor de Surinaamse investeringen een gemiddelde

arbeidsplaats van U\$ 30.000 rekenen en voor de FDI uitgaan van een investeringsbedrag van U\$ 100.000 per arbeidsplaats, dan schatten we dat deze investeringen ca. 11.000 arbeidsplaatsen opleveren per jaar.

Deze cijfers lijken nog aan de conservatieve kant te liggen, want bijvoorbeeld in geval van het project “Transit Port Services” kan een positieve uitslag van de haalbaarheidsstudie een enorme boost geven aan werkgelegenheidscreatie als het gaat om transit port services en de facilitering van aanverwante footloose industrieën georganiseerd in business clusters (die op hun beurt weer clusters – en dus werkgelegenheid – aantrekken).

Kortom naast het terugbrengen van de COVID werkloosheid met ca. 10.000 arbeidsplaatsen is verwachtbaar dat er door nieuwe particuliere investeringen ca. 11.000 banen bijkomen plus nog.ca. 1000 banen als effect van de public investments.

Een groot probleem is dat het onderwijs goed moet worden afgestemd op wat de arbeidsmarkt wil, zodat de FDI meer arbeidsplaatsen in Suriname scheppen en het geld niet allemaal terugvloeit naar het buitenland.

Tabel 4.4: Maatregelen en projecten ter stimulering van productie, export en werkgelegenheid

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Handel Export (ease-of-doing-business)	Electronic Single Window (US\$ 10 mln) Suriname moet US\$ 1.2 mln bijdragen is thans beschikbaar via Wereldbank lening uit Competitiveness and Sector Diversification Project.	Min EZOTI (uitvoering Crimson Logic Singapore)	Het vergemakkelijken van de handel middels een digitale window voor import en exportdocumenten. waardoor de handel sneller kan en de kostprijs wordt verlaagd. Het gaat over een aanzienlijke stijging van de ranking op de Ease-of-Doing-Business.	-Kosten verlaging voor importeur en exporteur, ten einde de consumenten prijzen te vermindere. -Inkomsten generering middels transparantie en standardisatie van verwerking van documenten van invoer, uitvoer en doorvoer van goederen.	2019-2021	WB		Juni 2021 kan er van start worden gegaan met het draaien van het nieuwe systeem en genereren van transactie kosten.
2	Investeringen	Modernisering Investeringswet 2001	Min BIBIS	De Investeringswet met Wet Investsur uit 2001 herformuleren, moderniseren en integreren met Wet Stimulering Investerings	De gemoderniseerde wet is operationeel N.B. wet van 2001 is nu van kracht, maar achterhaald.	2021	Eigen begroting		Randvoorwaarde voor aantrekken FDI
3	Investeringen Productie en werk	Productie Krediet Fonds SRD 100 mln	Min Financiën NOB	Het Productie Kredietfonds voorziet bedrijven, waaronder agrarische bedrijven, van financiering om de productie te vergroten.	De productie en werkgelegenheid in de agrarische sector zijn toegenomen	2021-2023	Eigen begroting		
4	Productie en export	Sustainable Agriculture Market Access Project (SAMAP) (€ 12,8 mln.)	Min LVV (FAO uitvoering)	Verbetering tuinbouw en markttoegang 1000 kleine boeren Investeringssteun via matching grant facility	Beter bedrijfsbeheer en certificering en markttoegang	2017-2021	EU grant (11th EDF)		In uitvoering
5	Investeringen Productie en werk	MKMO Fonds (USD 10 miljoen)	Min Fin Min EZOTI NOB	Via de NOB wordt een faciliteit geschapen voor financiering van MKMO. Conform advies SER. (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 3)	De MKMO sector krijgt een flinke push, waaronder startende ondernemers	2021-2023	Eigen begroting Afstemming met IDB		Nagaan of dit gecombineerd kan worden met WB project
6	Diversificatie	Competitiveness and Sector	Min EZOTI (USD 14,5 mln)	Versterken van de groei en de concurrentiekracht binnen de KMO's	Er is in 200 KMOs geïnvesteerd	2019-2025	WB		Wat zijn de resultaten tot nu toe?

		Diversification Project (USD 23 mln.)							
7	Productie en export	Vrijstellingen op halffabricaten en kortingen op kapitaals-investeringen	Ministerie van Financiën (Douane) Controle Min EZOTI en VSB-ASFA	Vrijstelling invoerrechten voor echte productie-verhoging en vooral exportbevordering.	Meer productie en export en daarmee ook werkgelegenheid.	2021	Eigen begroting		Deze maatregel staat ook in tabel 3.2 maar als inkomstenbron (terugdringen misbruik van de regeling)
8	Stimulering lokaal bedrijfsleven	Local Content Werkgroep	Min EZOTI Min Fin Min BIBIS VSB ASFA	Instellen van een high level werkgroep om betere benutting van Foreign Direct Investments te realiseren	Groter deel van FDI wordt door lokale bedrijven omgezet	2021-2023	Eigen begroting		Zal tenminste enkele tientallen miljoen per jaar opleveren
9	Export	Frozen Food Export N.V. (USD 5 mln.)	Min. LVV Min Fin Private partners	Vanwege slechte en dure luchtverbindingen heeft de groente en fruitexport te lijden. Dit kan voorkomen worden door verduurzaming via een vriesproces, waardoor de houdbaarheid verlengd wordt en zeevracht goedkoper is.	Sterke bevordering van groente en fruit export	2021-2022	PPP		Met participatie van boeren en leveranciers
10	Productie en Export	Doorstart FAI bacoven	Min LVV Private partners?	Het bedrijf FAI is overgenomen door de Staat en verdient een doorstart t.b.v. export en behoud 2000 arbeidsplaatsen	Productie en export van bacoven en behoud van arbeidsplaatsen	2021-2022	PPP		Het bedrijf zit ook met schulden, waarvoor een regeling moet worden getroffen.
11	Landbouw	Bevordering productie podosirie, pinda en gember in het binnenland (US\$ 98,831)	Min LVV/ Min RO (uitvoering)	Technici v/d overheid kennis en competenties bij te brengen om acai (podosiri), pinda en gember te cultiveren op een duurzame manier, en om kleinschalige acai boeren in het binnenland op te leiden.	Capaciteitsopbouw in het duurzaam cultiveren van acai.	2019 - 2021	Brazilië		Project document voor acai getekend in 2019
12	Productie en export-bevordering	Agricultural Competitiveness Program (USD 17,5 mln. IDB en € 2,5 mln EU grant)	Min LVV (IICA uitvoering)	Voedselveiligheid, afbouw residu, veterinaire, plantdiagnose en clusterlaboratorium, trainingen, maken van protocollen, innovatieprojecten,	Verbeterde voedselveiligheid. Betere kwaliteit van productie en exportproducten	2016-2022	IDB SU-L1020		In uitvoering

				plantquarantaine faciliteiten en grenscontrole					
13	Productie LVV	Agro Industrial Park (€ 59 mln. lening)	Min LVV (LR Group uitvoering)	Transformatie naar innovatieve productiewijzen, pluimvee, groente, melkbedrijf	Productiebedrijven in diverse sectoren	2018-2023	Credit Suisse Bank		Wordt na evaluatie aangepast. Staat op de begroting voor SRD 161,9 mln.
14	Landbouw	Suriname Agricultural Technology Cooperation Center Project (SATCC) (US\$ 10.4 mln. grant)	Min LVV	Opzetten van een modern demonstratie-centrum voor landbouwtechno-logie met geavanceerde toepasbare technologie-experimenten, demonstraties, promotie, training en demonstratie van nieuwe rassen, landbouwmachines en verwerking van visvoer	Een praktijkgericht trainingcentrum met een plantenkascomplex	2017-2022	China (grant)		Startup costs from the Chinese side: US\$ 350.000
15	Productie en irrigatie rijst	Sustainable Agricultural Productivity Program (USD 30 mln.)	Min LVV (IICA uitvoering)	Rehabilitatie irrigatie, infrastructuur in Nickerie, Training van waterschappen	Watervoorziening voor (rijst)productie is sterk verbeterd	2019-2025	IDB SU-L1052		Beheer wordt overgedragen aan waterschappen.
16	Productie en irrigatie rijst	Revisie Wakay pompen	Min LVV	Watervoorziening landbouw en rijstproductie	Meer areaal kan ingezaaid worden	2021	IDB SU-L1052		
17	Productie en irrigatie rijst	Rehabilitatie pompgemaal Wageningen (USD 8,6 mln.)	Min LVV	Levering en installatie van 3 pompen voor Wageningen t.b.v. irrigatie landbouw en rijstproductie	Het pompgemaal Wageningen werkt goed. Zekerstelling rijstproductie	In afronding 2021	India (creditline)		Pompen zijn reeds geleverd en moeten geïnstalleerd worden
18	Productie en werkgelegenheid	Nood- en productiefonds SRD 300 miljoen	MinFin (evalueren en opnieuw inrichten v/h nood- en productiefonds)	Ondersteuning voor bedrijven en sectoren die direct zijn geraakt door de COVID crisis	Doorstart van bedrijven en heractiveren van verloren arbeidsplaatsen	2021	Nationaal COVID fonds		Wordt aan bedrijven verstrekt voor behoud ca. 10.000 arbeidsplaatsen
19	Werkgelegenheid	Employment in the Creative Industries (USD 888.000 IDB grant)	MINOWC The Back Lot	Werkgelegenheid en ondernemerschaps-kansen voor jongeren in niet-traditionele sectoren te katalyseren	Business incubator Aanschaf media equipment	In uitvoering t/m 2021	IDB-lab		Stadsherstel Activiteiten binnenstad
20	Inkoop-faciliteit	Benutting ITFC faciliteit	Min EZOTI	Faciliteit voor tijdelijke financiering van grond- en hulpstoffen voor de lokale	Aanschaf van goederen	2021	IsDB		Tijdelijke faciliteit die binnen 6 maanden

				productie, basisgoederen en medicijnen					terugbetaald moet worden
21	Productie	Duurzame houtexploitatie en verwerking	Min. Grondbeleid en Bosbeheer PPP	Ter voorbereiding van de uitfasering van de export van rondhout zal de houtverwerking bevorderd worden. Potentieel gaat het om 3000 arbeidsplaatsen.	Duurzame exploitatie en verwerking is zichtbaar in meer productie, export en arbeidsplaatsen.	2021-2023	PPP		Samen met de houtsector moet een degelijk plan worden opgezet en uitgevoerd, waarbij er investeringsmogelijkheden voor particulieren zijn.
<p>N.B. De ministeries moeten de bedragen voor 2021 van elk project nog invullen. Er is wel een ruwe interne schatting gemaakt per project. Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 718 miljoen, waarvan voor 18 projecten (SRD 554 mln.) de financiering rond is en voor 3 projecten nog niet.</p>									

4.4 Ondersteuning productie en arbeidspotentieel

Er zijn ook een aantal infrastructurele en ondersteunende dan wel voorbereidende investeringen nodig die van belang zijn om de productie te verhogen, de export te vergroten en het arbeidspotentieel te mobiliseren. De projecten zijn te vinden in onderstaande tabel.

Tabel 4.5: Maatregelen en projecten ter ondersteuning van productie, export en werkgelegenheid

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Landbouw	Levering en installatie van 19 nieuwe pompen op 10 lokaties landelijk (US\$ 15 mln)	Min LVV	De installatie van 19 waterpompen in de landbouwgebieden van Saramacca, Nickerie en Wanica.	Goede afwatering en bescherming van. Landbouwgebieden tegen overstromingen en het indringen van zoutwater.	2019-2021	India (EXIM Bank) Eigen begroting		19 pompen reeds in Suriname. Installatie is in uitvoering.
2	Landbouw	Levering en installatie van 20 pompen op 9 lokaties (US\$ 2,6 mln.)	Min LVV	De installatie van 20 pompen in 9 gebieden	Betere afwatering	2021	India (Credit line 2007)		In afronding

3	Landbouw veeteelt en visserij	Agricultural Equipment Assistance Project (ca.USD 1 mln)	Min LVV (Chinese ambassade uitvoering)	Aanschaf equipment tbv de agrarische sector	Ondersteuning aan de sectoren landbouw, veeteelt en visserij	2021	China (grant)		Tender phase
4	Land- bouw	Reverse linkage project between the Suriname and Malaysia in rice (USD 7,7 mln.)	Min LVV (ADRON/Mar di Holding uitvoering)	Behoud van de zelfvoorziening in rijstproductie en hoogwaardige rijst	Meer rijstproductie en export	2016- 2019 (voort- zetting)	IsDB (lening)		Gesprekken met de IsDB voor de continuering van het project met Max Agri Commerce (Memorandum of Agreement getekend in maart 2019)
5	Land- bouw	Rehabilitatie en herstructurering Alliance (USD 5 miljoen)	Min LVV	Dit zal commerciële productie van citrus op Alliance weer mogelijk maken	Bevordering citrusproductie	2021- 2022			Feasibility studie uitgevoerd. De financiering zou geschieden uit Petro Caribe Fund.
6	Land- bouw	Moving from shifting Agriculture towards agro forestry system in Suriname (US\$ 222,516)	Min LVV (Min RO uitvoering)	Capaciteitsprogramma's gericht op landbouwproductie binnen een Agroforestry- systeem	Het opzetten van een Agroforestry Technical Demonstration Unit.	2019 - 2021	Brazilië \$147,516 + FED. U OF VICOSA. \$75,000		
7	Land- bouw	Agricultural Packing House (USD 2,8 miljoen)	Min LVV	Verbeterd verpakkings- materiaal voor export landbouwproducten	Professionalisering landbouwexport	2021- 2022	???		
8	Land- bouw	Value chain analysis product(groep) (kosten USD 50.000)	Min LVV	Complete waardeketen analyse voor hogere efficiency, compliance met standaarden, versterken van het netwerk	Verhoogde kans op export per product(groep)	2021	Eigen begroting		Voortzetting FAO voor ananas voor andere producten
9	Veeteelt	Development of an animal establish- ments registration system and an animal identification and	Min LVV (FAO uitvoering)	Opzetten van een dier registratie en identificatie systeem	Dierziekte bewaking	2017-juli 2021	UN/FAO TCP/SUR/ 3501		Phase 2 in uitvoering

		traceability system in Suriname - (US\$ 475,000)							
10	Veeteelt	Rehabilitatie en opzet steriele lijn (UHT line) Melkcentrale N.V. (USD 11,13 mln)	Min LVV (Melkcentrale uitvoering)	Langere houdbaarheid van melkproducten wordt hiermee mogelijk	Betere kwaliteit melkproducten	2019-2023	India (credit-line)		Het project wordt uitgevoerd door MCP.
11	Veeteelt	Artificial insemination of Livestock (kennisuitwisseling met Indonesië) (US\$1.060.000 grant), waarvan Indonesië US\$ 380.000 en IsDB 280.000 plus Suriname US\$ 400.000	Min LVV Singosari National Artificial Insemination Centre (SNAIC)	(i) Ontwikkeling van een dienst voor kunstmatige inseminatie, (ii) ontwikkeling van standaarden voor kunstmatige inseminatie en (iii) ontwikkeling van KI bevoorradingsketen /dienstverlening	Verbeterde genetische kwaliteit van de veestapel voor de lokale en export markt	2021-2024	IsDB Indonesië Eigen begroting		Phase 1: IsDB grant: US\$ 280.000 Indonesië grant: US\$ 380.000 Gov Suriname: US\$ 400.000 Technical grant assistance agreement getekend met IsDB (april 2019) en Indonesië (juli 2020)
12	Tele-communicatie	Suriname National Broadband Network Project (USD 98,5 mln)	Min TCT Telesur	National Broadband Network Safe City, Data center, one stop service, document management service, Government private network	National Broadband Network, Safe City, Government private network, e.a.	2016-2021	China (Exim-bank)		Laatste fase
13	Internet	Internet Exchange Point Project USD 400.000	Min TCT	Het verhogen van de Internet Access Reliability	Betere internet-verbindingen	2021	FDI		Levert jaarlijks een besparing van USD 800.000 op wat kan doorwerken op lagere internet-tarieven
14	Innovatie	Centrum voor innovatie en productiviteit	Min AWJ	Oprichting van een innovatiecentrum ter bevordering van de economische en sociale	Het centrum is operationeel	2021-2022	Eigen begroting		

				ontwikkeling m.n. verduurzaming inkomen en productiviteit					
15	Toerisme	Value Chain Analysis Toerisme (kosten USD 50.000)	Min TCT	Complete waardeketen analyse voor hogere efficiency, compliance met standaarden, versterken van het netwerk	Bevordering toerisme	2021	Eigen begroting		
16	Transport	Feasibility study Transit Port Services	MinFin, ROM, TCT, OW	SPV in leven roepen voor haven/kade rechteroever Suriname rivier: aan en afvoer offshore supply vessels en transit vessels plus Freezone.	Meer efficiency, bevordering productie, export en werkgelegenheid	2021	EU of IDB		Overheid komt met grond in Na feasibility private investment
17	Transport	Veerverbinding Meerzorg - Paramaribo	Min TCT	Een nieuwe veerverbinding tussen Meerzorg en Paramaribo met aanmeersteigers	Verlichting druk op wegtransport en brug	2021-2022	Private investment		
18	Transport Ontwatering	Suriname Saramacca Canal System Rehabilitation Project (USD 35 mln.)	Min OW	Het Saramaccakanaal system versterken. Ontwatering en doorstroming verbeteren	Transport via Saramaccakanaal is weer mogelijk Ontwatering groot Paramaribo is verbeterd	2019-2024	WB		Project is nog in opstartfase
19	Transport	Baggerproject Suriname rivier N.B. de baggeraar krijgt lease rights van de Suriname rivier voor een bepaalde periode, waardoor hij zelf betaalt.	Min OW Private baggeraar	Het baggeren van de Suriname rivier t.b.v. de diepgang voor de schepen N.B. De baggeraar heeft er belang bij om bedrijven aan te trekken.	Grotere schepen zijn in staat om de haven te bereiken	2021-2023	PPP		Contract met Chinese baggeraar was te hoog en is gestopt.
20	Infrastructuur	Shore base (Overslaghaven) rechteroever Suriname rivier (US\$ 75 miljoen)	Min OW PPP	In het kader van de olievondsten is het belangrijk een Shore base te hebben van waaruit de bevoorrading van de boorplatforms kunnen plaatsvinden. Dit kan ook gebruikt worden voor	Een groter deel van de investeringen in olie blijven in Suriname	2021-2023	Eigen begroting		In 2021 de feasibility studie en voorbereiding

				verscheping van bulk (hout, e.d.)					
21	Infrastructuur Transport	Improving Transport Logistics and Competitiveness \$45.000.000	Min OW	Haven faciliteiten en efficiëntie verbeteren Verkeerssituatie rond de haven verbeteren	Haven is efficiënter Verkeer stroomt beter door	20	IDB		Project is nog in opstartfase
22	Infrastructuur	Nationaal Infrastructuur Programma fase II (USD 25 mln)	Min OW Tjongalanga	Wegen aanpakken in Zorg en Hoop en Marowijne	Wegen zijn in goede staat	In uitvoering	Voorfinanciering aannemer		Herschikking betalingsafspraken gemaakt
23	Infrastructuur	Reconditioneren en bestraten Tilakdhariweg (USD 13,1 mln)	Min OW APS	Pandit Tilakdhariweg (Commewijne) is in slechte conditie en wordt aangepakt	Wegen zijn in goede staat	In uitvoering	Voorfinanciering aannemer		Herschikking betalingsafspraken gemaakt
24	Infrastructuur	Project Guaranistraat (USD 16,5 mln)	Min OW NV NUB	Belangrijke verbindingsweg tussen Kwatta en Ringweg aanpakken en met Talud bekleden	Wegen zijn in goede staat	In uitvoering	Voorfinanciering aannemer		Herschikking betalingsafspraken gemaakt
25	Goudsector	Improving Environmental Management in Mining Sector of Suriname, with Emphasis on Gold Mining” (EMSAG) (USD 5 mln)	Min NH NIMOS	Het introduceren van kwikvrije goudwinningsmethoden in de kleinschalige mijnbouw ter uitfasering van het gebruik van kwik en daarmee de verbetering van het milieubeheer in de mijnbouwsector van Suriname	-Schone, milieuvriendelijke technologieën -Efficiency in goud extractie -Verhoogde opbrengsten	2020-2025	UNDP/GEF		In opstartfase
26	Energy	Support to improve the Sustainability of the Electricity Services (USD 30 mln. IDB + USD 5 mln. EU/CIF)	Min NH EBS	Netuitbreiding en hernieuwbare energiesystemen achterland	24 uur elektriciteit voor Powakka En 10 dorpen Boven Suriname	In afronding 2020/21	IDB EU/CIF		Project 15 en 16 zijn samen
27	Energy	Development of Renewable Energy, Energy Efficiency and Electrification (USD 4,4 miljoen IDB grant)	Min NH EBS	Operationele kosten van elektriciteitsdiensten verminderen door gebruik van RE- en EE-technologieën en duurzame bedrijfsmodellen voor exploitatie en onderhoud	Mini-grid solar plant te Godo-holo	In uitvoering t/m 2021	IDB		GEF grant

28	Entrepreneurship	Strengthening Female Entrepreneurship in Brokopondo, Sipaliwini, Marowijne, wanica (USD 501.000 IDB grant)	Wi Uma Fu Sranan	Opleiden vrouwen binnenland om productieprocessen te verbeteren op gebied van cassaveproducten	Productie en commercialisering cassavepap en andere cassaveproducten	In afronding	IDB		
29	Natural Capital	Introducing a Natural Capital Asset Class in Global Exchange Markets (USD 982.000 IDB grant)	Min ROM Intrinsic Value Exchange	Het aangeven van een model om met ecosystem services geld te verdienen bijv. zoet water, carbon credits, ecotourism. En investeringen op de internationale kapitaalmarkt aantrekken voor het opzetten van een bedrijf dat toegang heeft tot deze diensten.	Het opzetten van een Centraal Natuur Reservaat Bedrijf	2017-2022	IDB-lab		Moet weer opgepakt worden
30	Belastingen	Caricom belastingwetgeving	MinFin	Het stroomlijnen van de Surinaamse belastingwetgeving met die van de CARICOM o.m. ter vermijding van dubbele belastingen	Surinaamse bedrijven en personen (consultants) betalen slechts 1 keer belasting	2021	Eigen begroting		Discussie en besluit
<p>N.B. De ministeries moeten de bedragen voor 2021 van elk project nog invullen. Er is wel een ruwe interne schatting gemaakt per project. Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 616 miljoen, waarvan voor 23 projecten (SRD 448 mln.) de financiering rond is en voor 7 projecten nog niet.</p>									

4.5 Versterken instituten

Een belangrijk aspect om te zorgen voor een betere prestatie van de economie ligt in het versterken van diverse instituten die van vitaal belang zijn. Het gaat daarbij om het tegengaan van corruptie, versterking van controle, beter functioneren van belasting en douane, maar ook om het versterken van het bestuur in zijn algemeen (inclusief het lokaal en regionaal niveau), zodat behoorlijk bestuur norm wordt en geen uitzondering. Ook dit zijn zaken die al in het Regeerakkoord 2020-2025 zijn aangegeven. Door het tegengaan van corruptie en preventie daarvan zullen miljoenen bespaard worden (d.w.z. niet gestolen, maar correct aangewend worden) en zal

ook de productiviteit omhoog gaan (omdat men niet bang is voor repercussies en gemotiveerder is). Er ontstaat ook meer vertrouwen en een versnelling in de afhandeling wanneer instituten sterker zijn en de rechtsbescherming beter is. Dit betekent hogere productiviteit en minder verlies van oneigenlijke tijd en gelden.

Tabel 4.6: Maatregelen en projecten ter versterking van de instituten

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	NOB	Institutionele versterking NOB (U\$ 1 miljoen)	Min Fin	Het NOB inzetten voor MKMO investeringen en begeleiding (zie SER advies MKMO) en beheer van diverse fondsen.	NOB is versterkt	2021	IDB		
2	Business Forum	Heractiveren Suriname Business Forum	Min EZOTI	Het SBF is een tripartiet orgaan bij wet ingesteld om de private sector te versterken.	Nieuw SBF is benoemd en bureau is operationeel	2021	Eigen begroting		Het SBF heeft in het verleden zijn nut bewezen
3	Bosbeheer	Versterking SBB (investering USD 1 miljoen)	Min GB	Betere controle op productie en export van hout	Tegengaan smokkel en meer inkomsten voor export hout	2021	Eigen begroting		
4	Maritiem beheer	Versterking Kustwacht (investment USD 2,5 miljoen)	Min Defensie	Er worden grote hoeveelheden brandstof en andere zaken illegaal binnengesmokkeld	Tegengaan smokkel	2021	Eigen begroting		
5	Belastingen	Fiscal Strengthening to Support Economic Growth (FISEG) (USD 20 mln.)	Min Fin (was USD 40 mln., maar USD 20 miljoen is besteed voor COVID uitgaven, dus nog USD 20 miljoen over)	Huisvesting Belastingen en aankoop belasting-systemen Management trainingen Containerscan haven operationeel maken Upgrade Asycuda Voorbereiding BTW Tax Reform	Gebouw Belastingen aangekocht (USD 4,2 mln)	2017-2023	IDB		

6	Douane	Doorlichting Douane	MinFin	Via doorlichting kan de organisatie van de douane verbeterd worden m.n. de corruptie terugdringen	De douane opereert zoals het moet. Inkomsten invoerrechten zijn flink toegenomen	2021-2022	Eigen begroting		
7	Openbare aanbestedingen	Instellen van een tenderautoriteit	Min Fin Min OW	Aanbestedingen moeten openbaar zijn en niet onderhands gedaan worden (corruptiegevoelig).	Wet is aangenomen Tenderautoriteit is ingesteld en transparante aanbestedingen	2021	Eigen begroting		De wet is bijna gereed
8	Goudsector	Institutionele Versterking werkmarm Ordening Kleinschalige Goudsector (US\$ 12 mln) <ul style="list-style-type: none"> • Staatsbegroting • UNDP/GEF (schenking) • GEF and other partners • CDF, RCF, SEMIF • Cooperation French Embassy • Staatsolie (t.b.v. hulpdammen) 	Min NH Verschillende initiatieven: *Beleidsprogramma begroting 2021 * EMSAGS project (ongoing) * GEFGOLD + project * Samenwerking met IAMGOLD en NEWMONT en Staatsolie (ongoing) *Samenwerking Franse Ambassade (ongoing)	Verbetering administratieve procedures inning royalties en procedures veldcontroles voor terugdringing illegaliteit, milieuschade en criminaliteit in en rondom de goudvelden T.b.v. versterking en vergroting van de uitvoeringscapaciteit van het OKGS	- Verhoging staatsinkomsten - Verbeterde uitvoeringscapaciteit OKGS - Structuur in de Kleinschalige Goudsector in de ruimste zin des woords	Periode?	GEF SEMIF Goudbedrijven Frankrijk		
9	Diversificatie	Competitiveness and Sector Diversification Project (USD 6 mln.)	Min NH	Hervorming van de mijnbouwsector. Versterken van de groei en de concurrentiekracht binnen de KMO's	Mijnbouwwet Mineraleninstituut	2019-2025	WB		In opstartfase
10	EBS	Support for the implementation of the EBS investment Plan (USD 33 mln)	Min NH EBS	Versterken van de institutionele en operationele processen van de EBS. Upgraden National Power System infrastructure.	Verbetering informatie technologie management. Betrouwbare stroomlevering in het EPAR gebied.	2015-2021	IDB Su-L1039 loan		Reeds 89% gerealiseerd, maar vertragingen
11	Water	Feasibility studie verbetering watervoorziening	Min NH	Verbetering watervoorziening in	Op basis van feasibility studie besluiten nemen	2021	CDB		In uitvoering

		(USD 0,5 mln)		Paramaribo, Nickerie, Wanica en Para					
12	Toerisme	Afkondigen Toerisme Raamwet en Wet op Toerisme Autoriteit	Min TCT	Bevordering toerisme in de RvC minstens 60% leden van de private sector	De Toersime Autoriteit werkt	2021	Eigen begroting		Dit koppelen aan value chain analysis toerisme sector
13	Public Sector Reform	Enhancing Capacities for Integrated Public Sector Reform Initiatives (USD 500.000 IDB grant)	IDB	Het ontwikkelen van capaciteit om noodzakelijke hervormingen te kunnen doorvoeren	Een unit binnen Min Financiën opzetten voor hervorming van de verschillende afdelingen van het ministerie	2018-2021	IDB		
14	Public Sector Reform	Public Sector Reform Program 1e fase	Min Biza	Het opschonen van het ambtenarenbestand en opzetten en uitvoeren van een programma voor vervroegd pensioen	Het ambtenarenbestand is met 5.000 tot 10.000 verminderd	2021-2022	Eigen begroting		In eerste instantie vrijwillige pensionering en daarna verplicht
15	Public Sector Reform	Public Sector Reform Program 2e fase	Min Biza	Het ontwikkelen en uitvoeren van een omscholingsprogramma voor ambtenaren en deze i.s.m. de particuliere sector plaatsen in bedrijven en organisaties	Tenminste 5.000 ambtenaren zijn omgeschoold en ingezet in de particuliere sector	2021-2023	Eigen begroting IDB of WB?		In 2021 wordt uit eigen begroting het programma ontwikkeld en daarna m.b.v. donorfinanciering uitgevoerd
16	Anti-corruptie	Anti corruptiewet operationaliseren	President	Randvoorwaarden scheppen voor in werking treding Anti-Corruptiewet (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel nr. 11)	Staatsbesluiten zijn geslagen Anti-Corruptiewet is in werking	2021	Eigen begroting		
17	Anti-corruptie	Speciale aanklager bij Openbaar Ministerie aanstellen, en gelden terughalen	President Openbaar Ministerie	Ter bespoediging van de aanpak van corruptie dient er een speciale aanklager bij het Openbaar Ministerie te worden aangesteld (Regeerakkoord)	Speciale aanklager is aangesteld bij OM Gelden zijn teruggehaald	2020-2023	IMF UN		

				Ondersteuning door specialistische organisaties					
18	Anti-corruptie	Wijziging wet vervolging (voormalige) ambtsdragers	President DNA	Het wijzigen van de wet zodat (voormalige) ambtsdragers ten allen tijde ter verantwoording geroepen kunnen worden, ook al zou dat door de rechterlijke macht geschieden (Regeerakkoord Urgentiefase maatregel 13)	Wet is gewijzigd	2021	Eigen begroting		
19	Rechterlijke Macht	Versterking Rechterlijke Macht	President Min J&P	Meer rechters benoemen, President Hof van Justitie benoemen Versnelling behandeling rechtszaken	De president van het HvJ is definitief benoemd Zes rechters zijn benoemd Rechtszaken worden sneller afgewikkeld	2020-2021	Eigen begroting		
20	Decentralisatie	Afronding formele decentralisatie naar districten	Min ROS	Er zijn twee fasen van decentralisatie geweest (DLGP 1 en 2), maar nooit goed afgerond	DLGP 3 is afgerond en lokaal bestuur is versterkt	2021-2024	IDB?		
21	Good Governance	Wet op Openbaar Bestuur	Min J&P DNA	Wet op Openbaar Bestuur aannemen om burgers meer rechtszekerheid te geven	Wet is aangenomen	2021	Eigen begroting		
22	Project-uitvoering	Training PIUs	Min FIN Planbureau	Er zijn veel projecten, maar overal blijken er problemen te zijn met minder goed functionerende PIUs, omdat de mensen er gewoon niet zijn, of minder goed opgeleid zijn. Via best practices	PIUs wren beter en sneller, waardoor project performance toeneemt	2021-2023	Eigen begroting		Er is gebrek aan goed gekwalificeerd personeel voor PIUs. Ookbestaande PIUs trainen

				meer on the job trainingen.					
23	Project-uitvoering	Controle op performance donorgelden	MinFin	De uitvoering van grote projecten is zwak en kost miljoenen extra. De projecten moeten beter aangestuurd worden op hoog niveau. Ook PIUs moeten beter aangestuurd worden	Projecten worden sneller afgerond en besparing van miljoenen	2021-2023	Eigen begroting		Donoren bepalen te veel wat PIUs wel en niet kunnen doen en zo een high level groep versterkt de PIUs ook.
<p>N.B. De ministeries moeten de bedragen voor 2021 van elk project nog invullen. Er is wel een ruwe interne schatting gemaakt per project. Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 357 miljoen, waarvan voor 22 projecten (SRD 343 mln.) de financiering rond is en voor 1 project nog niet.</p>									

4.6 Maatregelen ter versterking van de sociale en overige sectoren

Naast de eerder besproken fiscale en monetaire maatregelen, de directe productieverhoging, ondersteunende maatregelen voor productie en werkgelegenheid, versterking van instituten, en het sociaal vangnet, zijn er maatregelen nodig in en ten behoeve van de sociale sector die verdergaan dan het sociaal vangnet. Hierbij kan met name gedacht worden aan maatregelen en projecten op medisch gebied, het onderwijs en de huisvesting en projecten gericht op het voorzien in basisbehoeften van daarvoor in aanmerking komende doelgroepen. Verder projecten die de woon- en leefomgeving verbeteren.

Tabel 4.7: Maatregelen ter versterking van de sociale sector

Nr	Type	Titel	Verantwoordelijk	Omschrijving	Output	Periode	Financieringsbron	Geschat bedrag 2021	Opmerkingen
1	Basisgoederen	Betaalbare basisgoederen	Min EZOTI	Het garanderen van de beschikbaarheid en betaalbaarheid van een aantal essentiële goederen om de verarming van personen, groepen en sectoren tegen te gaan.	Essentiële goederen zijn in voldoende mate beschikbaar tegen redelijke prijzen.	2021	Eigen begroting		
2	Prijscontrole	Eerlijke prijzen	Min EZOTI	Het controleapparaat van Min. EZOTI zal versterkt worden om professionele controle op prijzen uit te oefenen.	De prijscontrole is duidelijke aangescherpt	2021	Eigen begroting		

3	Huisvesting	Affordable Housing Program (USD 35 mln.)	Sozavo	Bouwen en renovatie van huizen plus elektriciteit via zonne-energie voor 1000 woningen binnenland	3.775 betaalbare woningen zijn gebouwd of gerenoveerd, waarvan 40% voor vrouwen	Op laag pitje en krijgt boost in 2021-2024	IsDB		Misschien het zonne-energie deel ook voor huizen inzetten, vanwege andere energieprojecten
4	Huisvesting	Social Housing Project USD 15 mln. China grant	Sozavo	Bouwen van 350 huizen (betreft een project uit 2016 dat nooit is uitgevoerd)	Er staan 350 huizen	2021-2022	China		Het toewijzen van grond was een probleem
5	Buurtontwikkeling	Fonds voor lokale ontwikkeling (SRD 15 mln. Grants per jaar)	Min Fin (NOB)	Een fonds voor NGOs en CBOs waaruit zij kleine projecten kunnen financieren voor hun eigen omgeving	25 projecten van max. SRD 500.000 (plus 15% eigen inbreng) zijn gerealiseerd	2021-2023	Eigen begroting		
6	District ontw. en toerisme	Private Investment (donaties)	Private	Het upgraden en herinrichten van centrum Groningen	De hoofdplaats Groningen is aantrekkelijk voor toeristen	2021-2022	Private Investment		Er is reeds een plan uitgewerkt en het wordt gedragen door DR en RR leden
7	Solidariteit	Opzetten particulier Sociaal Fonds voor verstrekking subsidie sociale sector	MinFin Sozavo Geselecteerde bedrijven	Diverse bedrijven worden uitgenodigd om een speciaal fonds met beheersunit op te zetten t.b.v. organisaties in de sociale sector die subsidie behoeven. Deze taak wordt overgeheveld van de overheid naar de private sector, waarbij de bedrijven hun maatschappelijke bijdrage structureel leveren.	Organisaties in de sociale sector hebben meer zekerheid qua ondersteuning. De begroting wordt minder belast. Personeel wordt van overheid naar sociale sector overgeplaatst.	2021-2023	Private Investment		Er zijn bedrijven die reeds incidenteel sociale organisaties ondersteunen. Het fonds ziet toe op het gebruik van de middelen en op de verantwoording daarvan.
8	Energie	Rural electrification through hybrid diesel solar PV systems in 50 villages (USD 35 mln.)	Min NH EBS	Het aanleggen van elektriciteit in 50 dorpen in het binnenland	50 dorpen hebben dag en nacht elektriciteit	2020-2025	India		Hiervan USD 1,5 mln van India en rest eigen bijdrage overheid
9	Water	Reinforce the Water Sector in Suriname (€ 3	Min NH SWM	Toegang tot veilige en duurzame watervoorziening in het Kustgebied van Suriname te ondersteunen. Voorbereiden van	Verbeterd watervoorzieningssysteem	2018-2022	AFD/CIF		Aanvullende schenking op een AFD lening van € 12,5 mln.

		mln. AFD/CIF grant)		de uitbreiding watervoorzieningssystemen naar het hele kustgebied. Financiële duurzaamheid van de dienst te waarborgen					
10	milieu	Sanitary landfill Ornamibo US\$ 24,5 mln.	Min ROM	Verbetering van het beheer en verwerking van huishoudelijk afval in groot Paramaribo en de aanleg van een moderne sanitaire stortplaats op Ornamibo met minimale milieu effecten	-Modernste technologie voor afvalbeheer -Sluiten van huidige dumpsite die negatieve impact heeft op het milieu -Opzetten van een sanitary landfill -Stoppen van de vervuiling van de Para Rivier	2021-2023	Green Climate Fund (grant)		Voorstel reeds volledig uitgewerkt en zal worden ingediend ter financiering
11	Veiligheid	Neighborhood policing (USD 300.000 CDB grant)	KPS	ontwikkelen van een communicatiestrategie alsook capaciteits- en organisatorische versterking voor het Neighbourhood Policing Programme.	Verbeterde buurtwacht	In afronding 2021	CDB		Wordt omgezet in COVID steun aan KPS
12	Gezondheidszorg	COVID support (USD 20 mln.)	Min Fin	Optopping AOV, AKB en FB (reimbursement)	De gelden die de overheid heeft uitgegeven aan optopping van AOV, AKB en FB i.v.m. COVID worden terugbetaald	2020-2021	IDB		Dit project is ook genoemd in tabel 4.1 maar hier betreft het de financiering
13	Gezondheidszorg	Health project Albina Hospital optopping (Euro 5 mln.)	Min VG	Albina hospitaal is al afgebouwd, maar heeft nog wat aanpassingen en moet operationeel gemaakt	Albina heeft een Hospitaal	2021-2023	AFD		
14	Gezondheidszorg	Health Facilities Improvement AZ and RGD (USD 32,5 mln.)	Min VG	Renovatie beddenhuis en Intensive Care Unit Renovatie RGD poliklinieken Medisch apparatuur	Bouw nieuwe ICU en 6 operatiekamers AZ 6 poliklinieken RGD	2014 t/m 2022	OPEC		
15	Gezond-	COVID virus disease 2019 Emergency	Min Fin	Herfinanciering Faciliteit voor fiscal space	Er word wat financieringsruimte	2020-2021	CDB		

	heids- zorg	Support Loan (USD 8,2 mln.)			geschapen middels herfinanciering				
16	Onder- wijs	Reforming the Technical, Vocational and Training Project (TVET) (USD 15,7 mln)	MINOWC	Verbeteren van het Beroeps- onderwijs op LBO nivo en de hervorming van de wet- en regelgeving van het Beroeps- onderwijs (Technical and Vocational Education and Training) door met name het opzetten van een Nationale Training Autoriteit (NTA).	NTA operationeel Wet en regelgeving aangepast. Renoveren/bouwen van 39 praktijklokalen in 5 distrecten, aankoop van equipment en tools voor de 39 praktijklokalen.	2014 t/m 2022	IsDB		
17	Onder- wijs	Enhancement of the Technical & Vocational Education and Training Project (ETVET) (USD 21,94 mln)	MINOWC	Upgraden en het toegankelijker maken van het Beroepsonderwijs op LBO nivo door versterken van het beroepsonderwijs middels trainingen voor de leerkrachten en het uitvoeren van train the trainer programmas, capaciteits versterking voor het beroepsonderwijs en curriculum vernieuwen op basis van CBET based programmas.	Getrainde leerkrachten met nieuw curriculum. Bouwen van 8 practical hubs in de districten & binnenland. Bouwen van woningen te Apoera voor leerkrachten, aanschaf materiaal en equipment voor de nieuwe praktijkcentra's.	2015 t/m 2022	CDB		
18	Onder- wijs	Secondary and Technical Education Support Project (STES) (USD 30,8 mln.)	MINOWC OW	Het vergroten van de toegang tot VOJ, VOS en Beroeps- onderwijs, alsmede de kwaliteit van het Secundair Onderwijs (VOJ, VOS, LBO en MBO) te verhogen.	Bouw secundair en technisch onderwijs center voor 1.140 studenten met een internaat voor 576 studenten voor met name studenten uit het binnenland te Hannover, Para.	2016 t/m 2023	IsDB		
19	Onder- wijs	Basic Education Improvement Program (BEIP 2) (USD 20 mln.)	MINOWC	Verhoging van de leerresultaten van alle lagere schoolstudenten en verbetering van de interne efficiëntie van het onderwijssysteem.	Het curriculum van de laatste twee jaar v/h basisonderwijs is ontwikkeld, de toegang tot scholen is verbeterd en de capaciteit van het MINOWC is verbeterd.	2015 t/m 2022	IDB		
20	Cul- tuur	Paramaribo Urban Rehabilitation	MINOWC	Binnen dit project wordt de waterkant gerehabiliteerd, diverse gebouwen opgeknapt en	Nieuw DNA gebouw en ministerie Algemene Zaken.	2017 t/m 2022	IDB		

	Toe- risme	Program (PURP) (USD 20 mln.)		o.m. een nieuw gebouw voor de Nationale Assemblee opgezet. Ook komt er een toerismeplan	4 erfgoed gebouwen gerenoveerd. Waterkant opgeknapt. Parkeerplaats Toerismeplan				
21	Ram- pen- bestrij- ding	Contingent Loan for Natural Disaster Emergencies, ook voor COVID (USD 30 mln.)	MinFin (NCCR)	Dit is een noodfonds, waarvan pas getrokken wordt wanneer er zich iets ernstigs voordoet	Aankoop COVID vaccins	2021-2024	IDB		Deel gebruikt
22	Subsi- die	Besparingen op subsidies	MinFin	Onderzoek naar verschillende subsidies en de kosten daarvan. Het maken van beleidskaders voor de verschillende soort subsidies	Stroomlijning van het subsidiebeleid en de beleidskaders.	2021-2023	Eigen begroting		Dit betreft verschillende ministeries en organisaties.
<p>N.B. De ministeries moeten de bedragen voor 2021 van elk project nog invullen. Er is wel een ruwe interne schatting gemaakt per project. Totale schatting voor de projectuitvoering in 2021 is SRD 1.304 miljoen, waarvan voor 20 projecten (SRD 1.286 mln.) de financiering rond is en voor 2 projecten nog niet.</p>									

4.7 Effect van de maatregelen voor de huishoudens

Eerder in dit crisis- en herstelplan zijn aan bod gekomen de monetaire en fiscale maatregelen enerzijds en het flankerend beleid, in het bijzonder het sociaal vangnet, anderzijds. De hamvraag is hierbij natuurlijk wat concreet betekent dit voor verschillende huishoudens en verschillende inkomensgroepen, temeer daar enkele monetaire en fiscale maatregelen indirect de koopkracht kunnen eroderen. Zo zal bijvoorbeeld de verhoging van de electriciteitstarieven ongetwijfeld leiden tot een stijging van de prijzen voor goederen en diensten (inflatie), waardoor je dus met hetzelfde salaris (de subjectsubsidie voor de electriciteitsubsidie niettegenstaande) simpelweg minder kan kopen (met andere woorden, een daling van de koopkracht). Hier tegenover staat het sociaal vangnet, welke op verschillende fronten huishoudens steun aanbiedt zodat de koopkracht erosie tot een minimum beperkt wordt. Hierbij wordt er voortborduurd op het principe dat “de breedste schouders de zwaarste lasten moeten dragen”, waarbij het sociaal vangnet de lagere loongroepen en kinderen (waaronder zuigelingen) relatief meer steun biedt.

Tabel 4.8: Effect zonder loonsverhoging en met electriciteit subjectsubsidie

	1fase*	1fase*	1 fase*	1fase*	2fase*	3fase
	1 kamer woning	2 kamer woning	3 kamer woning	4 kamer woning met 1 A/C	4 kamer woning met 3 A/C	5 kamer woning met 7 A/C
Verbruik in kWh:	96	167	220	501	1303	3021
Huidige rekening in SRD:	37	56	72	171	1033	3268
Nieuwe rekening in SRD:	85.66	173.95	239.86	495.86	1484	3846.37
% stijging:	131.51	210.63	233.14	189.98	43.66	17.70
Netto Salaris						
gem.loon in SRD	3576	3491	3402	3337	3081	2092
0.30*gem.loon in SRD	1176	1090	1002	936	680	
0.5 *gem.loon inSRD	1893	1808	1719	1653	1397	409
0.75*gem.loon in SRD	2789	2703	2615	2549	2293	1305
1.5*gem.loon in SRD	4623	4538	4449	4383	4127	3139
2*gem loon in SRD	5670	5585	5496	5430	5174	4186
2.5* gem.loon in SRD	6717	6631	6543	6477	6221	5233
Mensen met beperking	1000	914	826			
Werkloosheid uitkering	1500	1414	1326			

Bron: SPS, EBS

*Subsidie voor fase 1 en 2 bedraagt SRD 250 per maand

De materie wordt al heel gauw complex indenkende dat er verschillende situaties zijn als het gaat om huishoudens, zoals verschillend aantal kinderen afhankelijk van een loontrekker, maar ook verschillende typen huisaansluitingen, waardoor de tarieven verschillen. Dit zorgt voor een brede variëteit aan uitgaven voor electriciteit, en een brede variëteit aan steun. Om dit toch nog inzichtelijk te maken, is het gemiddeld

maandloon bij de overheid genomen over 2020 (aan de hand van gegevens van CEBUMA), inclusief de SRD100 koopkrachtversterking en de belastingkorting, en zijn hiervan verschillende hoogten van het netto maandloon afgeleid (door te vermenigvuldigen met respectievelijk 0.3, 0.5, 0.75, 1, 1.5, en 2) waardoor toch nog een breed spectrum van loongroepen (in de private sector) onder de hoede wordt genomen. Voor deze loonhoogten is vervolgens uitgerekend wat er overblijft van het loon nadat aan de maandelijkse electriciteitsverplichtingen (conform de nieuwe tarieven) is voldaan, waarbij dit is uitgerekend voor elk van de tariefgroepen. Dit is weergegeven in tabel 4.8. Er moet hierbij worden opgemerkt dat het loon betreft zonder loonsverhoging en zonder steun. Daarnaast zijn er enkele combinaties van maandloon en tariefgroep grijs gekleurd, daar deze niet realistisch zijn (bijvoorbeeld 0.3 maal het gemiddeld maandloon verdienen – SRD 1784 – en voldoen aan de electriciteitsverplichtingen voor een woning met 5 kamers en 7 airconditioners). Bovendien is ook het effect op de uitkering voor werklozen en mensen met een beperking opgenomen. Tabel 4.9 geeft exact hetzelfde weer, maar hierbij is voorgenomen 25% loonsverhoging meegenomen; zoals verwacht blijft er meer over van het netto maandloon.

Tabel 4.9: Effect met loonsverhoging en met electriciteit subjectsubsidie

		1fase*	1fase*	1 fase*	1fase*	2fase*	3fase
		1 kamer woning	2 kamer woning	3 kamer woning	4 kamer woning met 1 A/C	4 kamer woning met 3 A/C	5 kamer woning met 7 A/C
Verbruik in kWh:		96	167	220	501	1303	3021
Huidige rekening in SRD:		37	56	72	171	1033	3268
Nieuwe rekening in SRD:		85.66	173.95	239.86	495.86	1484	3846.37
% stijging:		131.51	210.63	233.14	189.98	43.66	17.70
Netto Salaris							
gem.loon in SRD	4100	4014	3926	3860	3604	2616	
0.30*gem.loon in SRD	1445	1359	1271	1205	949		
0.5 *gem.loon inSRD	2341	2255	2167	2101	1845	857	
0.75*gem.loon in SRD	3446	3360	3272	3206	2950	1962	
1.5*gem.loon in SRD	5408	5323	5235	5169	4913	3924	1562
2*gem loon in SRD	6717	6631	6543	6477	6221	5233	2871
2.5* gem.loon in SRD	8026	7940	7852	7786	7530	6542	4179

Bron: SPS, EBS

*Subsidie voor fase 1 en 2 bedraagt SRD 250 per maand

Vanuit tabel 4.9, waarbij de voorgenomen loonsverhoging is meegenomen, wordt nu bekeken wat er overblijft van het netto maandloon inclusief steun vanuit het sociaal vangnet met aftrek van de electriciteitsverplichtingen (met de nieuwe tarieven). In dit sociaal vangnet zit onder andere opgenomen:

- Voedselpakket: gemiddeld SRD370
- Verhoging van de Algemene KinderBijslag: SRD75 per kind
- Babymelk: gemiddeld SSRD1450 per baby per maand

- Schoolvervoer: gemiddeld SRD 167 per kind

Dit betekent dat de hoeveelheid steun verschilt per huishouden. In de tabellen 4.10, 4.11, en 4.12 is weergegeven wat het effect is op het loon van de nieuwe electriciteitstarieven *met* de loonsverhoging en met de sociale steun, voor de respectieve gevallen 1 ouder – 1 kind, 1 ouder – 2 kinderen, en 1 ouder – 3 kinderen, waarvan 1 baby. Hierbij zijn er aannames gemaakt welke loongroepen gebruik zullen maken van één of meerdere elementen van sociale steun, waarbij de zwakste onkomensgroepen licht-roze gekleurd zijn in onderstaande tabellen.

Tabel 4.10: Effect op het maandinkomen met loonsverhoging, electriciteit subjectsubsidie en sociale steun voor 1 ouder met 1 kind

		1fase*	1fase*	1 fase*	1fase*	2fase*	3fase	
		1 kamer woning	2 kamer woning	3 kamer woning	4 kamer woning met 1 A/C	4 kamer woning met 3 A/C	5 kamer woning met 7 A/C	
Verbruik in kWh:		96	167	220	501	1303	3021	
Huidige rekening in SRD:		37	56	72	171	1033	3268	
Nieuwe rekening in SRD:		85.66	173.95	239.86	495.86	1484	3846.37	
% stijging:		131.51	210.63	233.14	189.98	43.66	17.70	
Netto maandsalaris met 25% loonsverhoging		met steun		Besteedbaar loon na aftrek nieuwe electriciteitsrekening				
gem.loon in SRD	4100	4175	4089	4001	3935	3679	2691	328
0.30*gem.loon in SRD	1445	2057	1971	1883	1817	1561	573	
0.5 *gem.loon inSRD	2341	2953	2867	2779	2713	2457	1469	
0.75*gem.loon in SRD	3446	3891	3805	3717	3651	3395	2407	
1.5*gem.loon in SRD	5408	5483	5398	5310	5244	4988	3999	1637
2*gem loon in SRD	6717	6792	6706	6618	6552	6296	5308	2946
2.5* gem.loon in SRD	8026	8101	8015	7927	7861	7605	6617	4254

Bron: SPS, EBS

*Subsidie voor fase 1 en 2 bedraagt SRD 250 per maand

Tabel 4.11: Effect op het maandinkomen met loonsverhoging, electriciteit subjectsubsidie en sociale steun voor 1 ouder met 2 kinderen

			1fase*	1fase*	1 fase*	1fase*	2fase*	3fase
			1 kamer woning	2 kamer woning	3 kamer woning	4 kamer woning met 1 A/C	4 kamer woning met 3 A/C	5 kamer woning met 7 A/C
Verbruik in kWh:			96	167	220	501	1303	3021
Huidige rekening in SRD:			37	56	72	171	1033	3268
Nieuwe rekening in SRD:			85.66	173.95	239.86	495.86	1484	3846.37
% stijging:			131.51	210.63	233.14	189.98	43.66	17.70
Netto maandsalaris met 25% loonsverhoging		met steun	Besteedbaar loon na aftrek nieuwe electriciteitsrekening					
gem.loon in SRD	4100	4250	4164	4076	4010	3754	2766	403
0.30*gem.loon in SRD	1445	2299	2213	2125	2059	1803	815	
0.5 *gem.loon inSRD	2341	3195	3109	3021	2955	2699	1711	
0.75*gem.loon in SRD	3446	3966	3880	3792	3726	3470	2482	
1.5*gem.loon in SRD	5408	5558	5473	5385	5319	5063	4074	1712
2*gem loon in SRD	6717	6867	6781	6693	6627	6371	5383	3021
2.5* gem.loon in SRD	8026	8176	8090	8002	7936	7680	6692	4329

Bron: SPS, EBS

*Subsidie voor fase 1 en 2 bedraagt SRD 250 per maand

Tabel 4.12: Effect op het maandinkomen met loonsverhoging, electriciteit subjectsubsidie en sociale steun voor 1 ouder met 3 kinderen, waarvan 1 baby

			1fase*	1fase*	1 fase*	1fase*	2fase*	3fase
			1 kamer woning	2 kamer woning	3 kamer woning	4 kamer woning met 1 A/C	4 kamer woning met 3 A/C	5 kamer woning met 7 A/C
Verbruik in kWh:			96	167	220	501	1303	3021
Huidige rekening in SRD:			37	56	72	171	1033	3268
Nieuwe rekening in SRD:			85.66	173.95	239.86	495.86	1484	3846.37
% stijging:			131.51	210.63	233.14	189.98	43.66	17.70
Netto maandsalaris met 25% loonsverhoging		met steun	Besteedbaar loon na aftrek nieuwe electriciteitsrekening					
gem.loon in SRD	4100	4325	4239	4151	4085	3829	2841	478
0.30*gem.loon in SRD	1445	3074	2988	2900	2834	2578	1590	
0.5 *gem.loon inSRD	2341	3636	3550	3462	3396	3140	2152	
0.75*gem.loon in SRD	3446	4375	4289	4201	4135	3879	2891	
1.5*gem.loon in SRD	5408	5633	5548	5460	5394	5138	4149	1787
2*gem loon in SRD	6717	6942	6856	6768	6702	6446	5458	3096
2.5* gem.loon in SRD	8026	8251	8165	8077	8011	7755	6767	4404

Bron: SPS, EBS

*Subsidie voor fase 1 en 2 bedraagt SRD 250 per maand

Tabel 4.13: Procentuele verhoging als gevolg van loonsverhoging en sociale steun ten opzichte van het nettoloan in 2020

			1 Ouder - 1 Kind	1 Ouder - 2 Kinderen	1 Ouder - 3 Kinderen, w.o. 1 baby			
	A	B	C	D	E	C/A	D/A	E/A
	netto loon 2020	netto loon met verhoging	netto loon incl. verhoging plus steun (tabel 4.9, 4.10, 4.11)			procentuele verhoging 2021 tov netto loon 2020		
gem.loan in SRD	2726	4100	4175	4250	4325	53	56	59
0.30*gem.loan in SRD	1004	1445	2057	2299	3074	105	129	206
0.5 *gem.loan inSRD	1587	2341	2953	3195	3636	86	101	129
0.75*gem.loan in SRD	2203	3446	3891	3966	4375	77	80	99
1.5*gem.loan in SRD	3773	5408	5483	5558	5633	45	47	49
2*gem loan in SRD	4820	6717	6792	6867	6942	41	42	44
2.5* gem.loan in SRD	5867	8026	8101	8176	8251	38	39	41
gem. loon politie	2956	4387	4462	4537	5312	51	53	80
gem. loon brandweer	3227	4726	4801	4876	5651	49	51	75
gem. loon leerkr. Bijz. LO	2368	3652	3727	4172	4947	57	76	109
gem. loon leerkr. BNO	2783	4171	4246	4691	5100	53	69	83
gem. loon leerkr. VOS	2991	4431	4506	4581	5356	51	53	79
gem. loon leerkr. IOL	3358	4890	4965	5040	5815	48	50	73
gem. loon verpleging	2563	3902	3977	4386	5197	55	71	103

Echter zeggen deze absolute cijfers onvoldoende; wat van belang is om te weten wat de te verwachten inflatiecijfers zijn en in hoeverre de loonsverhoging en de sociale steun de inflatiecijfers kunnen evenaren of zelfs overtreffen, waarbij je dus effectief niet achteruit gaat. Hiertoe is tabel 4.12 geconcipieerd waarin voor elk van de 3 situaties (1 ouder – 1 kind, 1 ouder – 2 kinderen, en 1 ouder – 3 kinderen, waarvan 1 baby) de procentuele loonsverhoging ten opzichte van het netto maandloon in 2020 (dus zonder belastingkorting en koopkrachtversterking, welke wel in 2021 worden voortgezet) is weergegeven. In deze tabel is tevens dezelfde exercitie verricht voor een aantal functionele groepen zoals politieambtenaren, verpleegkundigen, leerkrachten, etc. welke een aanzienlijk deel van de beroepsbevolking vormen. Hierbij wordt opgemerkt dat de verscheidene toelagen waarop delen van deze groepen aanspraak maken, niet zijn meegenomen in de berekening van de procentuele toename (de toelagen zullen de verhogingen alleen maar hoger – en dus positiever – doen uitkomen). Uit deze tabel blijkt ook weer dat “de breedste schouders de zwaarste lasten” zullen dragen daar die loongroepen er procentueel minder op vooruit gaan dan de lagere inkomens. Daarnaast wordt er meer steun verleend aan loontrekkers met meer kinderen, met een speciale aandacht voor zuigelingen. Deze percentages kunnen nu vergeleken worden met de verwachte inflatiecijfers voor de komende jaren zoals bepaald met behulp van verschillende rekenkundige modellen, welke vervat zijn in tabel 4.14.

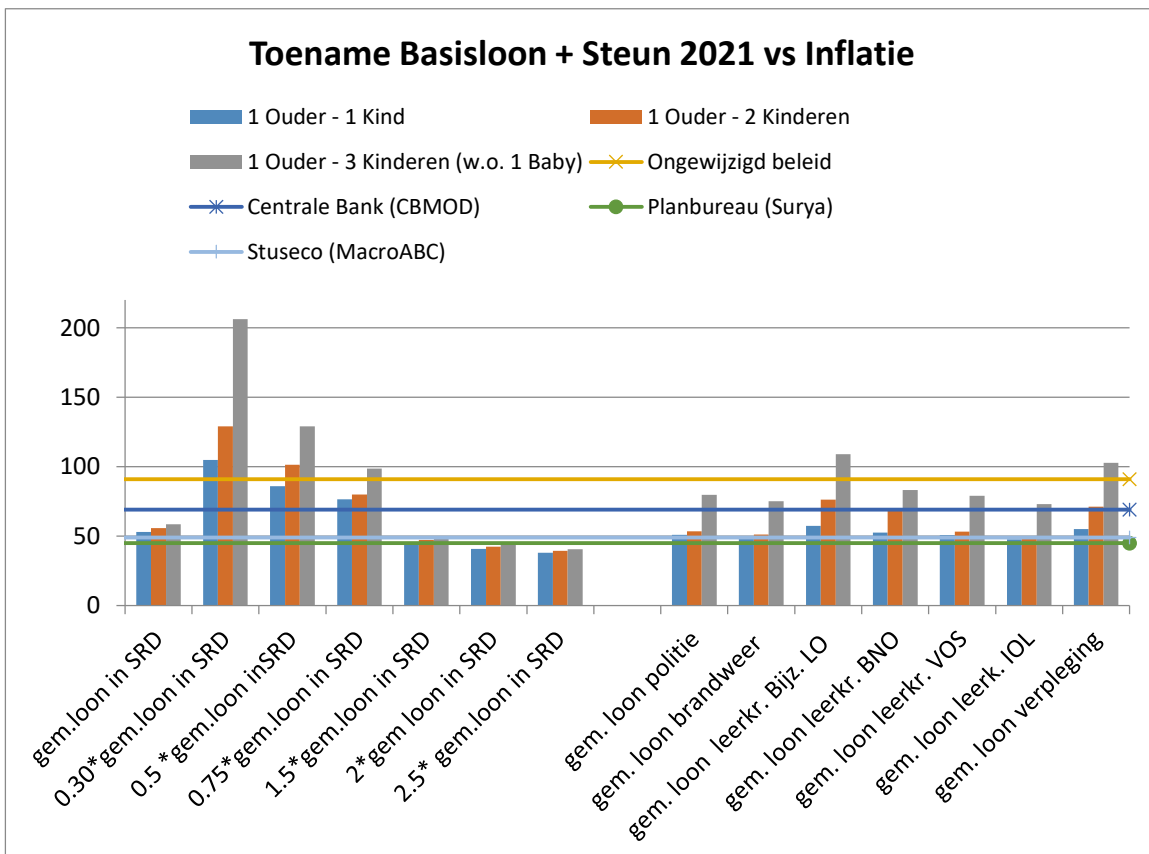
	2021	2022	2023
Ongewijzigd beleid	91	70	62
Centrale Bank (CBMOD)	64	21	11.5
Planbureau (Surya)	45	19	8
Stuseco (MacroABC)	49	17	6

Tabel 4.14: Inflatieverwachtingen voor de komende jaren gecalculeerd door verschillende modellen

Op basis van deze twee tabellen kan geconcludeerd worden dat, ofschoon nagenoeg niemand ongehavend door de monetaire en fiscale maatregelen heen komt, de loonsverhoging en de sociale

steun de schade aanzienlijk beperken, de noodzakelijke maatregelen dragelijker maken, de breedste schouders de zwaarste lasten laten dragen, grote groepen loontrekkers tegemoet wordt gekomen en de meest weerbaren in de samenleving, kinderen, niet worden ontzien als het gaat om sociale steun. Sterker nog, in bepaalde gevallen gaat men er met de steun en de loonsverhoging en zelfs een beetje op vooruit. Dit alles is voor de overzichtelijkheid weergegeven in figuur 4.2.

Figuur 4.2: Loonverhoging en steun per loongroep en met inachtneming van het aantal kinderen ten opzichte van inflatieverwachtingen

5 UITVOERINGSMODALITEITEN EN TIJDLIJN

5.1 Inleiding

Het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 dient in de tijd uitgezet te worden, waarbij duidelijk wordt wanneer een bepaalde maatregel of project van start gaat en hoe die uitgevoerd wordt en wie daarvoor verantwoordelijk is. Deze matrix wordt separaat gemaakt en zal dienen als monitoringsinstrument. Aan het eind van dit hoofdstuk wordt een deel van de matrix weergegeven m.n. de SBS maatregelen. In dit hoofdstuk wordt verder aangegeven hoe de communicatie zal geschieden met de stakeholders en de samenleving. Verder hoe de financiering van het plan zal plaatsvinden.

5.2 Verantwoordelijkheid voor implementatie en monitoring CHP

De regering is verantwoordelijk voor de uitvoering van het CHP en deze verantwoordelijkheid wordt toebedeeld aan een speciale Onderraad van de Raad van Ministers. Deze Onderraad voor de Uitvoering van het CHP staat onder leiding van de Minister van Financiën & Planning. Daarnaast wijst de Regering nog twee ministers aan. De Onderraad komt wekelijks bijeen om voor een goede voortgang te zorgen en waar nodig besluiten te nemen.

De Onderraad wordt bijgestaan door een stuurgroep of Implementatie Unit CHP, welke bestaat uit de directeurs van de drie ministeries (die in de Onderraad zitten), de directeur van het Planbureau en een vertegenwoordiger van het kabinet van de President en van de vice-President. Daarnaast kunnen indien nodig nog één of twee zeer ervaren deskundigen aan de Implementatie Unit CHP worden toegevoegd. De Implementatie Unit komt tenminste wekelijks bijeen, rapporteert aan de Onderraad, en bereid besluiten voor de Onderraad voor. De voorzitter van de Implementatie Unit CHP zit aan bij de vergaderingen van de Onderraad.

Voor elk van de maatregelen en projecten worden verantwoordelijke personen c.q. werkgroepen aangewezen, welke ervoor zorg moeten dragen dat de betreffende maatregel/project goed wordt voorbereid, de nodige besluiten worden genomen en de implementatie begint. Daarna worden de maatregelen verdere gemonitord door de verantwoordelijke personen of werkgroepen. De verantwoordelijke personen/werkgroepen rapporteren tweewekelijks aan de Implementatie Unit CHP.

De Implementatie Unit CHP onderhoudt met een aantal nader te bepalen stakeholders regelmatig (tenminste eens per maand) contact, hetgeen gelegenheid geeft tot eventuele bijsturing.

Eens per maand komt de Onderraad bijeen met de President om over de voortgang te rapporteren.

De voortgang van het CHP wordt vastgesteld aan de hand van een aantal indicatoren die de stuurgroep opmaakt en maandelijks bijhoudt en welke wordt gebruikt ter bijsturing van het CHP.

Ten behoeve van de meting van de effecten van het CHP wordt eens per kwartaal een conjunctuuronderzoek gedaan bij 100 grote bedrijven in diverse kernsectoren, gericht op investeringen en werkgelegenheid.

Het is verwachtbaar dat het IMF eigen monitoringseisen zal stellen met name om data van verrichtingen en effecten binnen te krijgen. Hiertoe zal nader overleg gevoerd worden met het IMF.

De regering streeft er naar om slechts één monitoringsunit voor het CHP en het SBA te hebben en niet twee aparte units, omdat dit de eenheid van beleid kan schaden en tot onnodige discussie kan leiden. Bijsturing dient te geschieden vanuit duidelijke voortgangscontroles en meting van de effecten. De bijsturing dient ook snel te gebeuren en niet door een bureaucratisch proces vertraagd te worden.

De Implementatie Unit CHP dient gezien te worden als de Program Implementation Unit (PIU) van het CHP. Het CHP dient gezien te worden als een programma dat goed aangestuurd moet worden, zodat alle maatregelen en projecten ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. De Implementatie Unit CHP dient over een eigen budget te beschikken, waaruit deskundigen kunnen worden betaald, waaruit onderzoeken worden betaald en waaruit de communicatiekosten worden betaald. Zij stuurt deze processen ook aan, zodat er één duidelijk coördinatiepunt is met een voltijdse coördinator, die lid dan wel voorzitter is van de Implementatie Unit CHP. De financiering van de PIU en alle activiteiten zal verder uitgewerkt worden, maar zal wellicht in de orde van SRD 15 miljoen per jaar liggen. De financiering zal voorgelegd worden aan één van de samenwerkingspartners.

5.3 Matrix van maatregelen en monitoring met tijdlijn

De fiscale maatregelen in de besprekingen tot een SBA met het IMF, zijn hier nader uitgeschreven in concrete acties en stappen tot uitvoering (zie de twee matrixen in dit hoofdstuk). En elk is in een tijdlijn geplaatst. De maatregelen die zijn uitgeschreven, zijn als volgt ingedeeld:

- A. Fiscaal: Inkomstenverhogende maatregelen
- B. Fiscaal: Uitgavenverlagende maatregelen
- C. Sociale maatregelen

Cijfers komen uit de discussie en de tabel zoals besproken en opgemaakt door het technisch team. De koers voor de USD is steeds 14,29.

Voor elke maatregel wordt er een verantwoordelijke aangesteld voor het halen van de targets en binnen het tijdsbestek. In de voorbereidingsfase zijn belangrijk: wet- en regelgeving, het gereedmaken van de organisatie en communicatie met de gemeenschap en direct betrokkenen.

Er wordt periodiek verslag uitgebracht aan de Implementatie Unit CHP. Het verslag omvat primair de meetbare en relevante indicatoren.

De maatregelen en projecten die in de tabellen 4.4 tot en met 4.7 zijn aangegeven worden nader uitgewerkt, waarbij de afstemming met het betreffend ministerie goed geregeld zal worden.

5.4 Communicatie en overleg

Communicatie en overleg met belangrijke stakeholders en met de samenleving is van groot belang. Zowel DNA, SER als de Staatsraad hebben dit onderstreept en aangegeven dat dit ook van belang is bij de implementatie van de maatregelen.

De regering onderkent dit belang en heeft dan ook reeds kort na de totstandkoming van de coalitie een grote serie van hearings gehouden met vele maatschappelijke en economische groepen. Nadat de nieuwe coalitie midden juli 2020 de regeermacht kreeg, trad er een periode van inventarisatie in om te zien wat er precies was overgenomen. Hierbij werden veel misstanden ontdekt, terwijl de financiële en economische crisis alle aandacht vroeg om tenminste te kunnen overleven. In september werden de eerste financiële documenten geschreven en aan verschillende stakeholders voorgelegd voor commentaar. Ook werd reeds in september met De Nationale Assemblee hierover een discussie gevoerd en goedkeuring voor de eerste maatregelen verkregen.

In november begonnen de eerste formele gesprekken met het IMF en werd ook begonnen met het verder uitwerken van de financiële documenten tot het Crisis- en Herstelplan 2020-2022 en het doorrekenen van effecten van de reeds genomen en nog te nemen maatregelen. In december werden de contouren van de plannen wat duidelijker en werden ook meteen gesprekken gevoerd met een groot aantal stakeholders. Dit gebeurde steeds in een open sfeer, waarbij interactie gestimuleerd werd. Er zijn in de afgelopen maanden tenminste tien interactieve sessies met verschillende stakeholders gehouden en dit zal worden voortgezet.

Naast het financieel economisch succes welke met het CHP moet worden gerealiseerd, is het eveneens van groot belang dat de burger, de samenleving, gedurende het gehele proces wordt ondersteund door het managen van hun verwachtingen.

Iedere maatregel zal immers een bepaald effect veroorzaken bij de Surinaamse bevolking. De bereidheid om deze effecten te accepteren en te willen dragen, zal alleen mogelijk zijn, door gedurende de duur van dit programma constant de percepties van de burgers te meten. Eens per kwartaal (en indien nodig vaker) zal er daarom een meting zijn om de samenleving in staat te stellen hun mening, beleving, percepties en

gevoelens te uiten. De resultaten uit ieder onderzoek zullen vervolgens vertaald worden in evenwichtige communicatie boodschappen en momenten waarin duidelijkheid wordt verschaft.

Zonder continue verdiepte communicatie met de bevolking, zal de gemiddelde burger, onwetendheid van wat hij kan verwachten, zich bij iedere maatregel verbijten in onzekerheid en angst. Dit kan en moet voorkomen worden. Ook de percepties van belangrijke maatschappelijke stakeholders binnen de samenleving zullen op regelmatige basis onderzocht worden en zij zullen betrokken worden bij het managen van de verwachtingen van de bevolking.

De bevolking en relevante stakeholders dienen regelmatig te worden voorzien van informatie over het CHP en dienen ook in de gelegenheid te worden gesteld om hierover te communiceren. Hiertoe wordt een apart communicatieplan gemaakt dat simultaan wordt uitgevoerd met de implementatie van het Crisis- en Herstelplan. Voor de professionaliteit van de communicatie wordt een apart bureau ingehuurd, die het gehele proces zal begeleiden.

Hiernaast houdt de regering zeer regelmatig persconferenties, waarbij openheid van zaken gegeven wordt.

5.5 Financiering Crisis- en Herstelplan

De maatregelen en projecten in het Crisis- en Herstelplan vergen een extra inspanning van de overheid en brengt kosten met zich mee. De financiering hiervan zal op verschillende manieren plaatsvinden. Tabel 5.1 laat zien op welke wijze de 96 projecten en maatregelen worden gefinancierd op het gebied van de productie, export, werkgelegenheid, ondersteuning van deze eerdergenoemde gebieden, de institutionele versterking en de sociale sector. Een aantal van deze projecten hebben betrekking op maatregelen van de Stand-By-Arrangement met het IMF m.n. de monetaire en begrotingsmaatregelen, maar ook op het Sociaal Vangnet. Een aantal van de maatregelen/projecten uit het SBA komen terug voor financiering zoals de Public Sector Reform, COVID steun, Taks Reform (FISEG project), zodat in de financiering is voorzien. Een aantal andere maatregelen worden uit de eigen reguliere begroting gefinancierd.

Het IMF zal via betalingsbalans steun het programma in zijn algemeenheid ondersteunen en de Centrale Bank middelen geven om de betalingsbalans te verbeteren. Daarbij wordt vooralsnog uitgegaan van ca. USD 250 miljoen per jaar. Dit zal positief doorwerken op de wisselkoers. Ook zal een overeenkomst met het IMF positief doorwerken naar de onderhandelingen met de schuldeisers, die weer van belang zijn om de begroting in balans te brengen en een oplossing te vinden voor de rentebetalingen en schuldaflossingen.

Tabel 5.1: Financieringsmatrix van CHP projecten en maatregelen in 2021

		Financieringsstatus 1 = gratis t/m 7 = hoogste rente							
		1	2	3	4	5	6		
Bedragen in SRD miljoen					lening	lening	lening		
		Grant	Public-Private	Eigen begroting	Multilateraal	Bilateraal	Commercieel	Totaal	
Tabel 4.4	Productie, export, werk (21 proj)	30,9	24,6	320,3	224,3	1,4	116,5	718	
Tabel 4.5	Ondersteuning productie (30 proj)	54,2	130,4	226,6	117,3	87,8	0	616,2	
Tabel 4.6	Institutionele versterking (23 proj)	5	0	64,3	288	0	0	357,3	
Tabel 4.7	Sociale Sector (22 proj)	113,4	17,8	18,9	1086,8	66,8	0	1303,7	
	Totaal (96 maatregelen + projecten)	203,5	172,8	630,1	1716,4	156	116,5	2995,2	SRD
		14,5	12,3	45	122,6	11,1	8,3	213,9	U\$
	in %	6,80%	5,80%	21,00%	57,30%	5,20%	3,90%	100%	
Tabel 4.4	Productie, export, werk	Voor 13 van de 14 externe projecten is er al financiering, voor 3 PPP projecten nog niet							
Tabel 4.5	Ondersteuning productie	Voor 2 van de 15 externe projecten is er al financiering, voor 4 PPP projecten nog niet							
Tabel 4.6	Institutionele versterking	Voor 2 van de 9 externe projecten is er al financiering, geen PPP project							
Tabel 4.7	Sociale Sector	Voor alle 16 externe projecten is er al financiering, voor 2 PPP projecten nog niet							

N.B. voor 2022 wordt voornamelijk uitgegaan van de voortgang van projecten op hetzelfde niveau. Omdat van de ministeries nog niet alle data is ontvangen van de uitgaven per project wordt voornamelijk dezelfde schatting aangehouden. Na ontvangst van meer financiële data m.b.t. de projecten en maatregelen zal deze tabel waar nodig worden aangepast en die voor 2022 worden opgemaakt.

SBA beleidsmatrix en uitvoeringsmodaliteiten

No.	Maatregel	Vorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
F ↑ 1	Adjustment of royalties in small-scale gold mining from 2.75% to 7.5%	<ul style="list-style-type: none"> • Besluit regering: mins F&P en NHE: eind nov • Afkond. SB: eind dec 2020 • Communicatie, werk-afspraken fiscus en CBVS met sector: dec. • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN Extra fiscale inkomsten: 2021: SRD 587 mln 2022: SRD 749 mln 2023: SRD 749 mln	F&P en NHE Ismael Kalaykhan, Ashokkumar Ramautar, Maikel Bruijne	Grensbewaking om smokkel
F ↑ 2	Adjustment of sales taks on imports from 10% to 12%	<ul style="list-style-type: none"> • Wetswijziging: missive is er al. Op 11 dec 2020 bij KabPres ter inwinning advies SR, en dan naar DNA. • Communicatie met sector: dec • Dienst der Douane informeren en Asycuda aanpassen. • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 1 JAAR 2021: SRD 559 mln	F&P Ismael Kalykhan en Kuhn	(Re)organisatie douane Corruptie Onderfacturering
F ↑ 3	Introduction of BTW	<ul style="list-style-type: none"> • Afronding wet en goedkeuring DNA: jun 2021 • Training fiscus en plan invoering BTW afbouw OB gereed: nov 2021 • Communicatie met gemeenschap, bedrijven, heffingspunten: vanaf mei 2021 • START 1 JAN 2022 	LOOPTIJD 2 JAREN 2022: SRD 1.414 mln 2023: SRD 1.627 mln	F&P Ismael Kalykhan en Marita Wijnerman	Communicatie met gemeenschap en begrip Deels cancelling out opbrengsten door afbouw OB.

No.	Maatregel	Vorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
					Tijdig in orde hebben van de organisatie.
F ↑ 4	Tax collection arrears	<ul style="list-style-type: none"> • Overzicht achterstanden en 3 jaren plan tot inhalen • Afspraken met regering en DNA tot algehele uniforme toepassing van regels en non-interventie. • Communicatie met de gemeenschap ihb belastingplichtigen • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 500 mln 2022: SRD 646 mln 2023: SRD 748 mln	F&P Ismael Kalykhan en ontvanger dir bel	Voortgang interventies en afgedwongen ontheffingen en restituties. Vervuilde bestanden die geen rekening houden met restituties en verrekeningen
F ↑ 5	Solidarity levy 10%	<ul style="list-style-type: none"> • Besluitvorming DNA: ingediend en in behandeling. Afronden: dec 2020 • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 1 JAAR 2021: SRD 240 mln	F&P Ismael Kalykhan en Marita Wijnerman	Onduidelijkheid uit beleidsniveau over voortgang.
F ↑ 6	Recast exemptions on capital invest-ments and semi-finished products	<ul style="list-style-type: none"> • Besluit regering: dec 2020 • Interne communicatie, instructies, richtlijnen douane, indamming corruptie: dec 2020 • Externe communicatie ihb met bedrijfsleven: dec 2020 • Beschikking slaan en in werking doen treden • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 326 mln 2022: SRD 385 mln 2023: SRD 475 mln	F&P Ismael Kalykhan en Marita Wijnerman	Afgedwongen (politieke) interventies Corruptie

No.	Maatregel	Vorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
F ↑ 7	Land lease fee	<ul style="list-style-type: none"> • Wijziging Staatsbesluit vaststelling nieuwe grondhuurtarieven (Regl. Grondhuurvergoeding S.B. 1982 no. 14, gewijzigd mei 1997 S.B. 1997 no. 42). • Interne commitment bij diensten belast met de uitvoering: werkprotocollen, inschakeling DC's • Intensieve voorlichtings-campagne • Vergemakkelijking procedures o.a. betaling via bank • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 240 mln 2022: SRD 306 mln 2023: SRD 306 mln	F&P en RGB, Dienst der Domeinen, Glis	Breed draagvlak
F ↑ 8	Land lease conversion and sales	<ul style="list-style-type: none"> • S.B. ex art 13 lid 4 v.h. Decreet uitgifte Domeingrond • Interne communicatie, instructies aan uitvoerende instanties. • Externe communicatie i.h.b. met belanghebbenden. • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 573 mln 2022: SRD 1.145 mln 2023: SRD 1.345 mln	F&P en RGB, Dienst der Domeinen, Glis	
F ↑ 9	Continuation of tax credit of SRD 750/month until introduction of VAT	<ul style="list-style-type: none"> • Maatregel loopt. Wordt begin 2022 stopgezet waardoor uitgaven vrijvallen. • START 1 JAN 2022 	LOOPTIJD 2 JAREN 2022: SRD 425 mln 2023: SRD 484 mln	F&P Ismael Kalaykhan	Opbrengst verdwijnt grotendeels in aanpassing belastingschijven

No.	Maatregel	Vorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
F ↓ 1	BAZO plus healthcare rationalisation	<ul style="list-style-type: none"> • Besluitvorming met stakeholders tot opvang doelgroepen <16 en >60 in voorheen gangbaar systeem • Wetswijziging • Opschoning alle bestanden • Planmatige afbouw BAZO • Rationalisatie SZF • START 1 JAN 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 360 mln 2022: SRD 540 mln 2023: SRD 540 mln	VG, SZF, SOZA, Cie BAZO	Verwachtbare aanpassing premies kan besparingen teniet doen.
F ↓ 2	Re-employment civil servants in other private sectors	<ul style="list-style-type: none"> • Sociale dialoog en integraal plan gereed: mei 2021, goedgekeurd jun • Intussen: aannamesop, bevrozing loonsom • Instelling PEU • Uitgebreide communicatie: start medio 2021 • START JUL 2021 	LOOPTIJD 2,5 JAREN 2021: 2022: SRD 264 mln 2023: SRD 658 mln	F&P, BIZA, ARB, particuliere sector	Overeenstemming regering en bonden
F ↓ 3	Reduction of electricity subsidies	<ul style="list-style-type: none"> • Regering neemt besluit tot hervorming EBS en aanpassing tarieven • Instelling PEU met mandaat • Inzetten intensieve interne en externe communicatie • START 1 MAART 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 1.431 mln 2022: SRD 1.790 mln 2023: SRD 2.018 mln	F&P, NH, EBS, Energieautoriteit	Targets niet gehaald door: geen overeenstemming in de regering, protesten; onvoldoende voorbereiding, communicatie, fasering;

No.	Maatregel	Voorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
					afbouw by default: niet beleidsmatig maar door noodzaak.
S 1	Shift from object to subject subsidy for electricity	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatie met o.m. EBS, bonden en verbruikers • Besluitvorming regering over doelgroepen en hoogte van subsidie • Bepaling van wijze van uitvoering • Intensieve communicatie met gemeenschap • START 1 MAART 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 500 mln 2022: SRD 250 mln 2023: SRD 150 mln	F&P, NH, EBS, EAS ...	Geen overeenstemming in de regering. Onvoldoende voorbereiding, communicatie en fasering.
S 2	Increase of general old-day provision (AOV) from SRD 525 to SRD 750	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande regeling waarvan alleen het bedrag verhoogd is, en per 1 november 2020 is ingegaan • START 1 NOVEMBER 2020 	LOOPTIJD 3 JAREN 2020: SRD 30 mln 2021: SRD 180 mln 2022: SRD 180 mln 2023: SRD 180 mln	SOZA	Geen

No.	Maatregel	Voorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
S 3	Increase of general child benefit from SRD 50 to SRD 75/month/child (AKB)	<ul style="list-style-type: none"> Bestaande regeling waarvan alleen het bedrag verhoogd is, en per 1 november 2020 is ingegaan START 1 NOVEMBER 2020 	LOOPTIJD 3 JAREN 2020: SRD 4,6 mln 2021: SRD 27,6 mln 2022: SRD 27,6 mln 2023: SRD 27,6 mln	SOZA	Geen
S 4a	Increase of financial assistance to disabled persons (MMEB) from SRD 325 to SRD 500/month	<ul style="list-style-type: none"> Bestaande regeling waarvan alleen het bedrag verhoogd is, en per 1 november 2020 is ingegaan START 1 NOVEMBER 2020 	LOOPTIJD 3 JAREN 2020: SRD 4,2 mln 2021: SRD 25,2 mln 2022: SRD 25,2 mln 2023: SRD 25,2 mln	SOZA	Geen
S 4b	Increase of financial assistance to weak households (ZWHH) from SRD 33 to SRD 500/month	<ul style="list-style-type: none"> Bestaande regeling waarvan alleen het bedrag verhoogd is, en per 1 november 2020 is ingegaan START 1 NOVEMBER 2020 	LOOPTIJD 3 JAREN 2020: SRD 5 mln 2021: SRD 305 mln 2022: SRD 305 mln 2023: SRD 305 mln	SOZA	Geen

No.	Maatregel	Voorbereiding/start	Duur en verwachte output	Projectdrager	Risico's
S 5	Make SRD 200 mln available for food packages	<ul style="list-style-type: none"> Besluit tot beschikbaarstelling. Regels voor besteding middelen, meting effectiviteit en verantwoording START 1 JANUARI 2021 	LOOPTIJD 1 JAAR 2021: SRD 200 mln	SOZA, F&P ...	Misallocatie en corruptie
S 6	COVID-19 support	<ul style="list-style-type: none"> Maatregel loopt reeds. Er zijn regels en procedures vastgesteld. Het project loopt tot eind 2021, verwacht wordt dat COVID-19 dan voorbij is. GESTART IN 2020 	LOOPTIJD TOT EIND 2021 2021: SRD 134 mln 2022: SRD 356 mln	F&P, SOZA, DNV, VG Liane Halfhide	COVID-19 pandemie kan langer duren. Uitgaven 2021 niet toereikend.
S 7	Wage salary increase of 25%	<ul style="list-style-type: none"> Voorbereiding op haalbaarheid: financieel, en maatschappelijk (in de dialoog met bonden) START 1 JANUARI 2021 	LOOPTIJD 3 JAREN 2021: SRD 1.301 mln 2022: SRD 1.662 mln 2023: SRD 1.908 mln	F&P, BIZA ...	Verdere macro-economische ontregeling; Geen accoord met bonden.

5.6 Referenties

- Ajodhia, V. : EBS tarieven, Rationalisatie en Subject Subsidie Systemen (presentatie 8 december 2020).
- ASFA: Duurzame herstel en ontwikkeling (21 december 2020).
- Caram, Tony: Op weg naar beheersbare financiële verhoudingen (30 september 2019).
- Centrale bank van Suriname: Het Monetair beleid van de Centrale Bank van Suriname (6 december 2020)
- Consortium van Wetenschappers: Roadmap voor armoedebestrijding en introductie van een Sociaal Zekerheidsstelsel in 2013 (IGSR, 2013).
- Elias, Carlos: Suriname analysis of Subsidies, evaluation of policy of subsidies and roadmap for reform (draft report) (november 2011).
- IMF: Suriname Request for Stand-By-Arrangement (18 mei 2016).
- Surinaams Technisch Team IMF: Policies for Stabilization and Recovery 2021-2023 Suriname (concept) (27 november 2020).
- Surinaams Technisch Team IMF: Notities concept voorstel programma maatregelen Stand-By-Arrangement 2020 (27 december 2020).
- Ministerie van Financiën & Planning: Financiële Nota 2021.
- Ministerie van Financiën & Planning: Begroting 2021.
- Planbureau: Jaarplan 2021 met Annex 2 de ontwikkelingsprojecten van de ministeries (2 oktober 2020)
- Planbureau: Ontwikkelingsplan 2017-2021.
- Regering van Suriname: Het Stabilisatie- en herstelplan 2016-2018, van Crisisbeheersing naar transformatie van de economie (mei 2016).
- Schaaijk, Marein & Gerard Lau: Voorzet voor doorrekening Regeringsprogramma (24 juli 2020).
- Schaaijk, Marein & Gerard Lau: Doorrekening DNA-pakket met MacroabcSU-model (Starnieuws 25 september 2020).
- Schalkwijk, Marten.: De effecten van het Herstelplan. Presentatie voor de Confederatie voor Organisaties van Landsdienaren (2 november 2020).
- Sociaal Economische Raad: Advies inzake de nota “Beleid tot Macro-Economisch Herstel” (29 oktober 2020).
- Staatsraad: Advies inzake “Beleid tot macro-economisch herstel” (27 oktober 2020).
- VHP-ABOP-NPS-PL: Eenheid, samen sterk voor Suriname; Regeerakkoord 2020-2025 (14 juli 2020).
- VHP: Onze toekomst maken we samen. VHP wederopbouwprogramma 2020-2025.
- VSF-ASFA: Voorgestelde maatregelen voor Economisch Herstel; Facilitering van het Bedrijfsleven op kort en middellang termijn (^juli 2020).
- VSF-ASFA: Designing policy for Investment and Export Promotion in Suriname, the vision of the private sector (20 oktober 2020).

Bijlage 1: Regering krijgt toestemming in DNA voor maatregelen (persbericht)

Starnieuws 19 September 2020

Nadat de regering de financiële stand van zaken heeft voorgelegd aan De Nationale Assemblée in een marathonzitting, is iets vóór twee uur in de nacht goedkeuring gegeven aan te treffen maatregelen op korte termijn. De NDP-fractie stemde tegen de motie ingediend door de coalitie. De motie is aangenomen met 31 vóór en 14 tegen. De BEP-fractie zegt diverse maatregelen te ondersteunen, maar heeft op basis van haar strategie niet deelgenomen aan de stemming.

De coalitie vraagt in de motie, ingediend door fractieleider Asiskumar Gajadien, om zo spoedig mogelijk over te gaan tot een vaste wisselkoers. Het beleid van de regering wordt ondersteund om diverse maatregelen uit te voeren ter gezondmaking van de economie en bestrijding van de armoede. De NDP-fractie vindt dat met de maatregelen er geen verlichting zal komen voor het volk. De subsidie voor elektriciteit, water en openbaar vervoer worden opgeheven. De brandstofprijzen zijn verhoogd. Er wordt teveel weggehaald bij het volk, terwijl de compensatiemaatregelen onvoldoende zijn.

De motie die is aangenomen:

Gehoord,

- De substantiële uiteenzetting en analyse van de regering en de antwoorden op de gestelde vragen aan de regering omtrent de actuele financieel-economische situatie.

Overwegende,

- Dat de door de voormalige regering Bouterse/Adhin totstand gebrachte financieel-economische crisis door de huidige regering dringend aangepakt moet worden;
- Dat voormelde crisis verder versterkt wordt door de heersende Covid-19 pandemie;
- Dat voormelde crisis zich kenmerkt in:
  - Schuldenlast reeds boven de 100% van de BBP;
  - Overheidsuitgaven die explosief zijn gegroeid;
  - Overheidsinkomsten verder zijn afgenomen, waarbij belangrijke inkomsten onder andere uit de goud- en oliesector is verpand;
  - Dat de ontwaarding van onze munteenheid enorm is;
  - Dat de samenleving verarmd is geworden.
- Dat de regering deze scheefgroei ten behoeve van het volk serieus aanpakt;
- Dat de regering ondanks de beperkte financiële middelen al het mogelijke zal doen om de samenleving te behoeden van verdere verarming;

Besluit:

De Nationale Assemblée roept de regering op:

- om zo spoedig mogelijk 1 (een) vaste stabiele wisselkoers tot stand te brengen;
- de kwetsbare groepen in de samenleving te blijven ondersteunen, middels een goed sociaal vangnet, waarbij de volgende aanpassingen noodzakelijk zijn:
  - Algemene Oudedagsvoorziening (AOV) van SRD 525 naar SRD 750 per maand;
  - Algemene Kinderbijslag (AKB) van SRD 50 naar SRD 75 per maand;
  - Financiële bijstand voor mensen met een beperking van SRD 325 naar SRD 500 per maand;
  - Opvang van schoolvervoer;
- de fiscale heffingskorting van SRD 750 per maand te handhaven;
- de controle op prijsopdrijvingen te intensiveren, zodat de samenleving wordt beschermd;
- om voor 30-tal basisgoederen maximum verkoopprijzen te stellen;
- de aanschaf en distributie van de goederen transparant te laten verlopen;
- de inkomsten van de staat te verhogen middels:
  - Opvoering van controle en aanpassing van royalty's bij de kleinschalige goudwinning;
  - Aanpassing van grondhuurtarieven en spoedige implementatie van grondconversie;

- Opvoering op de controle van uitvoer van rondhout en vis;
- de tarieven van de nutsvoorzieningen te rationaliseren, gepaard gaande met doorlichting van deze bedrijven;
- in deze crisissituatie de twee goudmaatschappijen te vragen een extra bijdrage te leveren voor een crisisheffing;
- om steeds overleg te blijven plegen met relevante groepen om de te treffen maatregelen in harmonie te doen plaatsvinden;
- om de communicatie met de samenleving te intensiveren ten einde de betrokkenheid en begrip bij de samenleving te vergroten;
- de personen verantwoordelijk voor de huidige financieel debacle binnen wet en recht te doen vervolgen
- De Nationale Assemblee te blijven informeren over de overgenomen financieel-economische crisis en de voortgang van de aangedragen oplossingen.

De Nationale Assemblee ondersteunt het beleid van de regering met betrekking tot de uitvoering van de maatregelen ter gezondmaking van onze economie en beheersing van de armoede volledig.

Bijlage 2: Stand van Zaken Staatsschuld

(bijdrage Bureau voor de Staatsschuld)²⁴

De grondslag voor de staatsschuld is de Wet op de Staatsschuld (S.B. 2002 no. 27).

Deze wet is de afgelopen regeerperiode echter 4 keren gewijzigd en tot 2 maal toe is door het parlement een machtiging tot afwijking van het obligoplafond verleend.

Bij het aantreden van de regering d.d. 16 juli 2020 is de Wet wederom gewijzigd op 30 september 2020 S.B. 2020 no. 185.

De staatsschuld is de afgelopen regeerperiode enorm toegenomen vanwege de opeenstapeling van de tekorten, omdat er, jaar na jaar, meer werd uitgegeven dan er inkomsten (voornamelijk belastingen) gegenereerd werden. Wanneer een overheid in een jaar dus meer geld uitgeeft dan er binnenkomt, ontstaat een **begrotingstekort**, welke gefinancierd moet worden, met als gevolg dat de staatsschuld toeneemt.

In onderstaand tabel is een weergave van de ontwikkeling van de staatsschuld van 2010 tot met november 2020.

x 1 mln SRD	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	1e kw 2020	2e kw 2020	3e kw 2020	Oct-20	Nov-20
Buitenlands	1,802	2,348	2,716	3,297	3,645	4,906	5,759	12,494	12,900	14,944	15,069	15,250	15,484	15,699	15,769
Binnenlands	1,498	1,532	1,770	2,749	2,105	3,818	3,797	5,243	5,810	7,400	7,146	13,452	14,098	14,110	14,612
Totale schuld in mln. SRD	3,300	3,880	4,486	6,046	5,751	8,724	9,556	17,738	18,711	22,344	22,215	28,703	29,581	29,809	30,380
Totale schuld - BBP	27.51%	26.85%	27.30%	35.61%	33.25%	52.33%	57.33%	86.86%	81.43%	86.58%	86.09%	104.09%	107.28%	108.10%	110.18%
Wisselkoers	3.35	3.35	3.35	3.35	3.35	4.04	4.04	7.49	7.52	7.52	7.52	7.52	7.52	7.52	7.52
BBP	11,993	14,452	16,434	16,981	17,294	16,669	16,669	20,420	22,978	25,806	25,806	27,575	27,575	27,575	27,575
Groei		18%	16%	35%	-5%	52%	10%	86%	5%	19%	-1%	29%	3%	1%	2%

Er kan niet gesproken worden over een beheersbare overheidsschuld, omdat de overheid reeds aan het begin van 2020 niet in staat is geweest te voldoen aan al haar schuldverplichtingen, waardoor de schuldpositie enorm is opgelopen mede vanwege de hoge achterstallige betalingen.

De relatie van de Staatsschuld tot het Bruto Binnenlands Product wordt als een van de belangrijke indicator gebruikt om de economische positie van de Staat uit te drukken. Aangenomen kan worden dat op de lange termijn de staatsschuld een negatief effect zal kunnen hebben op de economische groei, indien deze groei verder vermindert of langzaam toeneemt.

Per eind juli was de totale uitstaande Staatsschuld toegenomen tot ca. SRD 29 miljard, oftewel 106 % van het BBP conform de Wet op de Staatsschuld (o.b.v. gepubliceerde BBP door ABS en een eindejaar CBvS wisselkoers van 2018. De niet getrokken middelen op de gecontracteerde leningen bedroegen per die datum SRD 9.5 miljard, op basis van de wisselkoers van SRD 7,52 per USD. Van de regeerperiode aug 2010 tot juli 2020 zijn er totaal 137 leningen(binnen- en buitenlands) nog uitstaand per juli 2020.

²⁴ N.B. het Bureau voor de Staatsschuld werkt conform de wet nog met een koers van SRD 7,52 voor een Amerikaanse dollar, terwijl de begroting werkt met de koers van SRD 14,01.

De leningen c.q. financieringsovereenkomsten die zijn aangegaan in de afgelopen periode zijn voor o.a. kapitaalinvesteringen in de verschillende sectoren. Een groot deel van deze leningen zijn echter nog onbested, terwijl de beleggingen (binnen- zowel buitenlands) ca 26 % aandeel uitmaken van de uitstaande schuld. De buitenlandse obligatieleningen maken ca 18% uit van de totale uitstaande schuld. Deze beleggingen zijn besteed aan het financieren van de begrotingsuitgaven.

Stand van de Staatsschuld per november 2020

x Mln	Juli 2020			Augustus 2020			September 2020			Oktober 2020			November 2020		
	US\$	SRD	in % BBP	US\$	SRD	in % BBP	US\$	SRD	in % BBP	US\$	SRD	in % BBP	US\$	SRD	in % BBP
Buitenlandse schuld	2,036	15,308	55.51%	2,052	15,428	55.95%	2,059	15,484	56.15%	2,088	15,699	56.93%	2,097	15,769	57.19%
Totaal nog te committeren	1,029	7,740	28.07%	1,022	7,687	27.88%	1,016	7,638	27.70%	1,014	7,629	27.67%	1,020	7,672	27.82%
Binnenlandse schuld	1,836	13,810	48.42%	1,839	13,829	48.42%	1,875	14,098	48.42%	1,876	14,110	48.42%	1,943	14,612	48.42%
Totaal nog te committeren	231	1,734	6.29%	229	1,722	6.25%	229	1,721	6.24%	262	1,972	7.15%	229	1,721	6.24%
Totaal															
Schuld	3,872	29,118	105.60%	3,891	29,257	106.10%	3,934	29,581	107.28%	3,964	29,809	108.10%	4,040	30,380	110.18%
Nog te committeren	1,260	9,474	34.36%	1,251	9,410	34.12%	1,245	9,359	33.94%	1,277	9,601	34.82%	1,249	9,394	34.07%
Wisselkoers SRD/USD per ultimo 2018	7.52			7.52			7.52			7.52			7.52		
BBPmp 2018 in mln. SRD	27,575			27,575			27,575			27,575			27,575		

Per eind november 2020 bedraagt de totale schuld SRD 30,4 miljard en dat is ca 110% van het BBP.

De jaarlijkse betalingsverplichtingen zijn ook toegenomen, mede vanwege de wisselkoersaanpassing van september 2020. In onderstaand tabel is een overzicht gegeven van de jaarlijkse schuldenlast voor zowel de buitenlandse en binnenlandse schulden o.b.v. de uitstaande schuld.

Totale debt service in mln SRD

Jaar	Aflossingen	Rente betalingen	Totale debt service
2020	4,794	2,530	7,324
2021	4,362	2,662	7,024
2022	3,111	2,476	5,587
2023	4,561	3,790	8,351
2024	2,912	2,342	5,255
2025	3,098	2,202	5,300

Andere kosten zijn o.a. management-, commitment fee alsook bankkosten

De totale geschatte buitenlandse schuldenlast bedraagt voor de periode 2020-2025 USD 1.490,5 miljoen. Vermeldenswaard is dat de per juli 2020 totale uitstaande buitenlandse schuld pas aan het eind van 2053 volledig afgelost is.

Voor de binnenlandse leningen moet in de periode 2020-2025 SRD 17.542,0 miljoen betaald worden voor aflossingen en rente. De geconsolideerde schuld van de Staat bij de CBvS legt extra druk op de binnenlandse schuldenlast vanwege de omvang van deze lening.

De vreemde valuta verplichtingen waaronder aflossing en rente voor leningen zullen een groot beslag leggen

op de valuta-inkomsten en de betalingsbalans structureel onder druk houden. De aflossingsverplichtingen en rentebetalingen in 2021 bedragen samen 28% van de begrote inkomsten, en 47% van de uitgaven. Dit percentage indiceert, terecht, dat deze verplichtingen niet nagekomen zullen kunnen worden indien er niet direct tot maatregelen wordt overgegaan.

De buitenlandse schuld wordt onderverdeeld in Commerciële-, Bilaterale- en Multilaterale crediteuren.

De uitstaande schuld aan de **commerciële crediteuren** bedraagt per eind juli 2020 USD 835,5 miljoen. De niet getrokken middelen bedragen USD 87,3 miljoen terwijl per die datum USD 9,9 miljoen achterstallige betalingen geregistreerd stond. De gemiddelde effectieve rente van deze crediteuren is rond de 8%.

Vanwege de hoge gemiddelde rentevoet en de omvang van de commerciële schulden zijn de geschatte rentelasten voor de periode 2020-2025 hoog. De geschatte gemiddelde rentelasten per jaar over deze periode bedraagt USD 57,2 miljoen. Vermeldenswaard is dat in 2026 de aflossingen explosief toe zullen nemen vanwege de aflossing van de obligatielening van USD 550 miljoen uitgegeven in 2016 de rentevoet van deze schuld is 9,25%.

Aan het eind van juli 2020 is de totale schuld aangeaan **op bilateraal niveau** USD 546,4 miljoen. De achterstallige betalingen aan deze crediteuren is totaal USD 16,5 miljoen terwijl er nog fonds voor USD 355,2 miljoen is om uit te trekken. Gemiddeld bedraagt de effectieve rente bij deze crediteuren rond de 3%.

Van de totale schuld bij deze **multilaterale crediteuren** is per juli 2020 USD 650,7 miljoen getrokken. De niet getrokken middelen bedragen USD 585,9 miljoen. De achterstallige betalingen per juli bedroegen USD 6,9 miljoen. De gemiddelde effectieve rentevoet van deze crediteuren is ook ongeveer 3%.

De binnenlandse schuld bestaat uit:

De uitstaande schuld per juli 2020 aan de moederbank (**CBvS**) ten bedrage van SRD 9.573,2 miljoen en bestaat uit de geconsolideerde schuld en voorschotten verstrekt door de CBvS, o.b.v. artikel 21 van de bankwet (korte termijnschuld). De rentevoeten voor deze leningen zijn respectievelijk 4% om 9%. De geconsolideerde schuld moet in 2046 volledig afgelost zijn.

Bij de commerciële banken bedroeg de uitstaande schuld per juli 2020 SRD 2.554,6 miljoen en nog op te nemen van de gecontracteerde leningen bij deze banken ca. SRD 394,0 miljoen. De gemiddelde rentevoeten voor leningen bij deze banken zijn 7% voor korte termijn leningen en 9% voor lange termijn leningen.

De totale schuld aan **Private sector** bedraagt per 31 juli 2020 SRD 1.223,9 miljoen inclusief achterstallige betalingen. De achterstallige betalingen per die datum bedroegen SRD 106,8 miljoen. De niet getrokken middelen bedragen SRD 1.391,4 miljoen. Gemiddeld is de rentevoet bij deze crediteuren ca. 6%.

Een schuldenherstructurering is onvermijdelijk en noodzakelijk om naast de verdere afname van onze economie ook het risico van wanbetaling op de bestaande staatsschulden te voorkomen.

Het is nodig om de risico's en kansen waarmee Suriname wordt geconfronteerd op het gebied van de staatsschuld in beeld te brengen.

Daarnaast zal eveneens een gedegen debt sustainability analyse/ debt management plan opgesteld dienen te worden teneinde planmatig vast te stellen hoe de schuldenlast gestructureerd teruggebracht kan worden, op basis van de verwachte macro economische ontwikkelingen.

Bijlage 3: Assumpties die zijn gemaakt bij de modellering

The projections of the effects were made from a relatively conservative perspective standpoint. The assumptions will be detailed by sector (CBMOD4_Baseline26Nov).

Real Sector

Private investment remains the same as in the baseline. The growth and shares are as follows (excluding recovery program World Bank, IaDB, CDB and IsDB):

Table 4: Private Sector Investment, Share of GDP and Annual Growth				
	2020	2021	2022	2023
Private Investment %-GDP	31.4	36.1	40.9	42.5
Annual Change Private Investment (%)	-8.5	-1.1	2.6	1.1

The difference between the development in the share and growth statistics is related to the price development in private investment.

Export Sector

Table 5: Percentage Volume Change Export & Services Sector					
	2020	2021	2022	2023	2024
Refine Oil Products	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Gold	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Rice (White rice)	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Bananas	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Shrimp	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Fish	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Round Logs	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Dimensions Timber (Sawn Wood)	-30.0	5.0	3.5	2.0	2.0
Tourism	-50.0	40.0	30.0	10.0	2.0
Services	-22.3	6.2	4.7	5.7	5.4

Explanation:

Most of the negative impact in 2020 is due to the effect of the COVID-19 pandemic. Since the effects of the pandemic are higher in the interior, given dispersion of artisanal gold mining and accessibility, the decline in manpower and operations is higher and adversely affecting the gold sector. The sharp decline in tourism is due to the temporary stoppage of international flights.

The assumption is that the pandemic will come till the end of the first quarter of 2021²⁵. It is assumed that normal economic activities will resume in 2021 and will reach “normal” levels of growth in 2022. This normal level is held constant, with the exception of Tourism.

Table 6: Export prices of Commodities in US\$						
Commodities	Unit	2020	2021	2022	2023	2024
Crude Oil ¹	US\$ p/barrel	31	37	39	41	44
Refined Oil ¹	US\$ p/barrel	40	39	44	49	51
Gold ²	US\$ p/troy ounce	1,775	1,740	1,698	1,658	1,618
Rice ³	US\$ p/ton	420	422	424	426	428
Banana ³	US\$ p/ton	1,097	1,076	1,054	1,033	1,012
Shrimp ³	US\$ p/ton	24,258	24,258	24,258	24,258	24,258
Fish ³	US\$ p/ton	1,407	1,385	1,385	1,385	1,385
Round Logs ³	US\$ p/m3	279	283	287	299	320
Dimensional Timber ³	US\$ p/m3	731	740	753	788	850
Avg Spending/Tourist ⁴	US\$	922	1,008	1,408	1,408	1,408
¹ State Oil projections, last update Sept 2020 ² IMF and RES elaboration, last update Sept 2020 ³ IMF and World Bank, updated Oct 2019 ⁴ Estimates based on historic STS statistics						

- Commodity prices forecasts are exogenous, of which the gold price will rapidly increase in 2020 and gradually decline over the remainder of the projection period (source: World Bank and IMF).
- Oil export volume will increase in 2020 and remain constant over the rest of the projection period (SOM’s projections).

Government Sector

- The share wages and salaries in terms of GDP is kept relatively constant. With regard to the wage increase of 25% in 2021, this is achieved by adjusting the number of wage earners downwards such that the 25% increase in nominal wage is compensated with the total wage of the wage earners that leave the system. This measure further assumes that there is a neutral net in/outflow of personnel into the public sector.
- There is an annual increase in the nominal wage of 3% due to statutory wage adjustments.

²⁵ By Tuesday 24 November 2020 the number of new infections was 1 and the total number of active cases was 23. The expectation is that the number of new infections and active cases will continue to decline.

- Public investment remains at approximately 2.6% of GDP per annum (2020-2023).

Monetary Sector

- The average exchange rate in 2020 is US\$1=Sr\$12.649 and remains at US\$1=Sr\$14.29 during the project period (2021-2023).
- Given the problems regarding the repayment of debt, it is assumed that occurring fiscal deficits are financed by the Central Bank.

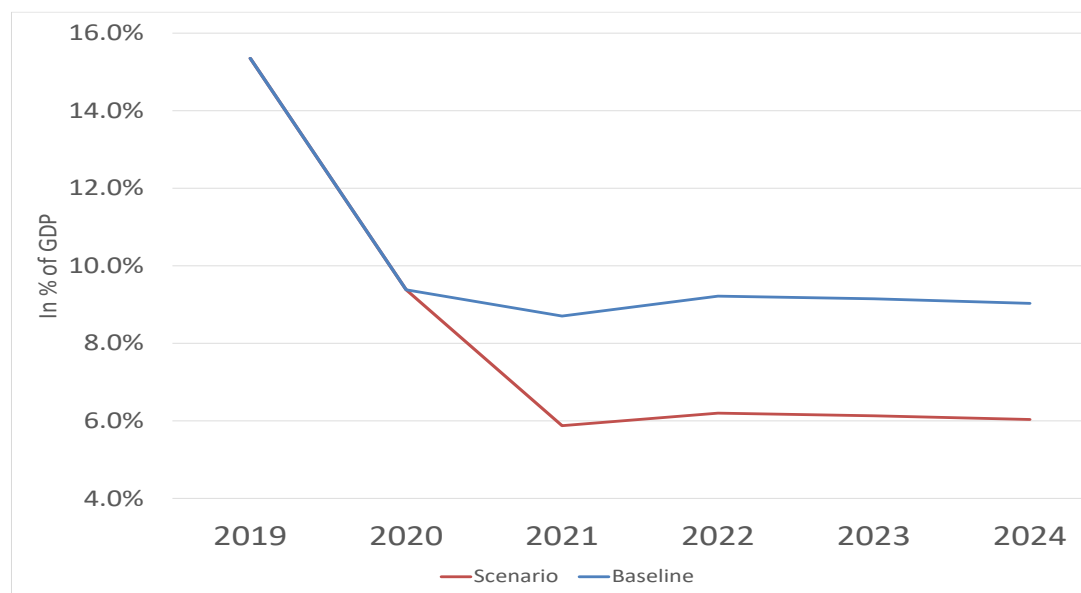
Caution

It is appropriate to caution that the model does not always produce similar numbers as in the case of the isolate measure. However, the trend of the measures is still the same. This, as explained earlier, due to the fact that the model does not cater for detailed revenue and expenditure items, running the measures in the model takes up some “noise” due to its aggregate nature.

To illustrate, for instance, how the impact of the measures continues over time, **Box1** summarizes the development of subsidies and transfers after the removal of the electricity subsidy.

Box 1: Subsidies & Transfers

Isolating the impact of the removal of the electricity subsidy shows that subsidies and transfers will decline to a level of 2.6pp lower than the baseline and over the remainder of the projection period. Subsidies and transfers will remain 3.0pp lower than the baseline.

Statistische Annex

Tabel 1: Exporten en importen van Suriname 2004-2019		
Jaar	Totaal in miljoen USD	
	Exporten	Importen
2004	862,7	840,9
2005	1005	1199,1
2006	1411,1	1171,9
2007	1612,5	1362,7
2008	2027,7	1813,9
2009	1688,5	1676,0
2010	2325,5	1657,0
2011	2847,8	2241,6
2012	2875,5	2593,4
2013	2594,7	2726,0
2014	2356,0	2773,1
2015	1856,4	2694,8
2016	1625,2	1721,1
2017	2195,1	1839,8
2018	2301,2	2134,4
2019	2373,4	2471,2

Bron: Website CBvS, revised figures 2006-2019

Tabel 2: Midjaarljkse Bevolking van Suriname 2000-2019	
Jaar	Totale bevolking, aantal personen, Midjaarljk
2000	463,837
2001	470,064
2002	476,374
2003	481,146
2004	492,829
2005	498,543
2006	504,257
2007	509,970
2008	517,052
2009	524,143
2010	531,170
2011	539,910
2012	541,638
2013	550,222
2014	558,773
2015	567,300
2016	575,700
2017	583,200
2018	590,100
2019	598,000
Bron: ABS	

Tabel 3: Macro-Economische grootheden voor het jaar 2008-2019

Macro-Economische Grootheden x SRD 1000	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2018*	2019*
Bruto Binnenlands Product (basisprijzen)	9.036.125	9.769.200	11.137.924	13.127.641	15.003.370	15.542.259	15.891.497	14.771.851	18.178.960	22.539.242	23.902.169	25.401.366
Bruto Binnenlands Product (basisprijzen; 2007=100)	7.721.515	7.953.481	8.364.226	8.765.487	8.902.072	9.156.481	9.159.421	8.884.592	8.390.626	8.538.483	8.758.765	8.782.259
Bruto Binnenlands Product (marktprijzen)	9.698.055	10.638.424	11.993.016	14.451.881	16.433.675	16.980.663	17.294.422	16.357.181	19.489.360	24.081.642	25.854.569	27.574.566
Bruto Binnenlands Product (marktprijzen; 2007=100)	8.394.993	8.648.293	9.094.809	9.626.584	9.886.206	10.175.963	10.201.811	9.853.540	9.305.701	9.469.684	9.713.989	9.740.046
Bruto Nationaal Inkomen (basisprijzen)	9.092.225	9.782.400	10.845.686	12.258.570	14.359.265	15.103.119	15.655.991	14.726.059	17.125.648	19.564.541	20.986.231	22.294.853
Bruto Nationaal Inkomen (marktprijzen)	9.754.155	10.651.624	11.700.778	13.582.810	15.789.570	16.541.523	17.058.916	16.311.389	18.436.048	21.106.941	22.938.631	24.468.053
Beschikbaar Inkomen	10.003.030	10.910.124	11.943.142	13.872.279	16.033.159	16.764.440	17.297.436	16.536.217	19.080.442	21.859.676	23.711.448	25.142.597
Midjaarljkse Bevolking	517.052	524.143	531.170	539.910	541.638	550.222	558.773	567.291	575.763	583.400	590.100	598.000
Nationaal Inkomen per Capita in SRD	18.865	20.322	22.028	25.158	29.152	30.063	30.529	28.753	32.020	36.179	38.872	40.916
Beschikbaar Inkomen per Capita in SRD	19.346	20.815	22.485	25.694	29.601	30.469	30.956	29.149	33.139	37.469	40.182	42.044
wisselkoers SRD/US\$	2,75	2,75	2,75	3,3	3,3	3,3	3,3	3,4	6,2	7,55	7,53	7,53
Nationaal Inkomen per Capita in USD	6.860	7.390	8.010	7.623	8.834	9.110	9.251	8.457	5.717	5.680	6.383	6.761

Tabel 4a: Bruto Toegevoegde Waarde tegen basisprijzen (SRD 1000) per bedrijfstak in lopende Prijzen 2010-2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*	2019*
Private sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	842.160	886.998	1.004.206	937.749	968.022	927.153	1.359.547	1.841.339	1.991.473	1.866.911

Fishery	293.565	374.580	374.292	502.560	620.430	553.669	564.908	940.657	871.114	735.495
Mining and Quarrying	864.995	969.552	1.151.160	955.406	775.552	505.255	1.065.271	1.846.971	1.910.714	2.036.359
Manufacturing	2.516.500	3.008.418	3.499.201	3.190.332	2.828.228	1.619.399	2.617.656	3.802.721	3.795.738	3.249.911
Electricity, Gas and Water supply	255.572	263.397	305.703	338.476	344.857	521.927	445.409	612.566	698.743	696.611
Construction	579.585	832.509	838.788	994.268	1.255.249	1.485.714	1.566.732	1.826.810	2.047.435	2.181.279
Wholesale and Retail trade	2.329.591	2.679.462	3.081.879	3.177.417	3.244.113	2.993.463	2.740.458	2.773.360	2.706.342	2.930.545
Hotels and Restaurants	315.808	408.382	492.587	535.374	583.558	692.990	853.751	977.462	1.167.213	1.788.734
Transport, Storage and Communication	712.409	843.866	1.129.759	1.260.089	1.744.956	1.772.090	2.289.935	2.460.471	2.307.667	2.107.645
Financial Intermediation	596.056	738.920	772.909	993.544	746.668	744.561	1.273.653	1.711.514	2.125.082	2.221.078
Real Estate, Renting and Business activities	374.859	475.742	511.983	532.130	581.923	675.636	1.031.977	1.131.694	1.218.592	1.247.704
Education	7.891	10.126	10.967	12.927	13.250	13.061	14.050	16.604	17.533	23.620
Health and Social services	71.776	81.587	91.875	111.457	115.630	122.203	90.491	90.495	94.387	114.513
Other Community, Social & Personal services	70.871	96.446	109.507	124.838	129.112	133.834	141.346	145.939	171.763	244.589
Subtotal	9.831.637	11.669.986	13.374.816	13.666.567	13.951.548	12.760.955	16.055.184	20.178.603	21.123.796	21.444.994
Public sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	27.046	29.036	29.997	33.937	34.821	38.395	43.328	49.840	53.298	82.875
Electricity, Gas and Water supply	10.305	11.201	13.295	15.006	15.795	17.195	16.387	18.625	18.782	23.627
Construction	11.398	12.502	10.253	10.667	10.934	10.420	10.581	10.281	14.727	20.055
Transport, Storage and Communication	25.548	25.464	27.412	29.155	29.884	38.700	42.229	45.182	48.401	79.171

Public Admin	520.319	568.448	654.330	720.526	738.539	784.621	821.364	849.689	995.946	1.633.298
Education	406.127	463.693	502.162	591.938	606.736	598.070	643.376	840.488	887.476	1.195.610
Health and Social services	305.544	347.309	391.105	474.463	503.240	523.495	546.511	546.534	759.743	921.736
Subtotal	1.306.287	1.457.653	1.628.554	1.875.692	1.939.949	2.010.896	2.123.776	2.360.639	2.778.373	3.956.372
Nominal GDP at basic prices	11.137.924	13.127.641	15.003.370	15.542.259	15.891.497	14.771.851	18.178.960	22.539.242	23.902.169	25.401.366
Indirect taxes minus subsidies	855.092	1.324.240	1.430.305	1.438.404	1.402.925	1.585.330	1.310.400	1.542.400	1.952.400	2.173.200
Nominal GDP at market prices	11.993.016	14.451.881	16.433.675	16.980.663	17.294.422	16.357.181	19.489.360	24.081.642	25.854.569	27.574.566

Tabel 4b: Bruto Toegevoegde Waarde tegen basisprijzen (SRD 1000) per bedrijfstak in constante prijzen (2007=100)										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*	2019*
Private sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	717.327	750.297	854.237	721.083	743.310	801.487	781.560	874.792	917.104	962.959
Fishery	287.275	298.898	302.365	331.325	346.699	333.999	369.283	419.122	356.680	282.544
Mining and Quarrying	553.994	629.932	649.284	632.576	595.547	508.763	459.444	666.372	671.139	650.479
Manufacturing	2.050.012	2.086.441	1.708.233	1.857.020	1.705.652	1.723.729	1.848.676	2.246.604	2.343.486	2.236.869
Electricity, Gas and Water supply	142.795	164.192	166.077	179.013	177.303	171.556	147.562	157.391	161.306	164.532
Construction	397.055	443.333	444.831	465.880	557.868	650.635	541.531	555.305	660.368	686.783
Wholesale and Retail trade	1.659.079	1.707.691	1.821.825	1.876.616	1.843.378	1.649.810	1.109.109	787.899	724.298	738.658
Hotels and Restaurants	252.982	261.531	303.665	306.206	305.260	267.707	295.611	308.913	344.170	391.210

Transport, Storage and Communication	588.768	613.988	644.359	645.437	673.898	693.005	704.789	678.898	615.515	627.826
Financial Intermediation	464.051	499.119	556.736	730.434	599.934	566.054	627.593	464.677	568.351	579.718
Real Estate, Renting and Business activities	289.926	308.304	316.326	325.587	337.608	348.253	352.075	360.587	367.050	370.720
Education	6.682	6.987	7.117	6.798	6.924	6.708	5.678	5.069	4.959	5.190
Health and Social services	42.978	43.653	45.643	46.510	47.153	47.581	53.480	47.750	46.291	45.672
Other Community, Social & Personal services	53.506	71.314	74.193	76.002	78.185	77.522	79.506	69.411	68.092	72.342
Subtotal	7.506.430	7.885.680	7.894.891	8.200.487	8.018.719	7.846.809	7.375.897	7.642.790	7.848.809	7.815.502
Public sector										
Agriculture, Hunting and Forestry	17.349	16.398	16.780	18.584	18.288	19.353	17.804	16.644	13.609	15.778
Electricity, Gas and Water supply	11.552	12.368	9.629	9.835	9.446	8.694	8.904	8.309	8.128	11.618
Construction	9.070	8.682	6.790	6.927	6.834	6.094	7.771	6.281	6.608	7.691
Transport, Storage and Communication	20.198	21.010	19.995	20.519	19.214	18.759	18.804	15.176	15.479	17.757
Public Admin	346.830	339.222	366.172	364.928	450.750	393.855	462.164	393.402	422.085	461.988
Education	243.871	251.865	332.828	241.320	334.591	293.980	250.603	235.424	230.327	241.062
Health and Social services	208.927	230.262	254.987	293.881	301.579	297.048	248.679	220.457	213.720	210.863
Subtotal	857.797	879.807	1.007.181	955.994	1.140.702	1.037.783	1.014.729	895.693	909.956	966.757
Real GDP at basic prices	8.364.226	8.765.487	8.902.072	9.156.481	9.159.421	8.884.592	8.390.626	8.538.483	8.758.765	8.782.259
Indirect taxes minus subsidies	730.583	861.097	984.134	1.019.482	1.042.390	968.948	915.075	931.201	955.224	957.787

Real GDP at market prices	9.094.809	9.626.584	9.886.206	10.175.963	10.201.811	9.853.540	9.305.701	9.469.684	9.713.989	9.740.046
Reele groei	#REF!	5,8	2,7	2,9	0,3	-3,4	-5,6	1,8	2,6	0,3

Bron: ABS, Nationale Rekeningen * voorlopige cijfers

Tabel 5: Totaal en de som van Mijnbouw en Industrie BBP in constante prijzen en respectieve index cijfers 2010-2019 ___

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2018*	2019*
BBP in 2007 constante basis prijzen (2007 = 100) x 1 mln SRD	9.095	9.095	9.886	10.176	10.202	9.854	9.306	9.470	9.714	9.740
Mijnbouw en Industrie (2007 = 100) x 1 mln SRD	2.260	2.262	1.997	1.970	1.817	1.647	1.948	2.086	2.080	1.996
Procentuele jaar-op-jaar verandering BBP	5,2	5,8	2,7	2,9	0,3	-3,4	-5,6	1,8	2,6	0,3
Procentuele jaar-op-jaar verandering BBP Mijnbouw/Industrie	15,7	0,1	-11,7	-1,4	-7,7	-9,4	18,3	7,1	-0,3	-4,0
Index cijfers van het totale BBP (2007=100)	126	134	137	141	142	137	129	131	135	135
Indexcijfers van het BP in de mijnbouw/industrie (2007=100)	108	108	95	94	86	78	93	99	99	95

Bron: ABS, SPS *) voorlopige cijfers

Tabel 6a: Financiële transacties van de Centrale Overheid 2010-2019 (Miljoenen SRD)

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	2.606,1	3.537,5	4.024,7	3.960,2	3.750,9	3.649,8	3.499,1	5.114,4	5.970,0	6.434,4
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	1.878,5	2.667,8	3.019,3	3.133,7	2.859,1	2.720,0	2.566,3	3.544,4	4.142,4	4.716,5
Directe Belasting	970,6	1341,0	1584,7	1686,6	1449,9	1124,8	1226,3	2002,3	2190,0	2543,4
Indirecte	907,9	1326,8	1434,6	1447,1	1409,2	1595,2	1340,0	1542,1	1952,4	2173,2
<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	578,5	754,3	1005,4	826,6	891,8	929,7	932,8	1570,0	1827,6	1717,8
Kapitaal	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Schenken	149,1	115,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitgaven	2.955,3	3.551,2	4.410,4	4.728,4	4.564,4	5.253,9	5.697,2	7.354,2	8.926,9	12.291,5
<i>Lopende Uitgaven</i>	2.402,6	2.854,3	3.680,9	3.972,4	3.671,4	4.822,9	4.960,8	6.116,7	7.706,4	10.199,7

Lonen	1075,3	1208,8	1196,1	1425,6	1373,3	1532,8	1602,2	1922,5	2414,4	3250,9
Andere Goederen en Diensten	688,6	722,0	1061,3	680,3	604,6	1272,6	1092,7	1119,0	870,8	1817,8
Subsidies	535,2	783,6	1264,3	1640,9	1540,6	1768,7	1750,0	2403,7	3500,7	4217,8
Rente	103,6	139,8	159,2	225,7	152,8	248,7	515,8	671,5	920,4	913,3
Kapitaal	552,7	696,9	729,5	756,0	893,0	431,0	736,4	1237,5	1220,5	2091,8
Andere/Statistische verschillen	43,5	-271,1	-59,3	-259,1	-200,3	-146,3	11,2	-87,2	-64,2	14,1
Saldo (+/-tekort)	-305,8	-284,7	-445,0	-1027,2	-1013,8	-1750,4	-2186,9	-2326,9	-3021,1	-5843,0
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	-2,55	-1,97	-2,71	-6,05	-5,86	-10,70	-11,22	-9,66	-11,68	-21,19
Netto financiering	305,8	284,7	445,0	1027,2	1013,8	1750,4	2661,3	2397,9	2458,2	5017,8
Binnenlandse (netto)	184,6	413,6	347,6	554,4	258,3	267,9	4713,1	983,4	327,1	2034,8
Buitenlandse (netto)	121,2	-128,9	97,4	472,8	755,5	1482,5	-2051,8	1414,4	2131,1	2982,9
Memorandum item:										
Overheidsschuld in % BBP	18,6	20,1	21,6	29,8	26,6	43,6	49,3	75,1	72,4	81,2

Bron: Centrale Bank van Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 6b: Financiële transacties van de overheid 2010-2019 (in percentages)

groecijfers in percentages										
	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	-11,5	35,7	13,8	-1,6	-5,3	-2,7	-4,1	46,2	16,7	7,8
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	2,5	42,0	13,2	3,8	-8,8	-4,9	-5,7	38,1	16,9	13,9
Directe Belasting	0,5	38,2	18,2	6,4	-14,0	-22,4	9,0	63,3	9,4	16,1
Indirecte	4,7	46,1	8,1	0,9	-2,6	13,2	-16,0	15,1	26,6	11,3

<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	-23,7	30,4	33,3	-17,8	7,9	4,3	0,3	68,3	16,4	-6,0
Kapitaal										
Schenkings	-57,9	-22,6								
Uitgaven	3,4	20,2	24,2	7,2	-3,5	15,1	8,4	29,1	21,4	37,7
<i>Lopende Uitgaven</i>	6,6	18,8	29,0	7,9	-7,6	31,4	2,9	23,3	26,0	32,4
Lonen	11,1	12,4	-1,1	19,2	-3,7	11,6	4,5	20,0	25,6	34,6
Andere Goederen en Diensten	5,6	4,9	47,0	-35,9	-11,1	110,5	-14,1	2,4	-22,2	108,7
Subsidies	7,1	46,4	61,3	29,8	-6,1	14,8	-1,1	37,4	45,6	20,5
Rente	-22,3	34,9	13,9	41,8	-32,3	62,8	107,4	30,2	37,1	-0,8
<i>Kapitaal</i>	-8,9	26,1	4,7	3,6	18,1	-51,7	70,9	68,0	-1,4	71,4
Andere/Statistische verschillen	-114,1	-723,8	-78,1	336,9	-22,7	-27,0	-107,7	-876,9	-26,4	-121,9
Saldo (+=-tekort)	37,5	-6,9	56,3	130,8	-1,3	72,7	24,9	6,4	29,8	93,4
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)										
Netto financiering	37,5	-6,9	56,3	130,8	-1,3	72,7	52,0	-9,9	2,5	104,1
<i>Binnenlandse (netto)</i>	-1.232,2	124,1	-16,0	59,5	-53,4	3,7	1.659,6	-79,1	-66,7	522,2
<i>Buitenlandse (netto)</i>	-49,2	-206,4	-175,6	385,4	59,8	96,2	-238,4	-168,9	50,7	40,0

Bron: Centrale Bank van Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 6c: Procentueel aandeel van de uitgaven en inkomens categorieën binnen de financiële transacties van de Centrale Overheid

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	72,1	75,4	75,0	79,1	76,2	74,5	73,3	69,3	69,4	73,3
Directe Belasting	37,2	37,9	39,4	42,6	38,7	30,8	35,0	39,2	36,7	39,5
Indirecte	34,8	37,5	35,6	36,5	37,6	43,7	38,3	30,2	32,7	33,8
<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	22,2	21,3	25,0	20,9	23,8	25,5	26,7	30,7	30,6	26,7
Kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Schenkeningen	5,7	3,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitgaven	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Lopende Uitgaven</i>	81,3	80,4	83,5	84,0	80,4	91,8	87,1	83,2	86,3	83,0
Lonen	36,4	34,0	27,1	30,1	30,1	29,2	28,1	26,1	27,0	26,4
Andere Goederen en Diensten	23,3	20,3	24,1	14,4	13,2	24,2	19,2	15,2	9,8	14,8
Subsidies	18,1	22,1	28,7	34,7	33,8	33,7	30,7	32,7	39,2	34,3
Rente	3,5	3,9	3,6	4,8	3,3	4,7	9,1	9,1	10,3	7,4
<i>Kapitaal</i>	18,7	19,6	16,5	16,0	19,6	8,2	12,9	16,8	13,7	17,0
Andere/Statistische verschillen	43,5	-271,1	-59,3	-259,1	-200,3	-146,3	11,2	-87,2	-64,2	14,1
Saldo (+/-tekort): % Uitgaven	-10,3	-8,0	-10,1	-21,7	-22,2	-33,3	-38,4	-31,6	-33,8	-47,5
<i>Memorandum Item</i>										
Netto financiering	305,8	284,7	445,0	1027,2	1013,8	1750,4	2661,3	2397,9	2458,2	5017,8
Binnenlandse (netto)	184,6	413,6	347,6	554,4	258,3	267,9	4713,1	983,4	327,1	2034,8
Buitenlandse (netto)	121,2	-128,9	97,4	472,8	755,5	1482,5	-2051,8	1414,4	2131,1	2982,9

Memorandum item:										
Overheidsschuld in % BBP	18,6	20,1	21,6	29,8	26,6	43,6	49,3	75,1	72,4	81,2

Source: Central Bank of Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 6d: Overheidsontvangsten en - uitgaven in procenten van BBP 2010-2019

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Ontvangsten	2.606,1	3.537,5	4.024,7	3.960,2	3.750,9	3.649,8	3.499,1	5.114,4	5.970,0	6.434,4
Uitgaven	2.955,3	3.551,2	4.410,4	4.728,4	4.564,4	5.253,9	5.697,2	7.354,2	8.926,9	12.291,5
Saldo (+/-tekort)	-305,8	-284,7	-445,0	-1027,2	-1013,8	-1750,4	-2186,9	-2326,9	-3021,1	-5843,0
BBP (lopende markt prijzen) mln SRD	11993,0	14451,9	16433,7	16980,7	17294,4	16357,2	19489,4	24081,6	25854,6	27574,6
Ontvangsten als % van BBP	21,7	24,5	24,5	23,3	21,7	22,3	18,0	21,2	23,1	23,3
Uitgaven als % van BBP	24,6	24,6	26,8	27,8	26,4	32,1	29,2	30,5	34,5	44,6
Saldo (+/-tekort): als % van BBP	-2,5	-2,0	-2,7	-6,0	-5,9	-10,7	-11,2	-9,7	-11,7	-21,2

Tabel 7: Een selectie van indicatoren voor macro-economisch management 2010-2019

	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Reelee groei van het Bruto Binnenlands Product (basisprijzen; 2007=100)	5,2	5,8	2,7	2,9	0,3	-3,4	-5,6	1,8	2,6	0,3
Reelee groei van het BBP in Mijnbouw en Industrie	15,7	0,1	-11,7	-1,4	-7,7	-9,4	18,3	7,1	-0,3	-4,0
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	-2,5	-2,0	-2,7	-6,0	-5,9	-10,7	-11,2	-9,7	-11,7	-21,2
Exporten in US\$	2325,5	2847,8	2875,5	2594,7	2356,0	1856,4	1625,2	2195,1	2301,2	2373,4
Importen n US\$	1657,0	2241,6	2593,4	2726,0	2773,1	2694,9	1721,1	1839,8	2134,4	2471,2
Tekort op de Goederen en dienstenbalans v/d Betalingsbalans	668,5	606,2	282,1	-131,3	-417,1	-838,5	-95,9	355,3	166,8	-97,8
Saldo op de lopend rekening	650,7	431,4	162,3	-195,9	-416,3	-786,5	-160,5	61	-117,8	-420,8
Jaargemiddelde inflatie	6,9	17,7	5,0	1,9	3,4	6,9	55,5	22,0	6,8	4,4
Point-to-point inflatie (december tot december)	10,3	15,3	4,4	0,6	3,9	25,2	52,4	9,2	5,4	4,2
Jaar-op-jaar verandering van de wisselkoers	0,0	20,5	0,0	0,0	0,0	2,4	83,1	20,2	-0,3	-0,1

Bronnen: ABS, CBvS, SPS, ** voorlopige schattingen van de BBP en -inflatiecijfers(2017) door SPS

Tabel 8: Werkzamen en werklozen en werkloosheidspercentages

Year	Werkzamen/ Employed	Werklozen/ Unemployed	Ontmoedigden/ Discouraged	Strikt Werkloosheids- percentage / Unemployment rate, Strict definition	Ruim Werkloosheids- percentage / Unemployment rate, Relaxed definition
2000	95,374	15,226	.	14	.
2001	97,872	15,575	.	14	.
2002	105,129	11,239	.	10	.
2003	111,547	7,817	.	7	.
2004	112,158	10,262	3,904	8	11
2005	117,379	14,632	6,903	11	16
2006	119,249	16,695	6,838	12	17
2007	123,796	14,806	6,304	11	15
2008	126,674	13,082	5,713	9	13
2009	132,346	12,629	7,146	9	13
2010	135,139	10,413	6,700	7	11
2011	135,820	11,084	4,560	8	10
2012	135,853	11,973	3,195	8	10
2013	140,895	9,960	5,456	7	10
2014	145,036	8,374	6,476	5	9
2015	136,447	10,621	6,616	7	9
2016	133,663	14,369	8,584	10	15
2017	138,071	11,189	6,293	7	11
2018	137,059	14,277	11,655	9	16
2019	140,037	16,440	9,882	11	16

Bron: ABS

Tabel 9: BBP naar bedrijven en overheid en arbeidsplaatsen bedrijven en overheid

Jaar	*1000 SRD					Officiële wisselkoers USD	Arbeidsplaatsen		
	Reele BBP -bp	Reele BBP - bp Bedrijven	Reele BBP - bp Overheid	Reele BBP-mp	Nominal BNP		Totaal	Bedrijven	Overheid
2004	6,400,761	5,684,325	716,436	6,911,343	4,932,189	2.77	150,318	106,261	44,057
2005	6,691,640	5,966,258	725,382	7,251,288	5,993,401	2.77	152,234	106,390	45,844
2006	7,058,803	6,275,857	782,946	7,699,468	7,061,948	2.78	152,113	104,887	47,226
2007	7,412,941	6,611,039	801,902	8,060,532	8,083,328	2.78	167,335	119,668	47,667
2008	7,721,516	6,887,131	834,386	8,394,994	9,755,601	2.78	172,036	124,131	47,905
2009	7,953,481	7,114,138	839,343	8,648,293	10,653,158	2.78	177,953	129,139	48,814
2010	8,364,227	7,506,430	857,797	9,094,810	11,700,778	2.80	183,592	132,841	50,751
2011	8,765,486	7,885,679	879,807	9,626,583	13,582,810	3.32	188,825	137,026	51,799
2012	8,902,072	7,894,892	1,007,180	9,886,206	15,789,570	3.35	194,913	142,443	52,470
2013	9,156,481	8,200,488	955,993	10,175,962	16,541,523	3.35	198,857	145,629	53,228
2014	9,159,420	8,018,719	1,140,701	10,201,809	17,061,931	3.35	200,157	146,686	53,471
2015	8,884,592	7,846,810	1,037,782	9,853,540	16,311,389	3.44	199,311	140,211	59,100
2016	8,390,626	7,375,897	1,014,729	9,305,701	18,436,048	6.33	190,292	132,988	57,304
2017	8,538,483	7,642,790	895,693	9,469,684	21,106,941	7.55	197,038	139,276	57,762
2018	8,758,764	7,848,810	909,955	9,713,989	22,938,631	7.53	196,075	138,246	57,829
2019	8,782,259	7,815,502	966,757	9,740,045	24,468,053	7.52	202,496	139,699	62,797

Bp = basisprijzen en mp = marktprijzen

Bron: ABS

Tabel 10: Totaal Import, Export en Handelsbalans, cijfers ABS en CBvS, periode 2000-2019

Year \ FLOW	Import	Totale Exporten	Handelsbalans	Import	Totale Exporten	Handelsbalans
	ABS (in mln USD)			CBvS (in mln USD)		
2000	526.9	506.9	-20.0	246.1	432.7	186.6
2001	456.5	395.7	-60.7	297.2	437.0	139.8
2002	501.9	460.2	-41.7	321.9	369.3	47.4
2003	703.9	605.9	-98.0	448.1	524.6	76.5
2004	740.1	807.6	67.5	604.4	721.4	117.0
2005	927.9	997.4	69.5	873.7	800.9	-72.8
2006	902.6	1,174.6	272.0	902.6	1,174.5	271.9
2007	1,044.9	1,359.1	314.2	1,044.8	1,359.0	314.2
2008	1,406.7	1,743.4	336.7	1,406.7	1,743.5	336.8
2009	1,392.1	1,398.4	6.3	1,390.7	1,401.8	11.1
2010	1,397.9	2,084.1	686.1	1,397.9	2,084.1	686.2
2011	1,638.7	2,466.8	828.2	1,679.1	2,646.9	967.8
2012	1,733.3	2,380.5	647.2	1,993.5	2,700.2	706.7
2013	2,309.5	2,204.4	-105.1	2,173.7	2,416.2	242.5
2014	1,826.7	1,917.7	90.9	2,012.3	2,145.3	133.0
2015	1,904.5	1,814.3	-90.2	2,028.2	1,652.3	-375.9
2016	1,174.9	1,235.3	60.4	1,252.0	1,438.7	186.7
2017*	1,209.5	2,067.4	857.9	1,362.5	2,034.5	672.0
2018	1,526.9	1,502.8	-24.1	1,582.0	2,129.1	547.1
2019	1,711.4	1,461.0	-250.5	1,813.8	2,210.4	396.6

Opmerking*: data van Newmont is er bij / Bron: ABS

CORRELATIE (ABS, CBvS)

	correlatie
Import	0.98401
Export	0.95391
Balans	0.75927